



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Aarbog for Nors



Udgivet af
Norslands danske
Samfund.

„Historisk Aarvog for Mors“

koster pr. Aargang 2 Kr. 50 Øre.

Restoplaget af de fem første Aargange sælges samlet for 10 Kr., saalænge Eksemplarer haves; iøvrigt enkeltvis til Subskriptionspris.

Aarbogen er i Kommission hos P. Haase & Søn, København, og faas hos Landets Boghandlere.

Hovedoplæg og Ekspedition hos Tømmerhandler Th. Christensen, Nykøbing Mors.



Historisk Aarbog for Mors

Udgivet af
Morslands danske Samfund
og
Morslands historiske Museum

X

1928

I Kommission hos P. Haase & Søn - København

Morsø Folkeblads Bogtrykkeri

Bestyrelsen for
„Historisk Aarvog for Mors“:

Friskolelærer Ole Jakobsen, Ø. Jølby (Formand).

Tømmerhandler Th. Christensen, Nyk. M. (Kasserer).


Kommunelærer Marius Dahlsgaard, Nyk. M. (Redaktør).

Apoteker R. Olufsen, Nyk. M.

Brugsforeningsuddeler J. Sønderby, Ø. Jølby.

Lidt om Jordegods, Bønder og Herremænd paa Mors 1724.

Ved Kaptajn, Arkivar *Rockstroh*.

 Ved en Forordning den 8. Februar 1724 befalede Frederik IV en Nyordning af det udskrevne Infanteri, Landmilitzen, efter den langvarige Krig med Sverig 1709—20. Fremtidig skulde der af hver 32 Tønder Hartkorn¹⁾ *Bøndergods* udskrives en Soldat — imod tidligere af hver 20 Tønder — hvad nødvendiggjorde en ny Lægsinddeling.

Soldaterholdet var en *real* Byrde paa Jordegods og vedblev at være det indtil efter 1788, da Udskrivningen gik over til at ske efter *Folketal*. Før 1733 var det snart Bønderne i Læget, der stillede en Karl, snart Godsejeren, ligesom Parterne kunde komme tilrette derom. Fra 1733 blev det derimod Godsejeren alene, der udtog Karlen. Sammen med den ofte byrdefulde Forpligtelse for Godsejeren til at skaffe tjenstdygtige Karle til Soldat fulgte Forpligtelsen for Karlene til at forblive indenfor det Godsomraade, hvorpaa de var opvokset. Denne sidste Forpligtelse kaldtes almindelig af Datiden „Fødestavnsretten“, og det var først Eftertiden, der indførte Betegnelsen „Stavnsbaandet“.

Fra gammel Tid var det Skik, at Bøndernes Ind-

¹⁾ Som bekendt er Hartkornsansættelsen kun undergaaet ringe Forandringer efter Omordningen ved Slutningen af det 17. Aarhundrede.

deling til Soldaterlæg skete godsvis, saaledes at Lægsbrødrene, som de til samme Læg hørende Bønder jævnlig kaldtes, var Fæstere under samme Gods. Grunden hertil var, at Regeringen herigennem lagde en Del af Forpligtelsen til Soldaterafgivelse over paa Godsets Ejer, der blev ansvarlig for, at hans Bønder ydede denne „Afgift“, ligesom han var ansvarlig for, at de ydede de sædvanlige Skatter i Korn, Penge m. m. Godsejerne var af flere Grunde stærkt interesseret i at samle deres Bøndergods saa snevert som muligt om deres Hovedgaarde, saa at de blev mest mulig Eneherrer indenfor et vist Omraade; men det var vanskeligt at gennemføre og i Længden fastholde dette, og man kan derfor se mange Landsbyer delt mellem tre, fire, ja flere „Herskaber“. I Regelen var Godsejerne dog overvejende Herre over den Egn, der laa nærmest ved Hovedgaarden. Den hyppigste Grund til, at Dele af Hovedgaardenes Fæstegods kunde ligge fjernt fra Hovedgaarden, undertiden endog i helt andre Egne af Landet, var, at de ved Arvefald var kommen til Slægtninge, der boede langt fra Stamgodset.

Over Lægsinddelingen 1724 blev der udfærdiget „Jordebøger“, Protokoller, som endnu er bevaret, alene med Undtagelse af den for de to sydjyske Stifter.

Disse Jordebøger giver Oplysning om Godsejerne og samtlige disses Bønder, store som smaa, der som Fæstere dyrkede Jord, samt om Selvejerne. Dog bør det bemærkes, at det Gods, der var udlagt til Underhold af Ryttere og desuden stillede Landdragoner, omtrent 60,000 Td. Hartkorn, ikke er medoptaget i disse Jordebøger. For Morslands Vedkommende er dette Forhold dog uden Betydning, da Ryttergodset, Kronens sidste Grundejendom paa Mors, var bleven

bortsolgt nogle Aar tidligere. Medens Kronen endnu besad meget Gods i Midtjylland, det sydlige Jylland og paa Øerne, havde den skilt sig af med næsten alt sit Gods i det nordlige Jylland, og særlig paa Mors ejede Kronen nu kun en Ubetydelighed, som ingen Køber havde villet byde noget videre paa, da det var „øde“, d. v. s. uden faste Beboere, — men muligvis nok mere eller mindre dyrket af omboende Bønder.

Morslands Hartkorn udgjorde 1724 omtrent 3900 ¹⁾ Td. H. K. *Bøndergods*, hvortil yderligere kommer Hovedgaardenes og Præstegaardenes Hartkorn.

Heraf hørte under den gamle Hovedgaard Lund (Ejer Fredr. Chr. v. Klingenberg²⁾ 640 Tdr.; under Højris (Enkefru Klingenberg) 749, Glomstrup (Enkefru Helvig Brockenhuus) 64, Ørndrup (Anders Kierulf til Bjørnsholm i Himmerland) 320, Damsgaard (Oberst Mathias Rosenørn) 292, Frøslevgaard (Byfoged m. m. Rasmus Jørgensen i Nykjøbing) 256, Ullerup (Amtsforvalter Jens Hansens Enke) 292, Nandrup (Seigneur Herman Bertelsen) 224. Uden Tilknytning til nogen Hovedgaard ejede Etatsraad von Heespen, Svigersøn af Enkefru Klingenberg til Højris³⁾, 160 Td., Købmand Oluf Qvist i Nykjøbing 224, Hans Hansen, smst., 88.

Disse Mænd og Kvinder var de morslandske Bønders „Herskab“. Da Heespens Gods var Arv

1) Protokollens Opsummering: 2938 Tønder er en Sammen-tællings- eller Skrivefejl.

2) Adskillige af de i denne Artikel nævnte Personer findes omtalt hos „Trap“ samt i Dr. Vill. Christensens „Nykjøbing paa Mors“ m. fl. St.

3) Alexander Tilemann v. Heespen (1677—1738) var dansk-holstensk Embedsmand. I 2. Ægteskab 1720 med Frederikke Klingenberg (1699—1755). Han var meget anset af sin Samtid og ejede betydelige Godser paa Sjælland og i Holsten.

efter Svigerfaderen, ses det, at Dynastiet Klingenberg 1724 raadede over 1645 Tønder eller omtrent 42 Procent af Morslaads Bøndergods (og Bønder) — foruden Hovedgaardene, hvortil ogsaa bl. a. Dueholm, og de fortsatte endnu en Del Aar med at samle Gods paa Mors. De andre nævnte Hovedgaarde, undtagen Glomstrup, var ogsaa „komplette“, d. v. s. havde over 200 Td. Bøndergods indenfor den lovbestemte Grænse, og var skattefri for Hovedgaardstakstens Vedkommende — men heftede rigtignok, som nævnt, til Gengæld for deres Bønders Skat.

Resten af Bondejorden, omtrent 500 Td., var „Strøgods“, og tilhørte mange forskellige smaa Ejendomsbesiddere.

Betragter vi Forholdene nærmere, viser det sig, at Lunds Ejer herskede næsten uindskrænket over Byerne Blidstrup, Emb, Ø. og V. Assels samt Sillerslev og Jegindø, men ogsaa strakte en Arm op langs Vestmors i Konkurrence navnlig med Ørndrup. Under Højris (med Dueholm o. s. v.) hørte Lørslev, Ørding, Storup, Løderup, Elsø, Kaarup, Faarup og Legind, næsten ganske Tødsø, Bjærgby, Solbjærg og Sundby, for Størstedelen og ret betydelige Dele af det nordligste Mors: Ejerslev, Jørsby o. s. v. De fjærneste Dele af dette Gods har næppe ydet Hoveri, men „Arbejdspenge“ i Stedet. Ørndrups Ejer var næsten ene om Karby, Hvidbjærg, Redsted, Næs og Torp og havde sit Omraade mærkelig samlet. Fru Helvig paa Glomstrup havde sine fattige 64 Tønder spredt i Vesterassels, Vesterhvidbjærg o. s. v. og havde navnlig mange smaa Gaarde og Husmænd. Hun vil senere blive nærmere omtalt. Under Damsgaard hørte navnlig Mollerup, hele Agger, Ovtrup og Fjallerslev — iøvrigt spredt. Frøslevgaards var ret spredt: navnlig Frøslev og Tæbring, Dele af Ø. og V. Jølby, Erslev, Tødsø, Vodstrup og Bjørndrup o. s. v.

I Nørreherred, hvor der i fordums Tid havde været mange Adelsgaarde, var nu kun de to store Gaarde Ullerup og Nandrup tilbage som Hovedgaarde. Den første havde sine Bønder navnlig i Skarum, Erslev, Sundby, Torup, Gullerup og Sejerslev; den anden i Flade, Sønderdraaby, Tøving og Skallerup.

Under Heespen, altsaa forhen under Dueholm og Højris, hørte navnlig Sindbjerg, Galtrup, Faartoft og Hesselbjerg, tildels Mollerup. Oluf Qvists Gods laa spredt i en Bræmme fra Øst til Vest i den store Lavning mellem Nørre- og Sønderherred, og noget lignende var Tilfældet med Hans Hansens 88 Tønder, hvoraf ikke lidt betegnes som „øde“.

„Strøgodsset“ var spredt jævnt over hele Øen. Herunder hørte de meget faa egentlige *Selvejergaarde*: Jens Jepsen i V. Assels (4 Td. H. K.). Rasm. Jørgensen i V. Hvidbjerg (4½), Anders Madsen i V. Jølby (10), Peder Knudsen i Tøving (3½), Niels Skræder i Alsted (9½), Christen Liunggaard (Lynggaard) i Tødsø (4). Hertil kommer nogle enkelte, der tildels var Selvejere, men dog ikke havde „Herligheden“ eller ogsaa havde Dele af Landgilden ell. lign. hvilende paa Ejendommen. Lidt Strøgods ejedes af enkelte Storbønder, af hvilke i hvert Fald een, Jens Blok Kampmann — om ham senere — paa Vejerslevgaard, tidligere Rytterbonde, nu ogsaa var Selvejer, medens dette ikke er sikkert for andres Vedkommende, saasom Peder Christensen Tæbring ¹⁾ paa Sindbjerggaard, Niels Godskesen i Løderup, Laurs Bugge paa Ejstrupgaard ²⁾,

1) Peder Tæbring sammen med en af Slægten Riis havde nogle Aar i Forvejen købt en Del af Kronens Gods i Aarhusegnen, men havde kort efter skilt sig ved det.

2) Ifølge „Trap“ var en Anthoni Klerque 1724 Ejer af Ejstrupgaard; men det er næppe rigtigt. Han og den Ove Klerque, der havde lidt Jord i Brug eller Eje i Fredsø og Færup, har formentlig været i Slægt med den Walther Klerck, der havde ejet Gammelgaard,

Laurs Nielsen i Tæbring, Besidderen af Sø, Gunde Jensen, der desuden var Forpagter af Nandrup, Maren Pedersdatter paa Nordentoft, Peder Thøgersen paa Overgaard og enkelte andre.

Det allermeste Strøgods ejedes af Folk udenfor Bondestanden: Præster, Degne, Købmænd, smaa Embedsmænd, Enkefruer m. fl., som havde sat deres Spareskillinger i lidt Jordegods eller havde arvet eller maattet overtage det.

Mangfoldige Bøndergaarde paa Mors som overhovedet i Danmark og særlig i Jylland og navnlig af de store *blev dreven af to, undertiden endog tre Mænd* i Fællesskab, hvilke alle maa antages med Familie at have boet paa Ejendommen. En anden Form for Samarbejde i hin Tid var, at foruden selve Fæsteren boede der paa Gaarden en Indsieder, jævnlig kaldet „Gaardmanden“, men det er sjældent, at denne nævnes, da han ingen Forpligtelser havde og ikke havde Sameje med Bonden i Besætning, Redskaber og Bygninger.

Foruden at adskillige af de nuværende Proprietærgaarde dreves og beboedes af Bønder, som foran nævnt, fandtes der betydelig flere meget *store Bøndergaarde* end nuomstunder. Af den først nævnte Art skal yderligere nævnes *Votborggaard* 1) 13 Td., der dreves af to Bønder, Steffen Clemmensen og Peder Madsen; *Jølbygaard* 16 Td., Christen Knudsen, *Vejerslevgaard* 17 Td., Jens Bl. Kampmann, *Moutrupgaard* 17 Td., Christen Pedersen, *Hvidbjærggaard* 18 Td., Anders Pedersen, *Frysbrønd* 20½ Td., Jørgen Sørensen, *Vilsgaard* 13½ Td. o. s. v. — næsten alle *Fæstegaarde*. Af de sidste skal anføres *Skammels* 2)

1) Desuden var der en Gaard „Votborg“ paa 3½ Td.

2) Vel sagtens en af de sidste Bærere af dette interessante Folkevisenavn.

Laursen i Galtrup med en Gaard paa omtrent 13 Td., paa Agger Laurs Sørensen og Laurs Nielsen en Gaard paa 19 $\frac{1}{2}$ Td., Jørgen Ginckel¹⁾ i Hvidbjærg 9 Td., Jens Christensen i Østerjølby 16 Td., Jens Clemmensen i Løderup 12 $\frac{1}{2}$, Christen Christensen Bisgaard og Christen Christensen i Løderup 13 $\frac{1}{2}$, Jens Jørgensen og Anders Markvorsen i Emb 13, Jens Mikelsen og Jens Jensen i Østerassels 12, Niels Bulbjærg og Jens Nielsen i Vesterassels 15, Niels Jensen og Christen Nielsen, smst., 12, Thomas Poulsen i Karby 14. Jens Madsen og Anders Andersen drev „Blaaborg“ i Rakkeby og yderligere en Gaard paa 6 Td., Thomas Jensen i Galtrup 12, Peder Vestergaard i Tødsø 12 $\frac{1}{2}$, Terkel Kjeldgaard i Torup 14 $\frac{1}{2}$. Men yderligere var der mange Gaarde paa 8—10 Td. Hartkorn.

Man lægger ogsaa Mærke til ejendommelige Navne som „Kremphoelle“, en Gaard i Østerassels paa 4 $\frac{1}{2}$ Td., „Basihauge“ i Solbjerg²⁾ 4 $\frac{1}{2}$ Td., „Thue Degns Jord i Trælborg“ i Løderup o. s. v. I Skallerup havde en Peder Lods en Gaard paa 5 Td. Dette Navn bringer Tanken hen paa „Maren Loss“. Hun var gift med den yngre Kristen Linde til Kjærgaardsholm i Salling og gav Anledning til megen Omtale i sin Tid; men hvor hun stammer fra, ved vi ikke. Blandt de ganske smaa Bønder var der i et „øde“ Hus i Redsted en med det kuriøse Navn Mads Rondenom. I Fjallerslev en lille Gaardmand Brougel Brougelsen; det lyder helt hollandsk. Iøvrigt træffer man paa de kendte morsingske Gaardmandsnavne: Pudsgaard, Majgaard, Kortbæk, Dybdal, Sanddal, Buchhauge, Budtzhauge o. s. v.

Som Eksempel paa en af de meget faa Bønder

1) Formentlig af den gamle Storkøbmandsslægt fra Aalborg m. fl.

2) Se ogsaa hos Trap.

paa Mors — som forøvrigt i hele Landet — der havde benyttet Lejligheden til at blive *Selvejer*, da Kronen nogle Aar i Forvejen solgte ud af sit Gods, skal nævnes Jens Blok Kampmann paa Vejerslevgaard. Som foran nævnt havde han tidligere haft en af Kronens Ryttergaarde i Fæste, været „Rytterbonde“, hørt under militær Jurisdiktion og Styrelse og ikke under de civile Myndigheder endsige under Herremand eller Ridefoged. Vejerslevgaard, som han købte, havde han nogen Tid i Forvejen haft i Fæste af Kronen. Kong Frederik den Fjerde, der forstod sig meget godt paa Landbrugets Forhold og nærrede særdeles Interesse derfor, havde egenhændig gjort Udkast til Avktionsvilkaarene, hvorefter hidtidige Rytterbønder, der nu ønskede at blive Selvejere og kunde skaffe Midler til at købe deres Gaarde under særdeles gunstige Betingelser, kunde opnaa dette. Han blev ogsaa meget skuffet, da det viste sig, hvor lidt Rytterbønderne benyttede Lejligheden.

For Vejerslevgaard med 17 Td. Hartkorn, uden nogen Heftelse eller Forpligtelse til at betale Skatterestancer ell. lign., endvidere for Sønder-Vandmølles Jord, som han ogsaa havde i Brug (2 Skpr.), et Hus med Jord i Tødsø samt en Gaard i Bjørndrup — ialt 22½ Td. Hartkorn — betalte han 330 Rdl. 28 Skl. For Vejerslevgaard alene betalte han 204 Rdl., 12 Rdl. pr. Td., men Gaarden havde forhen i en Aarrække været meget forsømt. Det andet var i bedre Forfatning, men blev dog solgt noget under den sædvanlige Pris. Ifølge Købekontrakten fulgte Landgilden med hver Del af det købte, „saa og al Herligheden“ (Jagt, Fiskeri, Husbondhold o. s. v., hvad det nu hed altsammen), „ligesom andre Proprietarier (Godsejere) nyde deres Gods, saavidt Lovens (Christian den Femtes Danske Lov) 20. Art. Pag. 733 be-

vilger“. „Og ville Vi hermed frifrelse, hjemle og fuldkommelig tilstaa fornævnte Jens Blok Kampmann og hans Arvinger forskrevne Jordegods for hver Mands Tiltale . . . dog Kongelige Regalier og Højheder samt Kontributioner, ordinære og ekstraordinære, som enten allerede er eller herefter paabydendes vorder, aldeles forbeholden . . .“ — Syv Aar senere (1731) solgte Kampmann Vejerslevgaard til Fr. Chr. Klingenberg paa Lund for 500 Rdl., saa at han med Dygtighed maa have drevet den godt op.

Vejerslevgaard havde fra 1666 til 1689 været i „forrige Jomfru Karen Lykkes“ Besiddelse, tildels sammen med Broderen, Ritmester ved de jyske Sogne-ryttere 1657, Jørgen Lykke, hvorefter Gaarden hjemfaldt til Kronen for resterende Skatter. Karen Lykkes Fader og Broder havde i sin Tid hørt til Landets betydeligere Godsejere; men de ulykkelige Krige, som Christian den Fjerdes og Frederik den Tredies daarlige Politik førte Landet ind i, havde forarmet Slægten Lykke som saa mange andre. Nu var den forhen saa talrige og rige Slægt ved at uddø. Den nævnte Ritmester J. L. ligger begravet i Vesterassels Kirke.

Foruden at *Præsterne* selv med Hjælp af en dygtig Avlskarl drev deres store Præstegaarde, jævnlig yderligere en Annexgaard, var der paa Mors flere af dem, der med Vindskibelighed havde mere Jord i Drift eller Eje — saaledes Hr. Hans Gjerdrum i Lørslev, Hr. Christopher Larsen Weidemann i Østerassels, Hr. Jacob Nielsen Erslev i Alsted (sammen med Bonden Laurs Ibsen i Skarum). Hr. Jacob, der var født i Nykjøbing, ejede desuden Gaarde andre Steder paa Mors. Endvidere Hr. Christopher Svabonius i Solbjærg, Hr. Mourids Christensen Meier i Vinding ved Skanderborg, en Præstesøn fra Dragstrup, m. fl.

Hans Gjerdrum var Nordmand, siden 1720 Præst

i Lørslev, og giftede i en fremskreden Alder en Frøken von Post fra Glomstrup, Datter af Christian v. Post, og Datterdatter af den foran nævnte og senere omtalte Helvig Brockenhuus. Det var temmelig fint, men meget, meget fattigt! Om Svabonius i Solbjerg hedder det i Biskop Bircherods Dagbøger, at Biskoppen var saare vel tilfreds saavel med Svabonius' smukke Prædiken som med Frugterne af hans Vindskibelighed i Ungdommens Undervisning (altsaa Overhøringen i Religion paa Kirkegulvet under Bispevisitatsen). Svabonius døde 1730. Ogsaa Præsten i Karby m. m. Peder Hansen Brøchner havde en ekstra Gaard paa omtrent 4 Tønder i Drift.

Af de *smaa Ejendomsbesiddere* skal nævnes Johanne Skiøtts, sal. Hr. Christen Friis' i Østerhvidbjærg i et Hus med omtrent 1 Skp. H. K. Hendes fulde Navn var Johanne Madsdatter Schytte; muligvis var hun Slægtning af den Christen Schytte, der tidligere havde ejet Hvidbjærggaard. Hun var født 1662 og døde i Hvidbjærg 1734.

Gaarden Hanstholm i Sejerslev, 9 Td., var 1697 bleven solgt af Løjtnant Niels Unger til Ritmester, senere Etatsraad, Ole Krabbe¹⁾, der ejede Ullerup. Lidt tidligere havde Joh. Rud. Unger solgt Nandrup med noget Bøndergods til Krabbe. Niels Unger levede endnu 1724 og boede i et Fæstehus med en halv Td. H. K. under Ullerup Gods. Det var altsaa gaaet stærkt ned ad Bakke ogsaa med Unger'ne, der var en indvandret tysk Officers- og Godsejerslægt, som havde haft Gods flere Steder her i Landet. Anderledes derimod med Krabbe, der tilhørte en forhen lidet kendt

¹⁾ „Trap“ synes at opfatte Ole Krabbe og Oluf Krabbe, Ritmester Krabbe og Etatsraad Krabbe som forskellige Personer, men det var den samme Mand. Fornavnet var Ole, og han havde i sin Ungdom været Rytterofficer.

Gren af den store Krabbeslægt. Ved sin store Dygtighed som Godsejer og Administrator, baade af sine egne, efterhaanden meget betydelige Ejendomme flere Steder i Jylland, og af Kronens Anliggende og Ejendomme, blev han en meget betroet Mand hos Kong Frederik den Fjerde, hvis Tillid ellers var vanskelig at vinde. Det var hans Enke af den gamle, adelige Slægt Gjedde, som nu ogsaa snart sang paa sit sidste Vers, der ifølge „Trap“ 1729 solgte Nandrup, men forbeholdt sig Frysbrønd, som 1724 ejedes af Oluf Qvist i Nykøbing. Som foran nævnt ejedes Nandrup imidlertid nu af Seigneur Herm. Bertelsen til Laage; men Handelen maa være gaaet tilbage igen. Overhovedet skiftede smaa og store Ejendomme hurtigt fra Haand i denne Overgangstid, da saa mange af den gamle Adel havde maattet gaa fra Gaardene — endnu hurtigere, end vi har set det herhjemme i den sidste halve Snes Aar.

Bedre stillet end Unger'ne var Kaptajn Hausen, der ejede Storupgaard og lidt Bøndergods, samt Løjtnant Rissler, der i Mollerup havde en Fæstegaard paa 4 Td. H. K. af Etatsraad Heespens. Rissler var Søn af en tysk Officer og Adelsmand, der var kommen ind i Landet med hvervede Tropper i Frederik den Tredies Tid.

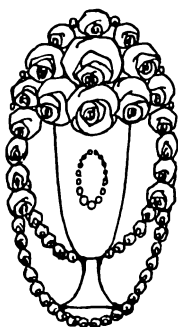
Som bekendt havde der i gammel Tid boet mange, baade rige og fattige, *Adelsslægter* paa Mors; men ved det her betragtede Tidspunkt havde den gamle Adel næsten ganske maattet vige Pladsen for den nye Adel: Klingenberg'erne og Rosenørn samt de borgerlige Godsejere. Oberst Mathias Rosenørn havde ejet Tvilum Gaard og betydeligt Gods deromkring, men havde nogle Aar i Forvejen solgt det hele til Kongen, der udlagde det til Ryttergods. Han synes at have haft til Hensigt at danne et samlet

Gods paa Mors omkring Damsgaard ; men han naaede det ikke inden sin Død 1725. Hans Hustru, Antonette Lisbeth Friis, var 1716 bleven begravet i Outrup Kirke.

Den eneste af den gamle danske Adel, der endnu, om end med største Vanskelighed og i yderlig smaa Kaar, holdt Stillingen paa Mors, var den nu 77aarige Fru *Helvig Brockenhuus* paa Glomstrup. *Med hende gik den sidste Godsejer af gammel dansk Adel paa Mors bort.* Hun var født paa Ullerup, som hendes Fader, Sivert Brockenhuus, havde faaet med sin Hustru, der var af den tidligere rige og ansete Slægt Sandberg. Ogsaa den var blevet ganske ruineret i det 17. Aarhundredes Krige, og Fru Helvigs Fader gik det kun lidet bedre. Fru Helvig havde været gift tre Gange og ikke altid just i Overensstemmelse med sin Slægts Ønske. Sidste Gang med Ritmester Georg Arnold von Post, der var kommen ind i Landet med de münsterske Lejetropper i den skaanske Krigs Tid (1675—79). Nu var hun Enke for tredie Gang. Af hendes Børn levede 1748 „i et lidet Sted udi Sindbjerg Christian v. Post, som er en gammel Mand og i en maadelig Tilstand“, som det hedder — Søn af Ritmester v. Post og Helvig Brockenhuus. Han havde nogle Aar ejet Fødegaarden Glomstrup efter Moderen, men havde maattet sælge den til de alt opslugende Klingenberg'er. Han har tre Sønner, hvoraf to *er* Officerer, og den tredie venter at blive optagen i Landkadetkompagniet for ogsaa at blive Officer. Dette gik dog ikke i Opfyldelse, og en af de andre Sønner gik hurtigt ud af Tjenesten. Den sidste, Peter Lassen v. Post¹⁾ gik til Norge og var 1764, 40 Aar gammel, Kaptajn og karakteriseret Major ved Søndenfjældske Nationalregiment til Fods.

¹⁾ Moderen har formentlig været af den dygtige, men ogsaa begærlige og hensynsløse Slægt Lassen (Lasson) til Rødslet, Dalum m. m.

Hans Regimentchef, der selv var en Brockenhuus, skriver om ham, at han er en Adelsmands Søn fra Glomstrup i Jylland, hvis Familie „ellers“ skal stamme fra det Paderbornske. Han er af temmelig god Exterieur (Ydre) og meget god Konduite o. s. v. o. s. v.



Af en Slægtssaga

Ved pens. Lærer *Chr. N. Krogh.*

En gammel Tradition i den Krogh'ske Slægt fortæller, at Slægten stammer fra Norge, idet min Oldefader, Skipper Christen Christensen Krogh af Nykøbing, skulde være indvandret derfra. Hans Børnebørn vidste ikke bedre, men ved at udrede Traadene i min Slægt, har jeg fundet, at den er dansk af Rod, idet den kan følges tilbage til før Aaret 1685.

I Vester Vandets Kirkebog fortælles: „1756 den 4. Oktober Kl. 5 om Morgenen fødte Christen Christensen Krogh og Hustru Inger Nielsdatter af Klitmøller deres Søn Christen.“ Hans Forfædre havde i mange Led boet i Klitmøller og røgtet deres farlige Dont som Vesterhavsfiskere. Kirkebogen fortæller ogsaa, at nogle af dem havde sat Livet til paa Havet. Da Christen blev stor, nøjedes han ikke som sine Forfædre at blive i den fædrene By ved Havet, men drog tidlig paa Langfart. Han bliver gift og havner omsider i Nykøbing, hvis Kirkebog udviser, at deres første Barn er født der 1787. Hans Hustru hedder Sidsel Marie Pedersdatter Broe. Han maa paa sine Sørejser have tjent sig saa mange Penge, at han kan købe sig Fartøj, og i Aaret 1792 løser han Børgerskab i Nykøbing som Skipper.

De følgende Aar blev en gylden Tid for Danmark.

Handel og Søfart florerede som ingensinde, og Gullet flød ind i de danske Købmænds og Sømænds Lommer. Det blev ogsaa en gylden Tid for den unge 36aarige Skipper, der fra 1792 sejlede med sit eget Skib. Han var godt kendt i de norske Havne, og han vidste, at der der var god Afsætning for det danske Brødkorn. For egen Regning købte han Korn paa Mors og sejlede til Norge med. Derfra fik han igen Last tilbage til Nykøbing, særlig Tømmer. Det varede derfor ikke længe, før han blev en velstaaende Mand, Selvejer af sit Skib „Elizabeth Charlotta“ samt en Ejendom i Torvegade 1) i Nykøbing.

Men saa kom de ulykkelige Aar fra 1807 til 1814, hvor vi var med i Krigen mod England. Den blomstrende Handel var med et Slag tilintetgjort. Hundreder af danske Skibe, som var spredt paa alle Have, blev opbragt af Englænderne og konfiskerede som Krigskontrebande. De ombordværende Sømænd maatte gaa i engelsk Fangenskab.

Denne Skæbne ramte ogsaa Skipper Christen Krogh. Endnu lever i Familien Traditionen om den Ulykke, der ramte ham og dermed ogsaa hans Familie. Jeg har søgt i Arkiverne, om det forholdt sig rigtigt med den Tradition. I Landsarkivet i Viborg fandtes intet derom; men i Rigsarkivet fandt jeg, at Traditionen har talt Sandhed. Hvert dansk Skib, der blev taget af Englænderne, blev noteret i en særlig til dette Brug anskaffet Protokol. Efter Krigen blev den overgivet til Danmark, og den findes nu i Rigsarkivet under Navn: „Schedule of Danish ships and vessels captured 1807 etc. (Fortegnelse over opbragte danske Skibe og Fartøjer 1807 og følgende Aar).

1) Der findes ikke nogen Gade af dette Navn, og man har næppe heller benævnt nogen Gade saaledes.

Imellem de mange Hundrede fandt jeg min Oldefaders Navn og hans Skibs Navn. Der fortælles altsaa, at Skipper Christen Krogh af Nykøbing med sit Skib „Elizabeth Charlotta“ blev opbragt i Skagerak den 30. November 1808 paa Rejse fra Drammen til Nykøbing. Skibets Ladning var Kul, Salt, Jern, Fyrreplanker og Spande. I Stedet for mod de hjemlige Strande maatte nu „Elizabeth Charlotta“ vende Stevnen mod Vest for aldrig mere at vende tilbage. Ankommen til England blev Skipperen stillet for en Krigsret, og den 10. Maj 1809 faldt Dommen, hvorved Skib og Ladning erklæredes for Krigskontrebande og blev konfiskeret.

Hvem kender ikke Henrik Ibsens gribende Skildring af Terje Vogens Møde med den engelske „Man of War“: „Da var det, som Ordet frøs paa hans Mund, han stirred', han tog ikke fejl, gennem Taagen, som letted' i samme Stund, han saa en Korvet for Hesnæs Sund at duve for bakkede Sejl.“ — Jeg tænker ogsaa, at Ordet frøs i den gamle Nykøbing Skippers Mund, da han fik Øje paa den engelske Røver. Med pressede Sejl har han selvfølgelig forsøgt at løbe fra ham, men Kuglen, som vaskede for Boven af „Elizabeth Charlotta“ fortalte et tydeligt Sprog, her var intet at gøre. Mandskabet maatte følge Skipperen i Fangenskabet. Blandt dem var hans ældste Søn, den 21aarige Matros, der ligesom Faderen hed Christen Krogh.

Om Terje Vigen siger Ibsen: „Han sad i „Prisonen“ i lange Aar, der siges i fulde fem; hans Nakke bøjed' sig, graat blev hans Haar af Drømmene om hans Hjem.“ — Chr. Krogh og hans Søn sad i „Prisonen“ i 6 lange Aar, intet Under om den gamles Nakke bøjede sig, og om hans Haar blev hvidt af Drømmene om Hjemmet, hvor hans Hustru og 5 Børn

sad og ventede. Der gik de hjemme og vidste ikke, hvad der var blevet af dem; var de forliste eller var de faldet i Englændernes Vold? De fik intet at vide om deres Skæbne før efter Fredsslutningen 1814. Paa Rigsarkivet fandtes intet om Fangernes Hjemsendelse; men paa Hærens Arkiv saa jeg en Mængde Andragender til Kongen fra andre fangnes paarørende. Der var Andragender fra Hustruer, der bad om at faa deres Mænd udløste, fra gamle, der bad for deres Sønner, fra unge Piger, der bad for deres Kærester. Det var rørende at læse disse naive, bønfoldende Andragender. Bag Ordene kunde man ligesom skimte de ensomme og forladte af Sorg og Savn lidende Mennesker, der sad rundt om i danske og norske Hjem ventende paa deres kæres Hjemkomst. Den jamrende Klage har ogsaa rørt Landsfaderen Frederik den Sjettes Hjerte, for næsten hvert Andragende blev sendt til Generalauditør Bornemann med Kongens Paategning: „Det er min Villie, at du drager Om-sorg for, at N. N. bliver udvekslet, saasnt der udveksles Fanger.“ Der var intet Andragende for de to Fanger fra Nykøbing; man vidste jo ikke, om de var levende eller døde, derfor maatte de blive sid-dende til de efter Fredsslutningen 1814 vendte hjem. De kunde sige som Naomi: „Rig drog jeg bort, men fattig og tomhændet er jeg vendt tilbage.“ Det var svundet godt i Formuen i de 6 trange Aar for Sidsel Marie; 4 af Børnene var ukonfirmerede, den mindste, Dorthe, kun 4 Aar, da Faderen forsvandt.

1814 den 14. Januar sluttedes Freden i Kiel. Det har ikke været længe efter, at de fangne kom hjem. I Justitsprotokollen for Nykøbing Købstad Nr. 2 staar, at Skipper Chr. Krogh har udstedt Obligation paa 125 R^{sk} til Skipper Lars Møller. Obligationen er tinglæst den 10. Maj 1814. Lars Møller faar 1. Prio-

ritet i Stervbostedet. Her er en Skipper, der kan laane en fattig Kollega Penge; han har ikke været ude for det, som Chr. Krogh har været, og har derfor sine i Behold. Det gaar nu ned ad Bakke med den gamle Skipper. „De mange Aar i Prisonens Kvalm“ har nedbøjet den gamle saadan, at han ikke duer til noget. 1819 dør hans Hustru, og ved det Skifte, der holdes 30te Dagen efter hendes Død, viser det sig, hvor fattig den gamle nu er. Størsteparten af Formuen var jo gaaet tabt med Skib og Ladning, endnu har han Ejendommen i Torvegade, men Gælden er vokset, Bohavet svundet, saa der bliver kun lidt at dele. Det er ikke saa faa Genstande, der bliver registrerede, ialt 36, men Vurderingssummen beløber sig kun til 28 *Rdl*. Ejendommen vurderes til 200 *Rdl*. Naar Gælden fragaar, bliver der kun tilbage 20 *Rdl* 2 *ƒ*. Omkostningerne ved Skifteretten er 7 *Rdl* 4 *ƒ*. Igen til Arv og Deling 12 *Rdl* 3 *ƒ* 1 *β*. Deraf faar Enkemanden Halvdelen 6 *Rdl* 1 *ƒ* 15½ *β*. Fra Børnenes Halvdel fragaar i Følge Forordning af 8/2 1810 3½ *β* til Kongens Kasse. De 3 Sønner, Christen, Peder og Peder Christian faar hver 1 *Rdl* 3 *ƒ* 7 *β*, Døtrene Inger og Dorthe 4 *ƒ* 11½ *β* hver.

Skifteforretningen er underskrevet af Enkemanden og de to myndige Sønner samt af Rebslagermester Ole Stausholm, der er Kurator for den mindreaarige Søn Peder Christian. Vidnerne er Eskild Pedersen og Svend Proukier af Nykøbing Mark.

1821 den 1. Januar sælger Chr. Krogh Huset i Torvegade til sin Svigersøn, Poul Christensen Bach, der er gift med Datteren Inger, og hos dem bor han nu. Afgangstiden i Nykøbing Kirkebog udviser, at 1822 den 28. November flytter Matros Poul Christensen Bach og Hustru med deres to Sønner, Christen og Lars Christian til Klitmøller, og den gamle Skipper

følger med dem til sin Fødeby, hvor han dør den 28. September 1828, 72 Aar gl. En tragisk Livsskæbne er dermed afsluttet.

Sønnen Christen havde delt Fangenskabet med Faderen og kom hjem med denne straks efter Fredsslutningen 1814. Straks efter, at han var kommet hjem, finder han sin Brud, Nicoline Larsdatter Møller. Maaske de allerede havde fundet hinanden, før han blev taget til Fange; i saa Fald har hun trolig ventet paa ham. De holder Bryllup den 15. September 1814. Baade da deres første og andet Barn fødes, benævnes han i Kirkebogen som Skipper; men 1819, da han er Forlover for sin Søster Inger, benævnes han som Underlærer ved Nykøbing Borgerskole. I Fangenskabet har han maaske erhvervet sig en Del Kundskaber, særlig vel i Engelsk. Han skriver ogsaa ualmindeligt smukt og flydende, og det er maaske hans smukke Skrift, der er den eneste Kvalifikation, han har til Lærerembedet. Et Lærerembede var paa den Tid et lille Ben, man kastede til en, der paa en eller anden Maade havde gjort sig fortjent til det, og nu paa en nem Maade skulde forsørges. Nu kom her to af Byens Borgere hjem fra 6 Aars Fangenskab. Der skulde gøres noget for dem. Den gamle kunde vel ikke bruges til noget; men der maatte vel nok falde noget af til den unge med Tiden. Omkring ved Aar 1818 er der blevet en Lærerplads ledig ved Borgerskolen, og den faar han. Han var altsaa Skipper i 4 Aar; men hvorledes har han faaet Skib at føre, da han fattig som en Kirkerotte kom hjem fra Fangenskabet? Det er sandsynligvis Svigerfaderen, den velhavende Skipper Lars Møller, der hjælper ham, og at det er Lars Møllers eget Skib, den unge Chr. Krogh faar at føre, er uden for al Tvivl. Fra 1814 benævnes Lars Møller ikke længere som Skipper, men som Handelsmand. Han

har „lagt op“, forladt den gyngende Grund, et Skibsdæk er, og faaet fast Grund under Fødderne. Han har Penge paa Kistebunden og Penge paa Rente. Fra 1818 til 1830 er Chr. Krogh Lærer, 1830, da Datteren Marie blev født, benævnes han som Lærer, men 1831, da Sønnen Jens Peter bliver konfirmeret, er han blevet Arrestforvarer. Han dør 1841 den 31. Maj, 53 Aar gl., som Politibetjent. En gammel Sømand maa kunne bruges til mange Ting.


Hans Enke overlevede ham i mange Aar og havde det godt paa sine gamle Dage i et Alderdomshjem i Nykøbing. Der har jeg engang for mange Aar siden besøgt hende. Hun opnaaede den høje Alder af 92 Aar.

Chr. N. Krogh.



Fra Sundby Sogn.

Af August F. Schmidt.

 Sundby Sogn paa Nordvesthjørnet af Mors er Nørreherreds femtestørste Sogn (1140 Hektar) og havde i 1921 675 Indbyggere, boende i 138 Gaarde og Huse. Sognet er Anneks til Solbjærg og omgives af dette Sogn, Bjærgby Sogn, Thisted Bredning og Vilsund samt Skallerup Sogn. De højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt Kridehøj, er 80 Meter; et andet højt Punkt er Skarphøj), der falder ret brat af mod Nord til Thisted Bredning, er overvejende stærkt lerede. Gennem Sognet gaar Landevejen fra Nykøbing til Vilsund. Af Oldtidshøje kendes ca. 25 i Sognet, mest i dets vestlige Del, ud mod Fjorden; meget er dog nu forstyrret. Paa et højt Næs ved Vils Færgegaard kendes en Gruppe af 5 Høje¹⁾. Fra Højderne i Sundby Sogn er den skønt neste Udsigt, man kan tænke sig — især ud over Thisted Bredning til Thisted og denne Bys Omegn.

Vi skal nu i det følgende stifte Bekendtskab med det *Folkemindemateriale*, som det er lykkedes mig at samle vedrørende Sundby Sogn. I Noterne vil blive henvist til de Bøger — mest *Evald Tang Kristensens* — hvorfra jeg har hentet Oplysninger, samt til mine Meddelere, fhv. Kirkebetjent *Niels Kr. Madsen*, født den

¹⁾ Trap⁴ V (1924), 471 ff,

^{19/12} 1851 i Sundby (har boet der al sin Tid) og fhv. Gaardmand *Kristian Knudsen*, født ^{23/2} 1879 i Sdr. Draaby, men har boet i Sundby siden 1907. Disse to beredvillige og ypperlige Fortællere bringer jeg herved en oprigtig Tak, ligesom jeg ogsaa takker Lærer *Chr. Meilgaard*, Sundby, for visse Tjenester.

Til *Vilsund*, *Vildsundstap* og *Færgegaarden* er knyttet en Del Sagn, hvoraf nogle har til Hensigt at forklare, hvorfor Mors ved Vilsund Færgegaard ender i en smal, lang Spids ud i Vandet. Ifølge Folkesagnet har Vilsund faaet Navn efter en Kæmpe ovre i Thy, der hed Vil eller Ville. Han var engang ovre paa Mors, men da han kom tilbage til Sundet, traf det sig, at Færgen var ved det vestre Land, saa vilde han ikke give sig Tid, til den kom tilbage, men vadede over Sundet. Det var saa dybt endda, at Vandet gik oven ind ad hans Støvler. Det blev han fortrydelig over og bandede sin Moder, at hun havde født saadan en Skrælling til Verden, at han kunde ikke gaa tørskoet over saadan en Smule Rende, og Vandet i Sundet var endda sine fulde 15 Alen. Sundet er blevet kaldt Vilsund efter ham, og ikke uden en Fjerdingvej derfra ved Fjorden ligger Vil begravet i en lang Stendysse, som man kalder Vilshøj. „Jeg har set den flere Gange, den ligger i Niels Kristian Frostes Udmark i Skjoldborg. Sidst jeg kom der, var den halv ført bort“, fortæller Meddeleeren i *O. L. Grønborgs* „Optegnelser paa Vendelbomaal“ (1884, 134 f. ¹) Vi staar her overfor et udbredt Sagntræk om Kæmpen, der vader over et smalt Vand. Kæmpens Navn Vil er jo blot givet ham for at forklare Navnet Vilsund, der i 1638 skrives Villsundt (1688 Wildsunds Fergested). Ligesom

¹) Sagnet er optrykt i Evald Tang Kristensens Jyske Folkeminder IX, S. 263, og delvis i E. T. Kr.s Danske Sagn III, Nr. 27.

til Sallingsund ¹⁾ er der ogsaa Sagn knyttet til Vilsund om *Bjærgfolkenes Overfart*. Mads Filtenborg i Stevnstrup fortæller saaledes herom til Evald Tang Kristensen: Der kom en bitte Mand ind til Færgemanden ved *Velsund* saadan i Mørkningen, om han ikke kunde faa ham til at færge over for sig. Ja, hvad det var med? Det kunde han faa at se, naar de var færdige. Den bitte Mand var med paa hans Overfart, og ham kunde han se, men ikke andet. Han skulde sige Stop, naar han ikke vilde have mere paa Færgen, for han vidste jo bedst, hvad den kunde bære. Saa blev de ved hele Natten, og Færgen sank saa dybt hver Gang, som den kunde. Til sidst spurgte den bitte Mand om, hvad han nu blev skyldig. Ja, det vidste han næsten ikke, det maatte han selv om. Saa fik han ogsaa mere, end han egentlig vilde have haft. Til sidst sagde den bitte Mand: „Du vilde vel gerne se, hvad du har fragtet over i Nat?“ Ja, det vilde han ret gerne, for han havde hverken set, der kom noget i Færgen, eller af den. Saa tager den bitte Mand en Hat op af hans Lomme og flyr Færgemanden, den vil han forære ham. „Naar du tager den paa dit Hoved, saa kan du se, hvad du har færget over med, og saa kan du se alt, hvad andre Mennesker kan ikke se.“ Saa tager han Hatten paa og ser op efter Thylands Side, der er jo store Bakker paa den Side af Velsund, og saa vrylede det op ad Bakkerne med Folk, lige saa tæt som Bier, saadan bitte Mennesker, og de kravlede op ad Bakkerne, ja, der var i Millionvis. Saa siger den bitte Mand: „Ja, nu er vi der, alle de Bjærgmænd, der var paa Mors, og vi kunde ikke være der længere for Guds Ord og Dingdang. Nu maa vi ud og vandre

¹⁾ Se Marius Dahlsgaards Afhandling: Sallingsund i Morsø Aarbog 1923, 6 ff.

andre Steder hen.“ Færgemanden beholdt Hatten og kunde for Fremtiden ej alene se Bjærgfolkene, men og de Højtidsaftener, hvad Bryllupper og Dødsfald, der skulde ske i Aarets Løb ¹⁾. Lars Dybdahl i Hundborg, Thy, fortæller Sagnet om Overfarten saaledes: „En Gang bestemte Bjærgfolkene over hele Landet at ville rejse; Rejsen skulde gaa for sig om Natten, thi denne var for dem, hvad Dagen er for os. Den største Part kom over ved *Velsund*. Om Aftenen, før de rejste, kom en af dem til Færgemanden og bad, om hans Færge og Baade maatte gaa frem og tilbage hele Natten. Han skulde ikke bryde sig om andet, end naar det stødte fra Land, saa skulde der roes, og han skulde nok blive belønnet. Han fik ogsaa sin Betaling, for han var en fattig Mand; men fra den Tid af blev han en hovedrig Mand. Som Færgemanden fik Ordre til, saaledes gik det ogsaa; han saa alligevel intet, men næste Dag, der Solen begyndte at staa op, kunde man se en uhyre Skare, ligesom en tyk Sky, der drev langs med Landevejen paa den anden Side af Sundet ²⁾.“

Sagnet om Bjærgfolkenes Overfart, der er knyttet til flere Overfartssteder ved Limfjorden, er kendt mange Steder fra i Europa, bl. a. fra Rhinegnene, og er en senere Tids Fortælling om de Dødes Overfart til Underverdenen, som vi kender Sagn om fra Oldtidens Grækenland. De græske Komedier fortæller om den vredladne Olding *Charon*, en oldgræsk mytisk Figur, der i Underverdenen færgede Sjælene af de Døde over de sorte Floder. Han var Søn af Nyx (Natten) og hendes Broder Erebus (Mørket). Homér nævner ham ikke. De græske Komedier fortæller, at han barsk

¹⁾ Danske Sagn I, Nr. 1367.

²⁾ Danske Sagn I, Nr. 1368.

fordrede Færgelønnen, en Obol, som man derfor lagde den Døde under Tungen ved Begravelsen. „Døds mønten“ har ogsaa været brugt her i Landet ved Begravelser, og derfor findes undertiden gamle Mønter ved Udgravninger paa Kirkegaardene og ved Kirkeruiner med Grave ved.

Vilsundstap er ifølge Folketroen fremkommet ved Bjærgfolks Arbejde. Frederik Lange Grundtvig fortæller et Sagn herom, trykt i Tang Kristensens Danske Sagn III, Nr. 259. „En af Dværgenes Anførere besluttede at lægge Bro over Vilsund, saa de kunde komme over til Thy. I den Hensigt fyldte han sin ene Bulvante med Jord, men da han kom derned til Fjorden, slap der Hul paa Vanten, saa han tabte det, men deraf blev de store Sundøer [?], som naar langt ud i Fjorden og letter Overfarten, men nu opgav han Bestemmelsen, da han ikke havde noget at bære Jord i længere. Saa maatte de have Færgemanden til at sætte dem over.“

Vi skal nu høre om en slem Akkord, en Karl gjorde med Fanden: „En Karl, der var opfødt i et jordløst Hus i Sundby, hvor hans Moder sad Enke, kom til at tjene der i Nærheden, og saa var han bleven kendt med en Pige ovre paa Thyland i en By, der kaldes Aas. Saa falder det ham ind en Helligaften, at han vilde over og besøge hende, men da han kom over til Fjorden, var det saadan en Storm, at han ikke kunde komme over. Saa gik han der nede og klagede sig ved Strandbredden og var ved én Graad. Da kommer der en Mand til ham og giver sig i Snak med ham, og han vilde have at vide, hvad han gik der og klagede sig for. Saa fortæller Karlen, at han vilde over Vandet og kunde ikke i denne her Storm. Hvorover Manden siger, at dersom han vilde tjene ham og høre ham til, saa skulde han lægge

Bro over Vandet, inden Kokken begyndte at gale. Han gik ind paa den Akkord, og den Gang, han havde gjort det, begyndte det at vælte store Stykker ned af Bakkerne, og de trillede ud i Fjorden, og der blev en stor Vej og Bro, saa der gaar en smal Streg langt ud i Vandet, snart til Midtstrømmen. Den Gang nu Karlen mærkede dette her, saa tager han hans Træsko i hans Haand og løber hjem til hans Moder, der boede i æd bitte Hus, og fortæller hende den Akkord, han har gjort nede ved Strandkanten, og saa den Forskrækkelse, han fik i sig. Saa siger hans Moder: „Aa, bitte Faa'r, det er jo den Gamle, du har gjort den Akkord med.“ Hvorover hun fatter dem Tanker, at faa fat i en stor Kjæp og kommer ud i æ Hønehus og gjør Spektakel imellem Hønsene og faar Kokken til at gale. Af den Grund kom den Gamle til at standse hans Arbejde nede ved Stranden, og han kom ikke til at faa Broen færdig mere end den halve Vej. Men Karlen var befriet, og han rejste af hjem i hans Tjeneste igen, for der blev jo tagen Opsættelse med hans Besøg ved Kjæresten. Den Dæmning er der Spor af endnu ved Vilsund, for der er en Tap tæt ved Færgestedet, som kaldes *Vilsundstap*¹⁾.

Om den Slemmes Dæmningsbygning er der overleveret et Par Varianter, som nu skal anføres. Her spiller Troldbogen *Cyprianus* ogsaa en Rolle. Først skal den ældste Optegnelse af denne Form for Sagnet hidsættes.

I Vilsund Færgegaard paa Morslandssiden var Manden en Søndag gaaet til Sundby Kirke for at

¹⁾ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder VIII (1886) Nr. 524. S. Ditlevsen har i Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1915, 56 f. meddelt en ypperlig Opskrift af samme Sagn.

høre Præsten. Pigen, der var ene hjemme i Færgedaarden, vil imens læse i en Prædikenbog, men faar fat i en sær gammel Bog med røde Bogstaver i. Som Pigen nu læste i Bogen, stod pludselig den Slemme foran hende, og spurgte Pigen, hvad hun vilde ham, eftersom hun havde kaldt paa ham. Da Pigen var kommen lidt til Fatning, bad hun den Slemme om at lægge en Jorddæmning over Fjorden, saa behøvede Folk ikke at betale for at komme over og kunde da komme over til enhver Tid. Den Slemme gav sig straks til at fylde Jord i Fjorden. I Kirken blev Færgemanden helt daarlig tilpas, han mærkede, at der var noget galt paa Færde hjemme og skyndte sig ned over Bakkerne. Da saa han, at Dæmningen allerede var lagt et godt Stykke ud i Sundet. Han fik fat i Cyprianus, læste nogle Stykker baglængs, hvorefter den Slemme fik Afløsning for sit Arbejde. Dæmningen gaar den Dag i Dag ud i Sundet som en lang Odde. Færgemanden kunde nem være blevet gjort brødløs af den Slemme¹⁾.

I Evald Tang Kristensens Danske Sagn VI (1900), Nr. 311—312 findes to Opskrifter af sidstnævnte Sagn. De karakteristiske Udtryk og Afgivelser skal anføres Færgemandens Karl roder i nogle Papirer og kommer til at læse i Cyprianus. Fanden kommer. . . . „Du kan bygge en Bro over Vildsund.“ Da Færgemanden kommer hjem, ser han, „at Ler og Skidt staar i en lang Søjle ud over Sundet, og da han skulde se til, stod Fanden oppe i Bakkerne og skrabe, te Sand og Ler og Grus røgte ud fra ham. Saa vidste han jo straks, hvad der var ved det.“ Han læste Fanden tilbage igen „Der er en hel

¹⁾ Fylla II (1875), 174 (opt. af H. K. A. Hovmøller). Samme Sagn er ogsaa knyttet til Glyngøre, hvor det er Navtruppræstens Karl, der en Søndag læser i Cyprianus. (Fylla II, 1875, 175).

lang Hale ud i Vandet, som om den kunde være skrabt ud. Den kaldtes af de gamle *Djævelungen* eller saadan en Ting“ meddeler Tøger Dissing, Erslev, til E. T. Kr. I den anden Optegnelse, meddelt E. T. Kr. af Mads Filtenborg, Stevnstrup, er det Pigen, der læser i „en Bog“. „Da hun havde læst lidt, kom der en stor Mand ind, og han saa noget grim ud, og det var Fanden selv Han giver sig i Lag med Bakken og fik en stor Odde ud, som endnu er der. . . . Færgemanden vil forbyde Fanden at øse Bakkerne i Fjorden, men Fanden svarer, at han er kaldt ad. Ja, saa skulde han fly ham til noget andet. „Ja, bi nu lidt“, siger Manden, „saa vil a tænke noget op.“ Imidlertid havde Manden faaet ladet hans Grynbøsse, og saa river han en Helvedes stor S . . . og siger: „Driv mig nu den ind, hvor den kom ud.“ Da fløj Djævelen over 18 Kirkesogne og fik ikke uden et Svøbeslag paa den, og saa maatte han give tabt, han kunde ikke faa fat i den. Saa var de ham kvit“

Hvis Fanden havde haft Held til at bygge en Dæmning over Vilsund, havde vi bl. a. været en Rejseerindring fattigere, som *Evald Tang Kristensen* meddeler i sine *Minder og Oplevelser III* (1926), 74 ff. Det var i Januar 1887, at vor store Folkemindesamler var paa Indsamlingsrejse i Nordvestjylland. Han fortæller om, hvorledes han den 17. Januar ved Midnatstid kom til Glyngøre og var i Nykøbing Kl. 12¹/₂. „Derefter kørte jeg med Posten tværs igennem Mors op til *Vilsund*, hvor jeg var Kl. 3. Postvognen var fuld, og der var iblandt andre en Handelsrejsende, der lige som jeg skulde over til Thy. Da vi nu kom til Færgestedet, stod Færgekarlene og snakkede sammen om, hvad der var at gøre. Det var haard Vinter, og der var tyk Is paa Vandet, saa de mente da ikke, de kunde føre Baaden over. Der var nok

en Slags Rende, men der kunde ikke roes i den, da Isen laa fast paa begge Sider af Renden, og dog var den jo ikke til at stole paa alle Vegne. De trykkede sig altsaa ved at sætte os over, og jeg var ogsaa helt betænkelig derved. Men den Handelsrejsende bandede og dominerede og forlangte ligefrem at komme over, og endelig bestemte Karlene sig da til at gøre et Forsøg. Vi satte os saa i Baaden eller Skibet. Jeg tror, vi var 4 eller 5 i alt, og saa gik Karlene paa begge Sider og lænede sig frem over Aarerne, som de havde lagt tværs over Skibet, saa de i Nødsfald, hvis de skulde synke i Isen, naar den ikke kunde bære dem, dog kunde holde sig oppe en kort Stund, indtil de kom over det farlige Sted. Det var ret en hæslig Sejlads for dem, synes jeg, og den var heller ikke behagelig for os andre, hvis vi nemlig skulde komme til at sidde midt ude i Sundet og hverken kunde komme frem eller tilbage. Jeg sad hele Tiden med saadan Angst i mig. Af og til plumpede en af Karlene i, men holdt sig oppe ved Aaren og svang sig helt ind i Baaden, naar Revnen var for bred. Naar Baaden saa var kommen lidt længere frem, maatte han udenbords igen, og jeg maatte tilstaa, det saa helt livsfarligt ud. Men over kom vi da, skønt det tog lang Tid, og Folkene et Par Gange var ved at opgive Ævret. Det frøs jo haardt, og der var meget Sjapis, der vilde standse Baaden i sin Fart. Den skulde jo altid være i Fart, ellers skulde den snart stoppe, og saa vilde det falde haardt og vanskeligt atter at faa den frem. Da vi nu igen kom paa fast Land, var jeg rigtig glad ved at være sluppen saa heldig derfra. De andre Rejsende og Færgekarlene forsvandt, og jeg ved slet ikke, hvor de blev af.“

Vi faar i E. Tang Kristensens Skildring et ret godt Indtryk af Rejseforhold i 1880'erne, men selv i

vore Dage kan det jo ved Uheld og ved Vintertide være helt vanskeligt at komme over Vilsund.

Fru Rige paa Nandrup (Flade Sogn), hvorm der kendes flere Sagn for hendes Udyders Skyld, er ogsaa med i Sagnkredsen om Vilsund. Da hun af en tilkaldt Præst (eller af *Jørgen Ufødt*) ikke kunde blive nedmanet, fik Præsten (eller *Jørgen Ufødt*) den Overenskomst i Stand med hende, at de skulde ride om Kap fra Nandrup til Vilsund, han over og hun under Jorden. Tabte hun i dette Væddeløb, skulde hun aldrig mere som Genfærd vise sig oven Mulde. *Jørgen Ufødt* kom lige paa Færgen, da *Fru Rige* brød ud af Sundbakkerne. „Oppe i *Bjærgby* Sogn kunde de høre saadan Allarm under Jorden, da hun brød igennem. Hun gav et Brøl, da hun foer ud og saa, at hun var æbag. Hun sagde saa, at dersom det ikke havde været *Bjærgby* Saaend og *Sundby Ler*, saa skulde hun nok have kommen igennem 1).“ I Fred. E. Krogs Optegnelse fra 1923 i Dansk Folkemindesamling er Slutningen den, at da Præsten naaede Sundet, „gav det Skrald i Bakkerne bag ved“.

I E. Tang Kristensens utrykte Sagnsamling i Dansk Folkemindesamling er en Optegnelse af Georg Røjkjær. Her fortælles, at en Nat hørte Færgekarlene, at det skreg og jamrede sig saa forfærdelig i Vilsund Færgegaards Kørestald. „Der menes, at én engang er blevet slaaet ihjel der i Stalden en Markedsdag, da der stod mange Heste i Stalden, og en af dem skal have slaaet ham ihjel.“ Ved Vilsund Færgested er nu en Afholdskro og Markedsplads med Marked i April, Juli og September med Heste og Kreaturer.

1) Danske Sagn IV, Nr. 779, jfr. Nr. 778 og Danske Sagn V., Nr. 433, Morsø Folkeblad ^{23/7} 1923, og Kristen Jensens Optegnelser 1926 i Dansk Folkemindesamling.

Vi vil nu forlade Vilsund og Vilsundstap og drage ind i Sundby Sogn og høre, hvad Folketraditionen véd at fortælle derfra.

Vesterst i Sundby højt oppe paa Bakken ligger en Gaard, der kaldes *æ Gåådsgaard*. Der havde de en Datter Karen, der var Kæreste med deres Hyrde. Saa boede der nogle Vikinger paa en Gaard ovre i Sjørring Sø. Den Gang var der Sejlads fra Vesterhavet gennem Thy helt ud i Fjorden. De sejlede saa ud paa Vilsund og var ovre i Sundby og røvede den her Karen og tager hende med sig til Thy. Da Kæresten havde set Skibet, kunde han nok blive klog paa, hvem det var, der havde taget Karen, og sætter saa derover. Han var saa god til at synge og gav sig ud for Skjald. Vikingerne paa Borgen var to Brødre. Karlen kommer til en Vagt og siger, han vil ind og synge for Vikingerne. Det kunde nok passe, siger de, for i Aften var der Gilde. De lader ham saa komme ind, og han gaar langs ad Stuerne og synger. Det hører Karen, hun kan kende hans Røst, og synger saa meget med, saa han kan høre, hun er der. Han synger nu om det Tog, de havde gjort til Mors, og om Pigen, de havde røvet. Men nu var det kun den ene, der havde taget hende; han vilde have hende for sig selv, og det vidste den anden ikke af. Han spørger ham saa, om han havde en Pige med sig tilbage, og det kan han jo ikke nægte. Det ender med, at de kommer til at slaas om det og slaar hinanden ihjel, og saa rejser Karlen hjem med Pigen ¹⁾.

Om *Overgaard* i Faartoft har Evald Tang Kristensen to Sagn²⁾, der lyder saaledes:

¹⁾ Meddelt af Else Marie Dissing, Skallerup; maaske læst? (E. T. Kr.s utr. Saml., D. F. S.)

²⁾ Jysk Almueliv II, Nr. 158, og smst. VI, Nr. 454 (medd. af Anna Overgaard, Faartoft, og Johanne Jensdatter, Bjærgby.

Manden i Overgaard hed Knud og var lidt fornem. Lidt nordvest fra boede i en Gaard en Mand, der hed Per Brun. Han gav engang den anden Øgenavnet Knud Pære, og det vilde den anden jo ikke finde sig i. Saa rider han en Dag ned til Per Brun og træffer ham uden for Gaarden, hvor han var ved at plove. Saa siger han: „Hvad kalder du det Øg og det Øg?“ Ja, det var da det sorte og det røde. „Naa, og mig kalder du jo Knud Pære.“ Dermed tager han Ridepiskan og giver Per en af den. Men det vilde Per Brun ikke tage for gode Varer, han tager Plovstangen og hugger den i Hovedet af ham, saa han falder død om. —

Hvor Overgaard nu ligger, skal en Gang have været et Slot, hvorpaa der boede en meget ond Greve. Han var meget daarligt lidt af sine Fæstebønder, og de besluttede i Forening at dræbe ham. De fuldbyrdede ogsaa virkelig deres Planer og dræbte ham i Kostalden. Siden kunde han aldrig finde Fred i sin Grav, om Aftenen var der altid megen Støj i Stalden, men kom nogen derud med en Lygte, var der ikke andet at se, end at Køerne sprang urolig frem og tilbage og var helt svedige¹⁾).

Vi skal nu høre et Sagn om en Kone, „som var kommen fra en Høj“, optegnet til D. F. S. 1923 af Kristian Knudsen. Sagnet findes i forkortet Form i Danske Sagn I (1892), Nr. 925, men da Kr. Knudsens Optegnelse er saa fyldig, vælges denne.

Paa „Kirkegaarden“ i Sundby (i gamle Papirer benævnes Gaarden Søndén i Kirk) boede en Mand og en Kone, men det er særlig Konen, min Historie omhandler. Hun var af alle Smaakaarsfolk og deres egne Tjenestefolk afholdt som en ualmindelig flink og

¹⁾ Om Overgaards Historie se Trap 4 V, 472.

godgørende Kvinde, men hendes Mand var ond mod hende og mishandlede hende. Endogsaa hendes Standsfæller, Gaardmandskonerne, vilde altid drille hende og holde hende for Nar paa Grund af hendes Udseende, hun var nemlig værkbruden og ansaas af alle for at være en Skifting. En Dag før Gudstjenesten i Sundby Kirke, hvor man stod udenfor Kirken og ventede paa Præsten, stod Kvinderne og holdt oven omtalte Kone for Nar som sædvanlig, men med et siger hun: „Der kommer Faa'r oppe ved Brunshøj, og han er vred“. De andre saa derop, men det eneste, de kunde se, var en eneste Taagesky, som stod rundt omkring Højens Hop, men i samme Øjeblik stod en Gubbe med langt Skæg foran de forfærdede Kirkegængere. „Vil du kaast, eller vil du tae“, sagde Gubben til sin Datter. Hun vilde helst tage imod. „Saa kan du gaa om paa den anden Side Kirken“, og saa tog Gubben Kvinderne een for een og smed dem over Kirken, hvor hans Datter tog imod dem i sit Forklæde. Siden kunde Konen gaa i Ro for de andre. En anden Dag havde de Beslagsmed i Gaarden, og Manden stod og holdt Hestens Fødder oppe; mens Smeden slog Sko under dem, raaber Manden til Konen, som stod i Bryggersdøren: „Ræk mig en Sko“. Der hang nemlig en ny færdig Sko paa Tremmerne under Dagligstuebordet. Da Konen kom med den ny Sko, var den rettet ud i lige Linie. Da saa Manden vist paa sin Kone og sagde: „Hvafuer haar du taaen imod saamøj Hug a mæ!“ „Det gjo a for mi Dyds Skyld“. Da var Manden klar over, at Konen var den stærkeste¹⁾.

¹⁾ Sidste Del af Sagnet om, hvorledes Konen „rækker“ Hestskoene, findes ogsaa knyttet til Smeden ved Salgjerhøj (Flade Sogn), der var gift med Bjærgmandsdatteren fra Daugbjerg Dos (se Jeppe Aakjærs Optegnelse i E. Tang Kristensens „Skattegraveren“ I, Nr. 125).

Om Bjærgfolk findes der endnu nogle Sagn fra Sundby Sogn. Ved Overgaard var en Høj. „Der kommer en bitte Mand, om han kunde ikke laane en Silkekjole, hans Datter skulde giftes. Han faar den, og det bliver bestemt, hvor længe han maatte beholde den, men det gik over Tiden, og de blev rædde for, at Kjolen skulde ikke komme igen. Saa sender de en Dreng ned til Højen, der skulde raabe om den, og saa kom Kjolen ogsaa, men den var overbegjort med Vokspletter. Saa sagde de, at dersom de havde ladet dem beholde den, til de selv var komne med den, saa havde den været lige saa overbesat af Guldstjerner, som nu af Vokspletter. Brylluppet var nemlig ikke til Ende, og Bruden var i Kjolen endnu, da Budet kom 1).“

Om Bjærgfolks *Bagning* handler følgende Sagn: „Der er en Bakke nordvest i Sundby ned til Fjorden, der kaldes *Halds Bakke*. Saa var det en Aften, at nogle af deres Faar i *Klitgaard* var bleven henne, og saa vilde Konen staa tidlig op om Morgen og hen og lede om dem. Lige som hun gaar, kommer hun om ved en gammel Kone, der gik med et Kar paa sit Hoved. Hun siger God Morgen. Den svarte ikke. „Hvor er den her Kone fra?“ Hun var fra *Halds Bakke* og skulde ned æd *Rygs Bakke* og bage ved hendes Søster. Det er en gammel Kone, der har fortalt det, og hendes Moder det er passeret med, og altsaa er det hændet for en Hundrede Aar siden. Bjærgfolkene i den Bakke havde ogsaa undertiden deres Linned ude 2). — „I Povl Nørs Gaard laa Manden paa Bænken om Aftningen og sov, og Folkene var ikke komne

1) Danske Sagn I, Nr. 485. Medd. E. T. Kr. af Else og Maren Dissing, Skallerup.

2) Danske Sagn I (1892) Nr. 265. Medd. af Johan Worm.

ind. Saa kommer der én ind med en Messingspand og giver sig til at øse i den af Dejen, der stod i Dejnkarret ved Siden af Kakkelen. Saa vaagner Manden og flyver ned af Bænken. Drengen bliver saa forskrækket, at han render fra Spanden, og saa havde de den i Aar og Dag at vande deres Føl og Kalve af. Men en Aften, de havde den ude ved Stalddøren, blev den henne¹⁾." Her har Bjergfolkene efter Folks Formening altsaa været paa Spil. Undertiden kunde Bulder stamme fra Genfærd. En Julemorgen vilde Jakob Klat, der tjente i Klitgaard, op at kaste Korn, og som han nu sidder og kaster, bliver der saadant Spektakel inde i Gulvet — der laa tre Gulve lige indenfor hinanden — og der stod tre Lys paa en Bjælke lige tæt ved ham; de havde et mat rødtligt Skær og kom lige med ét. Han vilde støde dem ned med Riven, men maatte opgive det. Som han stod der, gik de væk igen, og saa blev der atter saadant Bulder. Nu gik han udenfor lidt, og da han kom ind, var det hele væk²⁾).

Det var en gammel Tro, at Hekse kunde sidde hjemme i deres egen Stue og malke Køer i en fremmed Mands Stald. Det var vanskeligt at værges sig herimod. I Faartoft blev Køerne i en Gaard malket om Natten. Om det har været en Heks, der har sidet hjemme og malket, eller om Ugeringsmænd har sneget sig ind i Stalden om Natten og malket Køerne, fremgaar ikke af Optegnelsen. Men Manden og Karlen i Gaarden tog sig for at ville vaage en Nat, „og da kommer en Fugl flyvende ind ad Overstalddøren og flyver saadan hen over Køerne. Da rejste hver Ko sig, og de bøl“³⁾).

1) Danske Sagn I, Nr. 500. Medd. af Johan Worm.

2) Danske Sagn V, Nr. 1882. Medd. af Johanne Jensdatter, Bjærgby.

3) Danske Sagn VII, Nr. 570. Medd. af Mariane Madsdatter Agger, Bjærgby.

Varsler var der mange, som hørte. En gammel Kone, der boede i et Hus ved Siden af Teglværket ved Sundby, sagde engang, at der vilde ske store Ting. „Hun havde om æ Nætter hørt, te de tømret og turede saa forfærdelig, og det ligger jo nær at tro, at det var Teglværket, der senere blev bygget, som hun hørte Varsel for. For der er jo sket store Ting.“ Konen er nu død og Huset nedrevet. Teglværkets Opførelse blev begyndt 1890—91 ¹⁾).

Det var især Varsler for Død og Begravelse, man hørte. Kort før Niels Kr. Madsens Far døde, havde N. Kr. M. været i Byen Lørdag Aften. Da han kom hjem og var tørstig, gik han hen til Pumpen for at drikke noget Vand. „Pludselig gik Bagdøren i æ Raaling op, a trowed det var æ Mand, men Døren gik pludselig i igen med et Knald. Der var ingen oppe paa den Ti-daws. Ca. 14 Dage efter dør min Far. Povl Nørs Mor var med omme at lægge ham paa Straa. De fandt intet passende at lægge ham paa, og saa skulde a hente Tørvehusdøren. Da a gaar igennem Bagdøren med Tørvehusdøren, gaar Bagdøren i med et Knald, det var Blæst, Vinden tog den. A er tilbøjelig til at tro, det var et Varsel.“ — Kr. Knudsens Far havde hørt Varslet for sin Begravelse. Han hørte en Dør klæppe i Vesterenden af Huset. Han døde faa Dage efter. „A hørte ingen Dørknald paa Begravelsesdagen“ meddeler Kr. Knudsen. — En Kone i Sundby gik en Formiddag i Køkkenet. Da begyndte Kaffemøllen pludselig at gaa rundt. „No blywer i nove slem“, sagde hun. Lidt efter kom der en og vilde laane Kaffemøllen til en Begravelse. — Paa daværende Jørgen Nørs Gaard, der nu ejes af hans Sønnesøn Kristian Nør, saa Post-

¹⁾ Medd. af Niels Kr. Madsen.

kusken en Aften, at der stod Lys i Stager og brændte paa dækkede Borde. Kort efter døde Datteren; det var i 1865 eller 1866.

En stor *Begravelse* varede i tre Dage. Der var ingen Dans, men nok Kortspil. Inden Kirkefærden fik Følget Frokost med Snaps. Efter Henfølgning fik man Suppe og Kød og tilsidst som Dessert *Rødgrød*, ogsaa om Vinteren. Det var en møj fin Ret til Begravelse. Rødgrøden, der var stivere, end de bruger den nu, kom ind paa lange Terriner. Ved Kirken kom Ligene ikke indenfor. Det var først i 1870 og 1880'erne, at Kisten begyndte at komme ind i Kirken. Efterhaanden, især i Pastor Olivarius' Tid, blev det almindelig, at Ligtalen holdtes i Kirken. Præsten holdt ellers Talen ved Graven, hvori Kisten var nedsænket.

Bryllupper varede sommetider i tre Dage. En Bydemand gik rundt og indbød til Bryllup; hans *Byderemse*, som Kr. Knudsen er blevet budt til Bryllup paa for mindre end 10 Aar siden, lød i Sundby saaledes: „A skuld helsen fra N. N.s, om I vilde værsgo og komme over i deres Hjem Kl. 1 og spise Frokost og saa følge med dem til Kirke og høre en god Brudevielse ¹⁾ og bagefter følge med dem hjem og faa Spise og bagefter danse og saa forresten blive ved dem saa længe, æ Lys kan brænd, og; æ Tap kan rend.“

Juledag maatte ikke muges i Stalden, saa muggede man Lykken ud. Stafensmorgen fik alle Gaardens Folk

¹⁾ Brudetalens Godhed afgang forhen meget af, hvormeget Folk vilde betale Præsten for den. Da Povl Kløv fra Mellem Jølby skulde giftes, spurgte Provst Møller, hvormeget han havde tænkt at betale for Vielsestalen, hvortil Poul Kløv (han læspe) svarede: „A vil gi dem 4 Mark for en kristelig Brudevielse, men Djer Skoser og Streger kan De behold for Dem sjel, dem vil a et staa og høre paa.“ (N. Kr. Madsen).

saltet Havtorsk og Kødmad af et stort „Kødmadsfad“, som de sjæl skar af. Der var Flæsk, Pøls og andre gode Sager æpo æ Fad. Man skulde Stafensmorgen passe paa Trillebøren, da den ellers blev forvaret af Naboens Folk. Der var jo saa meget at muge ud den Morgen, saa det var da dobbelt ærgerlig at savne æ Baar.

Helligtrekongeraften tændtes et tregrenet Lys, i hvis Spidser, der var lidt Krudt. „Det gav et Blaf, naar Lyset kom til æ Krud.“

Om Foraaret maatte der ikke muges med Skovl i Faarestien, saa mogede man Lykken ud. Der maatte ikke tages mere Mog ud af Faarebøvlen, end hvad der kunde tages med en Greb.

Lige saa fulde som Træerne er af Rim om Vinteren, saa fuld skal Havren blive af Røsmer ¹⁾, og naar man kan lugte Tangen ind i Land, vil det regne. — Der brændes *St. Hans Blus* i Sundby Sogn, og Skikken at hænge *St. Hans Kaal* op denne Aften har ogsaa været brugt. — Det sidste Læs Korn, der kørtes ind, kaldtes *æ Kvædlas*. Det kom Konen ud og bød paa — som Regel god Mad til Høstgildet. Paa æ Kvædlas var mange Folk. Folkene strøg for Kaalen den Aften, de havde ophøstet. — Om Efteraaret passede *Hyrdedrenge* Kreaturerne løse paa Agrene i 6—7 Uger. En 4—5 Drenge gik sammen og gravede sig ind i Fjordbakkerne. Ovenover havde de lagt Brædder med Tang og Jord paa. Inde i Huset var en Jordbænk, hvor de sad og krykkede, naar det regnede. Drene var ikke kede af Hyrdebestillingen, meddeler Niels Kr. Madsen. — Minder om *Fællesdrift* fra Landsbyfællesskabets Tid er i Sundby Sogn kun overleveret i de to „Hjorddrøwtsveje“.

¹⁾ E. Tang Kristensen: Jysk Almueliv, Tillægsbind I, Nr. 279.

Paa de større Gaarde fedede de *Studene* med Brændevin i æ Grutning. Studehandelen var en god Indtægtskilde, f. Eks. for Overgaard. En Del magre Stude blev solgt Foraar og Efteraar.

I Sundby er man begyndt saa tidlig som nogensteder paa Øen at bygge *enremmede Huse* ¹⁾. Allerede i 1840'erne byggedes den Slags Huse. Bindingsværkshuse var ikke almindelige, vel nok p. Gr. af Træmangel. Mine Meddelere kender af Bindingsværkshuse kun Frøslevgaards Lade og saa en Lade ved Gaarden „Sønden i Kjerk“ i Sundby. Denne Lade, der blev nedrevet i 1866, var bygget for sig selv som en ekstra Udvidelse, da der var Pladsmangel i Gaarden. Da Jørgen Nør i 1846 og 1847 fik bygget nyt Stuehus (det er Gaarden norden Sundby Skole), blev der ved Rejsegildet benyttet en særlig *Rejskrans*. Paa den ene Side af den sorte Plade, der forestillede Kransen, stod: „Æreskrans for Jørgen Nør og Hustru“ samt Haandværkernes Navne. Paa Kransens anden Side var malet et Overflødighedshorn, baaret af to pluskæbede Engle, samt en Indskrift. Ingen har set Mage til saadan en Rejsekrans; den findes nu paa Dueholm Museum. Kransen er efter Tradition malet af en Malersvend Rudolf fra Thy. Den er vistnok Haandværkernes fri Opfindelse og ikke Minde om en gammel Skik. Stuehuset, der blev opført i de to Somre 1846—47 staar endnu. Da Østrigerne i 1864 ogsaa var i Sundby, var de bl. a. indkvarteret i denne Gaard. Om det var der, de til Afsked skrev: „Farvel, Wrangel betaler“, husker Meddelerne ikke ²⁾.

1) Om Bygningsskikken paa Mors henvises til A. C. Skyums Afhandlinger i Morsø Aarbog 1921 og 1923.

2) Om Østrigerne i Sundby 1864 findes et Par — forresten uinteressante — Artikler i Ugebladet „Danebrog“ 1883—84, S. 1, 21, 33, skrevet af Sundbys Lærer.

Klædedragten. Ældre Mænd havde høje ($\frac{1}{2}$ Alen) Hatte paa Hovedet. Det var sorte „Harelds-hatte“ ¹⁾. Kvindfolk iligemaade, men deres Hatte havde en bred Pold foroven. Der var mørkt Baand om Kvindehattene. Naar Konerne var rigtig pæne, havde de en stor rund pibet Krave om Hovedet. Mænd bar lang Skødefrakke og Knæbukser af Fløjl eller Masket. De havde en 3 á 4 Tinknapper ved Ydresiden af Knæene. I Frakken var almindelige sorte Knapper. Nogle Mænds Veste var møj korte og stribrede op og ned, mest brun og hvid. Strømperne var oftest hvide. Naar Mænd havde lange Røjsere (Støvler) paa, der var skaaret ned i bag, kunde man der se et Stykke af den hvide Strømpe. Til daglig bar de Træsko, men alligevel Knæbukser. Kvindfolkene skurede deres Træsko og havde undertiden Messing-kramper opover, men ingen Læder. Til daglig bar Mænd og Drengene en ca. $\frac{1}{2}$ Alen lang, rød Lue med en rød Dusk i Enden. „A har osse goen mæ dem røø Luer e hiele Tid te a blev konfirmeret. A solgte min røø Lu, da a blev konfirmeret, for 2 Mark“, meddeler Niels Kr. Madsen. Til daglig bar Kvindfolkene en Pandkle: en rund Krans om Hovedet. Deres Skørter var da enten stangeret i Farven: to Farver op og ned og en rød Kant forneden, eller ogsaa var Farven tavleret: „firkantede“ Farver, der var firslaaet efter æ Væv. Nogle brugte grønt Liv og røde Ærmer eller omvendt. Ærmerne var strikkede. Forklædet var tavleret. Kvindfolks Strømper var altid farvede blaa. Senere i Tiden bar Mænd ogsaa blaa Strømper med hvide Prikker. Folk farvede selv. Kvindfolks Højtidsdragt, der ofte var Købetøj, var mørk i Farven. Omkring Aarhundredskiftet var den gamle Nationaldragt helt gaaet af Mode.

¹⁾ Hareuld gav den fineste Filt.

Da Evald Tang Kristensen i Juli 1889 var paa en Indsamlingsrejse paa Mors, kom han ogsaa til Sundby og søgte ind til Lærer *Johan Worm*. „Han var meget flink imod mig og gav mig Nattely i den Tid, jeg var der. Her fandt jeg i *Mette Skrædder* en udmærket Kilde at øse af. Hun var en af de bedste, jeg nogensinde har haft. I det lille Hus, hun boede i den vestre Ende af, sad jeg saa mange Timer og skrev, og hun fortalte og sang, og det gik nok saa fornøjeligt Det var et fattigt Liv, hun altid havde ført, og hun var fattig endnu, men havde det dog bedre, end hun nogensinde før havde haft det. Folk ymtede lidt om, at der havde været lidt i Vejen med hende, men jeg fik aldrig ret fat paa, hvad det var. Hun havde dog hverken stjaalet eller narret nogen, dertil var hun alt for rettænkende, men det var nok noget om et Barn, hvis Moder ikke vilde være det bekendt, og som hun havde hjulpet til at faa anbragt ved Plejeforældre som Hittebarn. Det var i alt Fald ikke noget vanærende. Det var et prægtigt Ansigt, det gamle Menneske havde, og at hun var en særdeles begavet Kvinde med stærk Hukommelse, kunde man snart mærke. Nu sad hun og læste lidt med nogle Smaabørn, der kom om til hende, og de gav da ogsaa Møde, mens jeg var der; men saa fik de Lov til at gaa, indtil jeg var stukken af. Under dette Besøg fik jeg opskrevet elleve Æventyr foruden en Del Viser 1).“

Andetsteds 2) skriver E. T. Kristensen bl. a. om *Mette Skrædder*, at hun havde levet sig ind i de gamle Minder som faa, „og hun har haft Betingelser for at tilegne sig, hvad hun hørte. En stærk Hukommelse, en levende Indbildningskraft og en naturlig,

1) Evald Tang Kristensen : *Minder og Oplevelser III*, 265.

2) *Jyske Folkeminder XI*, 345.

poetisk Begavelse har den gamle haft, og dertil Lyst og Gaver til at give fra sig, hvad hun har tilegnet sig. Hun fortalte for mig, saa Skummet stod hende om Mundvigene, og var saa overordentlig utrættelig i at meddele mig, hvad hun vidste, at jeg tydelig kunde mærke, hun betragtede det som sin Pligt at lade mig faa alt det, hun kunde. . . . En tiltalende gammel Skikkelse er Mette Skrædder¹⁾, og jeg kunde særdeles ønske at have faaet et Billede af hende. Hun er, som jeg kan tænke mig, en Type paa en gammel Visesangerske.“

I 1895 fik E. Tang Kristensen dog et Billede af Mette Skrædder, da han sammen med Fotograf P. Olsen, Hadsten, rejste rundt og lod sine bedste Meddelere fotografere. Man kan nu se Mette Skrædders udmærkede Gammelkoneansigt i E. Tang Kristensens smukke Bog „Gamle Kildevæld“ (1927), Nr. 54.

Mette Skrædder blev født den 28. Novbr. 1809 i Aarup i Thy. Hun fortæller selv sit Levnedsløb saaledes til E. Tang Kristensen: „Min Moder hed Ane Olsdatter og var fra Sperring i Thy, og hun var en Stakkel i de sidste 30 Aar, hun levede. Vi var saa fattige, og hun gik og trak om i Landet for at faa lidt til os Børn. Det var et Aar, Kornet var blæst af, da havde vi ingen Verdens Ting at leve af andet end Vikkemel og Kaajmell, som vi lavede Dej af og bagte haardt paa Kakkellovnen som Skoldkager, og vi havde ikke nogen Verdens Ting af Tilmad i Huset. Den Gang laa min Moder i Sengen, for hun var jo saa skrøbelig, og saa kunde hun jo ikke bjærge det mindste til os. Hun fældede mange modige Taarer i

¹⁾ Niels Kr. Madsen, der godt husker Mette Skrædder, sagde om hende, at hun „var en skøn jen“; der var saa meget godt ved hende (A. F. S.).

Stilhed, men kom der Folk, saa tørrede hun dem af. Hun laa i Sengen i 10 Aar og var i den Tid aldeles blind, og saa sagde hun: „Nu har a aldrig haft det saa godt.“ Min Fader sagde saa tit i den Tid: „Gid Vorherre vil være mig saa god, at han vil lade hende komme i hendes Grav med hel Hud.“ A gjorde hvad a kunde for det, men det kneb jo, da hun laa saa længe. Hun raabte lige i Døden: Gud være mig arme Sjæl naadig for Jesu Kristi Skyld. Det var i 1864 i Krigens Tid. Da a var 8 Aar, saa begyndte a at følge med hende omkring i Landet. Hun var nok fattig, men var dog en rig Kone, for hun lærte mig godt. En Gang kom vi forbi et Faar med et sort Lam, og saa siger a: „Sikkert dejligt Lam, gid det var mit“. Dertil svarer hun: „Det skal du ikke sige, mit Barn, hvad skal de andre saa have. Sky Begjærlighed, den hæslige Last.“ Siden stod min Moders Ord for mig, som de var skrevne. Naar nogen kom om til os og bad hende fortælle og synge, saa gjorde hun det, og saa var a saa letnem, te a kunde huske det ved at høre det én Gang. Men til vi Børn sagde hun aldrig noget om det. Min Fader levede i 9 Aar, efter at hun var død, og han døde altsaa i 1873. Han blev 103 Aar gammel og var til sidst saadan af Inderskjærelse, at han ikke kunde komme af Pletten i halvandet Aar. Han var ellers Fisker, men vilde aldrig falde nogen til Byrde og kunde aldrig gaa til Folk og bede om noget, uden han stod med Pengene i Haanden. Da min Moder laa en 10—12 Uger hver Vinter i mange Aar, saa gik det i den Tid altsammen, hvad han havde fortjent om Sommeren, og han kunde da aldrig komme videre i det 1).“

1) E. Tang Kristensen: Jysk Almueliv, Tillægsbind VI, Nr. 915.
Jfr. Jysk Almueliv V, Nr. 382: Kone stjæler Brød fra Mette Skrædders Moder.

Mette Skrædders rigtige Navn var *Mette Marie Jensdatter*. Hun var i mange Aar Sypige i Sundby og fik derfor Skrædder-Navnet. Hendes Fader var fra Hannæs. De fleste af Mette Skrædders Æventyr er fra Thy. Hun døde kort efter Fotograferingen i 1895, meddeler Evald Tang Kristensen. Som ovenfor nævnt besøgte E. T. Kr. Sundby i Juli 1889. Fra Sundby tog han en længere Tur til Thy, men paa Hjemturen til Hadsten var han atter i Sundby, hvor han gik hen til Johan Worm, „som boede et Stykke udenfor Byen, og da han havde fortalt mig 4 Æventyr, gik jeg igjen ind til Mette Skrædder, der nu atter havde faaet en hel Del mere samlet sammen til mig, baade Viser og Æventyr. Det var ligefrem storartet, hvor den gamle Kvinde kunde fortælle. Da hun endelig var udtømt, gik jeg ned til *Vester Jølby* og traf der i Lærer Nyboe en Mand, som havde megen Interesse for at samle ¹⁾.“

Efter nu at have meddelt, hvad vor største Folke-mindesamler oplyser om sin ypperlige Fortæller Mette Skrædder, hvis gode Minde endnu lever i Sundby, skal der sluttes med nogle Bemærkninger, som supplerer Traps Oplysninger om *Sundby Kirke*, idet jeg meddeler nogle Enkeltheder fra *Kristian Knudsens* Optegnelser om denne Kirke.

Sundby Kirke, opført i romansk Tid af Granitkvadre paa Skraakantsokkel, er nu uden Taarn. I Trap oplyses, at Kirkens Taarn blev nedrevet omtr. 1820, men denne Tidsbestemmelse kan ikke passe, da Kirkens Regnskabsprotokol fra o. 1820 ikke nævner Taarnet med en Stavelse — hverken fra dette Aar eller i Regnskaberne, der gaar forud. Afdøde Kirkeværge *Kristen Hangaards* Bedstemoder, der fødtes i

¹⁾ Minder og Oplevelser III, 271.

Sognet 1773, kunde ikke huske Taarnet, men hendes Forældre kunde tydelig huske det. Taarnet er maaske nedrevet 1769, idet dette Aarstal fandtes indskaaret i Tømmeret i Kirkens vestre Endre, hvor Taarnet har staaet ¹⁾. Ved Kirkens Vestside ligger en romansk Gravsten (fra o. 1200) med Processionskors og følgende latinske Indskrift: Qvis Qvis Ades Si Morte(m?) Ades Sta Perlege Plore („Hvem du end er, der kommer tilstede, hvis du er i Dødens Magt, da staa, læs, græd“) ²⁾. Stenen er nu omgivet af et Jernrækværk og fredet paa Nationalmuseets Bekostning. Vinduerne er alle ny med Granitindfatning, nogle endog med de originale Overliggerere. Hos Grmd. Johs. Nør findes som Trappesten foran Hoveddøren en af de gamle Vindueoverliggerere. En anden af dem sidder i Kirkedigets nordvestlige Hjørne. Hos Kristian Overgaard, Faartoft, findes en Trappesten, der ligner de ornamenterede Udliggere i Sundby Kirkes Korbue. Blytaget paa Højkirken blev i 1923 omstøbt af to Mænd fra Hanherred. Paa Koret blev det omstøbt 1884. Orglet blev skænket Kirken 1913 af Menigheden og af Kristen Hangaard, der betalte Hovedparten. For en Del Aar siden blev de gamle Kirkestole afløste af de nuværende. Den gamle Kakkellovn er afløst af et moderne Varmeapparat. I Døbefonten i Koret er en dyb Beholder, hvori Børnene blev neddyppede. I Bunden er et Hul til at tappe Vandet ud af. Nu er der et Døbefad af Messing med Aarstal 1893. Altertavlen af Egetræ fra nyere Tid er skænket af Poul Kristian Jensen og Hustru Ane Cæcilie Pedersdatter af Sundby og danner Ind-

¹⁾ Ifølge Tradition skulde Taarnet have været saa højt, at det skal have været brugt som Sømærke [!] fra æ Nørrehav, hvortil det flade Land mellem Febbersted og Hjardemaal Klitter strækker sig.

²⁾ Læst af Nationalmuseets Konservator E. Rothe 1904.

ramningen om Thorvaldsens Kristus i Kallipasta. Himmelen over Prædikestolen er fra 1857. I Regnskabsaaret 1841 staar følgende: For Kirkens Bæger at omstøbe: 15 *Rdl.* I Regnskabsaaret 1854 findes: For Vinbægeret paa Alteret at omstøbe med Tillæg af Sølv: 14 *Rdl.* I en gammel Kiste paa Loftet ligger et Par gamle Trælysestager, der ser ud, som de har været brugt til Tran. Da Grunden til Varmeapparatet (mellem Kvindestolene og den nordre Side af Korbuen) blev udgravet, kom en Grav for Dagen. Dens Retning var Syd—Nord, og der var Stensætning om den. I Graven fandtes nogle mægtige drejede Kistehaandtag, der nu ligger paa Kirkeloftet. Omtrent midt paa den sydlige Side af Kirkegaarden fandtes indtil sidst i 1880'erne en Oldtidshøj, som da blev jævnet ud til det ny Kirkedige, der blev flyttet lidt længere Syd paa, end det gamle Dige var. Sundby Kirke er formentlig bleven bygget paa den hedenske Helligdoms Plads, da Kristendommen kom her til Mors.

Yderligere Oplysninger om Sundby Kirke findes i fjerde Udgave af Traps Danmark V, 472, og i Nationalmuseets Arkiv. Her har det ikke været Hensigten at give en indgaaende Beskrivelse af Kirken, men kun at meddele nogle hidtil utrykte Enkeltheder fra Kr. Knudsens Optegnelser.

Galtrup Højskole, den 6. Maj 1928.

August F. Schmidt.




Lidt om afdøde Skolelærer

Poul Henriksen,

Flade.

Ved Kr. Søndergaard, Outrup.

et er ikke Meningen med nærværende at give en Levnedsskildring af denne mærkelige Mand, hvad ogsaa vilde være overflødigt da en saadan under Overskrift „Min Vandring gennem Livet“ foreligger fra hans egen Haand, udgivet paa Foranledning af Morslands historiske Museum og forsynet med Anmærkninger af S. Nygaard.*) Som Indledning skal jeg dog tillade mig af nævnte Skrift at anføre nogle faa oplysende Bemærkninger.

„P. H. er født i Hvidbjerg 1799 af fattige Husmandsfolk. Faderen hed Henrik Thomsen og maa vel nok, efter den Tids Forhold, været en oplyst Mand, da han en Tid var Omgangsskolelærer i Nes m. fl. St. Moderen hed Sidsel Marie Poulsdatter og var fra Sejerslev.

P. H. fik, som ganske lille en haardhjertet Stedmoder, hvorfor han som 12-Aars Dreng løb bort fra Hjemmet og voksede op hos en Gaardmandsfamilie i Elso. Virkede derefter en Tid som Huslærer og Forvalter paa Glomstrup, giftede sig i 1822 og købte en Gaard i Øsløs i Hanherred. Kunde ikke klare sig

*) Særtryk af „Jydske Samlinger“.

som Landmand og besluttede sig derfor til at gaa Skolevejen. Tog Eksamen fra Snedsted Seminarium 1828. Var Lærer i Grønhede Skole i Vendsyssel til 1833 og i Flade til 1856, da han ved sin hvasse Pen bragte sig selv i en saadan Situation, at han blev nødt til at søge sin Afsked.

Han boede derefter en halv Snes Aar paa Fur, men flyttede saa tilbage til Flade, hvor han døde i 1881, og ligger begravet paa Flade Kirkegaard. Omkring 1840 havde han bygget Huset „Fensål“ og det var hans Ønske at blive begravet i den dertil hørende Have, men dette kunde ikke tillades.“

Fra min Drengetid mindes jeg, at naar Folk kom sammen, blev der tidt talt om Lærer P. Henriksen, Flade. Grunden hertil var nok, at der tidt i Aviserne fremkom Artikler, korte, som oftest rimede Inserater, fra hans Haand. Hans Syn paa mangt og meget var forskelligt fra Datidens, og paa Grund af hans Særmener, — hvoraf dog sikkert nogle ikke var saa sære — og hans kritiske og stridbare Natur, ragede han sig i Konflikt med næsten alt og alle. Han havde mange Avisfejder og var en ret farlig Modstander; hans vittige, skarpe satiriske Replikker ramte næsten altid lige i „Pletten“.

Den religiøse Bevægelse, som omkring ved 1840 rejstes her paa Mors af Provst Sørensen, Algreen, Kr. Kold m. fl., angreb P. H. meget stærkt, han kalder Bevægelsen Hyklery og Skinhellighed og Kr. Kold for „den halvgale Seminarist,“. Han bedømmer sikkert denne Bevægelse altfor ensidigt, har kun Øje for Skavankerne og ikke for det værdifulde deri, Ligeledes angriber han den grundtvigske Bevægelses Mænd omkring 1860 og havde han levet i vore Dage, vilde han lige saa sikkert have lagt an paa Indre Mission.

Den førstnævnte religiøse Bevægelse kom her til Mors ved Præsten Josef Kr. Sørensen, som i 1831 blev forflyttet fra Sønderhaa og Hørsted i Thy til Solbjerg og Sundby, og kort efter udnævntes til Provst. Skønt der ikke var noget sekterisk eller anstødeligt i Bevægelsen — muligens nok et noget pietistisk Snæversyn, — fremkaldte den dog en stærk fanatisk Modstand fra forskellige Sider og særlig var de gudelige Forsamlinger, som blev afholdt omkring i Hjemmene, Genstand for Haan og Spot.

Den første af disse Forsamlinger, blev i Anledning af, at den kendte Lægprædikant Peter Larsen Skreppenborg for første Gang gæstede Mors, afholdt hos Provst Sørensen i Solbjerg Præstegaard den 31. Januar 1837. Faa Dage derefter indeholdt Thisted Avis, fra en anonym Indsender, som almindelig og sikkert med Rette, antoges for at være Lærer P. Henriksen, et ualmindeligt skarpt og hensynsløst Angreb paa de Mænd, som havde indbudt og ført Ordet ved Mødet.

I Artiklen stod blandt andet følgende:

„I en Gaards Baghus her paa Mors holdtes først i Februar et stort Synode. En halvtosset, nygjort Seminarist*) foer omkring i Sognet og indbød under mange Ophævelser Krøblinger, Halte og Blinde. Disse troede en stor Nadvere ventede dem med nogle Dramme til og ikke saa faa mødte; men i Stedet derfor tyllede ovennævnte Seminarist en Mængde aandelig Valle af „Jærtegns Postil og Lindbergs Efemerider i de tandløse Kællinger. En anden var Ov,**) der hver Dag og hver Time har Visioner

*) Det vil sige Kristen Kold, som i disse Aar var Lærer for Provst Sørensens Børn.

***) Lærer M. S. Ovesen i Outrup.

men et maadeligt Organ for Deklamation, havde ej anden Forretning end at øse i nogle Vandkrukker, medens Præsidenten i Synodet og en af Opsynsmændene ved en Daarekiste Ag*) aflagde sin første Prøve paa at forvandle Vin til Vand.

Ved Midnatstid skildtes Forsamlingen ad, men Bønderne gjorde Ed paa ikke oftere at spille en god Nat og en styrkende Søvn for at luge i disse ny Profeters Brakmark.“

Ogsaa mod Præsterne retter P. H. sit skarpe Skyts. Grunden til hans glødende Bitterhed overfor denne Stand stammer maaske fra hans Ophold i Hanherred. Det var nemlig af en Pastor Tørk i Øsløs, at han købte før bemeldte Gaard, hvorved denne Præst, — som efter P. H.s Opfattelse svarede ret godt til sit Navn og var en rigtig Tyrk, — snød ham saa eftertrykkeligt, at baade hans egen og hans Kones Formue gik tabt. Med hans Sognepræst i Vendsyssel gik det saa nogenlunde, skønt han efter P. H.s Skildring maa have været et underligt Monstrum. Men galt gik det, da han kom til Flade, hvor en Pastor Kjerulf regerede i de første Aar af hans Ophold der. De levede paa stadig Krigsfod med hinanden, hvad dog Præsten, som nok maa have været en stejl, selvbevidst Herre, sikkert ikke har været uden Skyld i, thi til et Par senere Præster blev Forholdet ret godt. Hvorledes Forholdet i Pastor Kjerulfs Tid var mellem Præst og Lærer faar man en Forestilling om af følgende Ud-

*) Peder Kjellerup Algren var en Morsingbo, født i Nykøbing, hvor hans Fader var Skomager og boede ved Raadhustorvet. Kom i 1824 som Elev paa Snedsted Seminarium og var siden i flere Aar Lærer sammesteds. Hans Attraa var imidlertid at blive Præst og 37 Aar gammel rejste han til København for at tage Studentereksamen. 47 Aar gammel fik han Embeds-eksamen og opnaede at blive Præst i sin Fødeby Nykøbing.

drag af P. H.s Optegnelser. Præsten forlangte, at naar P. H. havde Ærinde til ham, maatte han ikke gaa ind ad „Naadens Dør“ (Hoveddøren) til Præstens Stuer og Studerekammer, men beskedent gaa ind gennem Bryggers og Køkken og modtage Ordre ved Stuedøren. Dette fandt P. H. nedværdigende og gik vedblivende ind ad Hoveddøren. For at tvinge ham aflaaede Præsten denne, men P. H. trodsede og ryddede Forhindringen til Side ved at sparke Døren i Stykker.

Det kunde ogsaa træffe, at de kom op at skændes i Kirken, — til „sær“ Opbyggelse for Menigheden — og saa uhyggeligt kunde dette Skænderi blive, efter hvad P. H. selv beretter, at det var sært, at ikke et Par behjertede Mænd tog og smed baade Præst og Degn ud af Kirken.“

P. H. er ogsaa forbitret paa sine Kolleger, Lærerne, som han finder har alt for lidt Rygrad, har ikke nogen selvstændig Mening, men vil blot være Halen af Gejstligheden og bukker og skraber for Præst og Provst. Gang paa Gang prøver han paa at opildne dem til mere Selvstændighed, men da det ikke vil lykkes, spotter han dem, bruger saa ogsaa dem til Skive for sine Vittigheder. Da en af dem holder 25 Aars Jubilæum og ved denne Lejlighed bliver udnævnt til Dannebrogsmænd, skal dette fejres med en større Højtidelighed. En Kollega vil holde en „gebrækkelig“ stor Tale, og en anden vil digte en Sang dertil. Henriksen foreslaar da denne at lade Sangen gaa paa Tonen:

„At Slyngler hæves til Ærens Top
at Baand og Stjerne, og tomme Hjerne
forenes ofte, ja mer end gjerne
det ser man lidt.“

Forfatteren antog dog ikke hans Forslag.

P. H. kunde tit være grov og personlig. Et Smædeskrift til en anden Kollega begynder saaledes:

„I Øster Jølby der boer en Mand
just ikke berømt for sin store Forstand,
dog har han prøvet at opfinde Krudt
men dette slog Fut.“

Det var i gammel Tid „Skik og Brug“, at Degnene forfattede Gravskrifter, som først blev læst op ved Begravelsen og siden prentet og sat i Glas og Ramme. Disse Gravskrifers Indhold var væsentligst Ros og Lovtaler over „den salig hengangnes“ Liv og Levned. Dette syntes P. H. ikke om. Naar han skrev Gravskrifter vilde han følge Sandheden, men han høstede kun Utaak og Uvillie derfor. Han kunde nu ogsaa være temmelig slem. En af de værste var dog nok over en Røgter paa Ullerup, som var berømt for sin store Graadighed, og særlig kunde han fortære en vældig Portion Byggrynsgrød. Men Grød voldte ogsaa hans Død, thi en Dag efter et saadant vældigt Maaltid faldt han om og var væk med det samme.

Skønt han og Konen havde levet meget daarligt sammen; Skænderi og Slagsmaal hørte til Dagens Orden, og Manden fik tit „læsterlige Prygl“ saa vilde Konen dog nu have ham pænt i Jorden og til den Ende ogsaa have en Gravskrift. P. H. skrev da følgende Vers, som han syntes kunde være passende:

Her ligger en Mand
der, skønt han ei havde en Unse Forstand.
dog, fordi hans Spændkraft var ikke for vid
just passed' sin Dont med al Troskab og Flid.
Blandt Stude han leved, blandt Stude han faldt,
og dette var alt.

Ja der blev en Sorg
 paa Ullerup, den gamle ærværdige Borg,
 da Studene brølte, og Budskabet lød:
 Per Røgter er kvalt i et helt Fadfuld Grød.
 Og Studene klædte sig alle i Sort
 Thi Per var gaat bort.

O, du Patriark!
 naar Du skal modtage den Studemonark,
 vi ved, vi forstaar ei, hvordan det vil gaa,
 al Himmerigs Byggryn kan ikke forslaa,
 thi Grød skal der koges hver eneste Dag
 det er en sikker og afgjort Sag.

Far, Per da, Farvel!
 du var dog i Grunden en god sølle Sjæl.
 Nu er du da fri for din Kones Krabask
 men mødes I hist, vil du atter faa Dask,
 ja, er hun saa heldig at finde dig, Stakkel,
 saa, — sikken Spektakkel.

P. H. beretter, at han ogsaa denne Gang fik liden Tak for sit Arbejde. Den mandhaftige Kjælling kom selv og leverede ham Gravskriftet tilbage og havde den Stok med, som hun plejede at bruge til sin Mand. Det var hendes Agt at lade den danse paa Degnens Ryg, og for at undgaa dette maatte han flygte ind i en anden Stue.

P. H.s Slagfærdighed og Evne til at sige ram-mende og undertiden meget spydige Vittigheder, minder meget om det Wessel'ske Vid og Lune.

Et Par Naboer førte en Avisfejde om noget ganske ubetydeligt, noget personligt, som ikke i mindste Maade kom Offentligheden ved, og tildæ-negede hinanden med alt det Smuds, de kunde hitte paa. P. H. bragte dem til Taushed med følgende Linier:

„Hvad er det for noget elendigt Vrævl
 hvorom I i Bladene kives.
 Maa vi være fri for jert Nabokjævl
 og gaa I saa hen og forliges.“

En Soldat, hjemmehørende i en af de sydvestlige Byer paa Mors, blev i Krigen 1864 saaret saa alvorligt i det ene Ben, at det maatte „sættes af“, og forsynet med et Træben blev han saa hjemsendt.

Ankommen til Nykøbing søgte han forgæves efter en kørende Mand fra sin Egn, og der var saa ikke andet for end at prøve at naa frem med „Apostlenes Heste“, hvoraf den ene jo var temmelig stiv. Han er imidlertid ikke kommet ret langt fra Nykøbing, før en Gaardmand fra hans Hjemegn naar ham og, for en ret ublu Betaling, faar han Lov at køre med.

Om P. H. tilældigt har faaet denne Tildragelse meddelt, eller den hjemvendte Soldat har henvendt sig til ham, vides ikke, men faa Dage derefter fandtes følgende Vise i Morsø Avis.

Soldatens Hjemkomst.

En Krøbling henad Veien gik
 udi saa dybe Tanker.
 Et Ben af Træ for et han lik
 som blev hos Leutnant Ancker.
 End var ei lægt det dybe Saar,
 saa tungt han henad Vejen gaar:

Han kom til Byen, var saa træet
 men kan ei „ekstra“ tage
 hans Sind var tungt, men Pungen let
 og to Mil var tilbage.
 Kan blot en Byesmand træffe jæg,
 maaske kjøre frit den hele Vei!

Han traf sin Byesmand, stakkels Fyr!
 hvor blev han let om Hjertet,

nu blier mig Turen ei for dyr
 nu linner Gangens Smerte.
 En Taare randt fra Kinden ned
 og blanded sig med Kindens Sved.

Nu Staklen frem sin Klage bar,
 han bad at maatte age, —
 „Javel“, sae Per, ifald du har
 en Smule Mønt tilbage,
 saa vil af Kristenkærlighed
 jeg føre dig til Fødested.

Jeg kjører ingen nogetid,
 med mindre de betaler,
 men siden Du er Invalid
 saa slip med to Rigsdaler.
 Det billigt er, det tro Du maa,
 hvis ikke — vær saa god at gaa.

Den Stakkel gav et Hjertesuk
 han maa i Æblet bide,
 gav sidste Skilling uden Muk
 og sad saa ved hans Side.
 „Aa Pyt!“ sae Per, „vær ej Kujon
 for nu skal Du jo ha Pension.“

Se saadan Kjærlighed man kan
 paa Øen Morsland finde.
 Men denne ædle gjæve Mand
 skal leve i vort Minde.
 Per G er hans fulde Navn
 hans Gang herfra, — et tvivlsomt Savn.

P. Henriksens Syn paa mangt og meget, ja, næsten paa alt muligt, var vidt forskelligt fra Datidens, og saa angreb og kritiserede han alt, hvad han fandt forkert og urigtigt; og at der var mange Forhold, hvor der trængte til at lyses op, en hel Del, som trængte til at ændres og afløses, har Tiden vel tilfulde godtgjort. Maaske var hans Maade ikke altid den heldigste, maaske vilde en roligere og fordrageligere

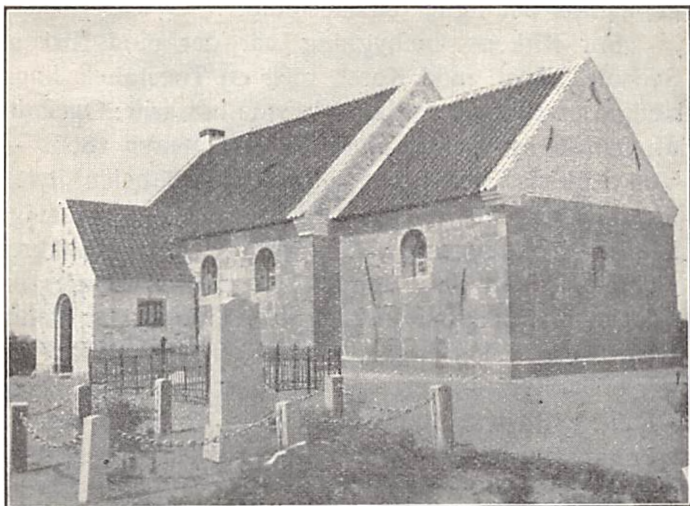
Tone gjort større Virkning, men det passede jo ikke for hans heftige, stridbare Natur. Muligen gik han ogsaa sommetider for vidt — skelnede ikke tilstrækkeligt mellem det værdifulde og det værdiløse — saaledes hans Angreb paa de religiøse Vækkelser. Hans religiøse Opfattelse var ikke bygget paa overleverede Dogmer og Læresætninger, men paa Selvtænkning over Skriften, og han skelnede mellem den ægte Kristendom og den „officielle“ — den, som Præsterne forkyndte — og mente, at den tidt var i Modstrid med Jesu Lære. Da Højskoletanken i 50erne kommer frem, er han stærk med herpaa; i 1858 skriver han: „Benyt Lejligheden til at give eders Sønner en Arv, som Møl og Rust ikke kan fordærve, husk paa, at Bondestanden har været et Nul, fordi den manglede Oplysning“. Det er dog nok særlig en Kundskabs-skole, han tænker paa, thi da den grundtvigske Højskole kommer frem i 60erne, angriber han den meget stærkt for dens „Bragesnak“ m. m.

Naar et Hus skal ombygges, skal der nogen til at rive ned, rydde op i det gamle, og andre til at bygge op. P. H. var blandt de første, og, trods mulige Fejlgreb, har dette hans Arbejde dog nok haft sin Betydning. Poul Henriksen var en mærkelig Mand, men en helstøbt Personlighed.



Tæbring Kirke.

Ved *Johan P. Hovmøller.**)



Denne Kirke er ligesom de fleste andre af Øens Kirker bygget i romansk Tid. Den bestaar af Kor og Skib af tilhugne Granitsten paa en Sokkel, der har Skraakant. Vaabenhuset mod Syd er af Mursten og er ombygget 1920 sammen med Kirken. Ved denne Ombygning fik Kirken 6 smaa, rundbuede Vinduer af Træ, der alle har en smuk Indfatning af Granit. Af disse Vinduer

*) Forfatteren har af den Hielmstjerne-Rosencroneske Fond modtaget Understøttelse til Fortsættelse af sine lokalhistoriske Undersøgelser.

findes to paa hver Side af Skibet, et i Kirkens Vestmur og et i Korets Sydmur, medens Vinduet i Korets Nordmur er af Smedejern og har Blysprosser. Over dette lille Vindue findes en oprindelig Overligger. Da Korets Østmur har et tilmuret, lille rundbuet Vindue, har Kirken uden Tvivl aldrig haft Apsis, Korrunding. Den tilmurede Norddør spores endnu indvendig. Paa en Sokkelsten i Kirkens Sydmur findes et Mærke, der ligner en Hestefod.

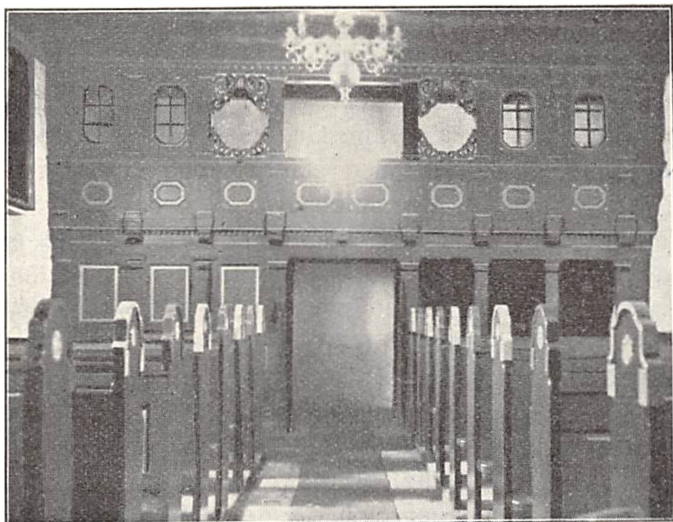
Før Kirkens Ombygning var der mod Kirkens Sydside, henad mod Koret, rejst en Træstabel, hvori hængte en Klokke, der har følgende Indskrift: Omstøbt af Gamst og Lunds Efterf. i København 1868. — Ved Kirkens Ombygning blev Klokestabelen flyttet fra sin mangeaarige Plads og hen paa det sydøstlige Hjørne af Kirkegaarden, hvorfra Klokken nu høres viden om. Ved en i Aaret 1859 af Provst Sørensen i Karby afholdt Synsforretning over Kirken staar blandt Udsættelserne som Nr. 1: Kirkeklokken, som har Revner, bør omstøbes. — Næste Aar, 1850, er Synsforretningen afholdt af Provst Møller i Solbjerg, og her findes da følgende om Kirkeklokken: Kirkeklokken er ved Ministeriets Resolution af 4. Januar tilladt at henstaa indtil videre under tilbørligt Ansvar for Kirkeværgerne og med Paalæg om stadigt specielt Selvsyn af det ordinære Syn med dens vedvarende Brugbarhed, hvad Lyden angaar. — Ved samme Syn er yderligere tilføjet Protokollen: I Henhold til Ministeriets Resolution om Kirkeklokkens Klang, er denne nøje undersøgt af Synet, hvis Udfald er, at der ej skønnes nogen Forandring i Lyden eller Tiltagen i Beskadigelsen, hvorved Brugbarheden formindskes. — Klokken har altsaa, trods Revnerne, været i Brug i flere Aar.

Kirkens hele indvendige Længde er 16,80 Meter og Bredden i Skibet er knap 7 Meter. Kor og Skib

har Bjælkeloft. Korbuen (Triumfbuen) er den romanske. Den er lav og noget flad i Buen. Den har profileret Sokkel, ligesom ogsaa dens Kragbaand eller Gesimssten er smukt profilerede, og hvoraf den sydlige er gennembrudt for at skaffe Opgang til Prædikestolen fra Koret. Under Korbuen staar en lille, smukt forarbejdet, romansk Granitdøbefont med en mærkelig Fod. Kirken har et Granitalterbord. Dens Plade er delt i tre Stykker, hvoraf det mellemste har i Midten et Reliquiegemme af en særegen Form. Altertavlen er fra Begyndelsen af 1600-erne. Før havde Altret Thorvaldsens Christus i Gibs, men da Menigheden gerne vilde have et smukt og godt Alterbillede, blev der ved Kirkens Ombygning og senere paa forskellig Maade skaffet Kapital til Veje til et saadant. Da Kirken havde Venner, som gerne vilde hjælpe den til et godt Alterbillede, fik man ved deres Hjælp en af Maleren Joakim Skovgaards Sønner til at male et Billede til Kirken. Over dette Billede staar: Fred med Eder. — Forneden staar: Lader smaa Børn komme til mig og formener dem ikke, thi Guds Rige hører saadanne til. Math. 10, 14. — Billedet er signeret: I. T. S. — 1925 — efter Studier af I. F. S.

Kalken er af Sølv og indvendig forgyldt. Den bærer to Vaabenskjolde, hvorover er indgraveret følgende: S. K. V. I. M. B. 1778. — Kalken opbevares i et læderforet Skrin i Præstegaarden. Paa Alteret staar to meget svære Malmlysestager uden mærkelig Form og uden Indskrift.

Prædikestolen i Renæssancestil er fra Begyndelsen af 1600-erne. I Kirkens Vestende, over Varmeapparat og Kulkammer, findes et smukt Pulpitur, hvori der er Plads til mange Mennesker. I Koret hænger en lille 5-armet Lysekroner og i Skibet hænger to 8-armede Lysekroner af Malm, hvoraf den ene er skænket



Tæbring Kirkes Pulpitur.



Tæbring Kirkes Indre.

Kirken af afdøde Kunstforlægger i København, Hans Kr. Hovmøller, og var tændt første Gang Juleaften 1906. Den har følgende Indskrift: Til Minde om min kære, fromme Moder, Else Katrine Hovmøller. f. Bak, og hendes Slægt i Tæbring i 200 Aar. — Der er nu indlagt elektrisk Lys i Kirken. I Kirken findes endvidere Series Pastorum, som er skænket Kirken 1885 af Cand. phil. N. Hagenen til Votborg i Tæbring Sogn.

Kirkegaardens Længde i Øst og Vest er 63 Meter og Bredden er 30—33 Meter. Kirken har efter Ombygningen Tegltag.

Fra Nationalmuseet har jeg modtaget følgende Afskrift om Tæbring Kirke:

Undersøgelser af Kalkmalerier.

Paa Kirkeskibets Vægge findes Rester af sen-gotiske Kalkmalerier. Paa Sydveggen umiddelbart Øst for Indgangsdøren, er Rest af en Mandsfigur staaende paa et Hjul og med et Flag i Haanden? Figuren er malet i kraftig sort Kontur, Dragten er rød og gul, mulig malet i Ornament. Hjulet har gul Farve med sort og rød Kontur. Omkring Figuren og i Hjulet er usammenhængende Ornament. Ca. 40 Centimeter fra Loftet er Malingen afsluttet af to røde Konturer. Nederst paa Nordveggen er Rest af kraftig Ornament i gul og rød Farve med sort Kontur. Der spores Rest af Bagdelen af et Dyr? Paa Korveggen, i Korbuen og i Gennembrydning fra Kor til Skib ved Prædikestolens Opgang er Rest af et graamalet sammenhængende Ornament i hvid Farve paa sortgraa Bånd. Det er malet paa et tykt Kalklag og er fra en langt senere Tid. Derunder findes Rester af sengotisk Ornament.

Ved Undertegnedes Besøg i Kirken var den under Ombygning, Tag og Loft var nedbrudt, og Væggene delvis nedbrudt. Væggene har omtrent overalt været overpudset med et Lag Mørtel. De gamle Kalkmalerier fandtes under dette Mørtel paa et tyndt, stærkt forvitret Kalklag. Der var kun meget ødelagte Rester af de gamle Kalkmalerier.

I Skibet, umiddelbart Øst for Norddøren og ca. 1 Meter

fra Gulvet er indmuret en stor, flad Granitsten med 4 forhistoriske? Borehuller.

I det tilhugne Granitalterbord findes Relikviegemme med to Gemmer i Bunden, et rundt og et firkantet.

Febr. 1919.

sign. Kristian Due.

Den i ovenstaaende omtalte store, flade Granitsten med de 4 forhistoriske Borehuller har jeg ikke kunnet finde efter Ombygningen af Kirken. August F. Schmidt omtaler i sin Artikel i „Morsø Folkeblad“ for 25. Juni 1928 om Øster Jølby Kirke, at der paa denne Kirkes Sydmur i Koret er tre smaa Huller, vel nok fremkomne ved Forsøg paa at sprænge den betræffende Sten. Endvidere skriver han, at mange Steder forklares saadanne Huller som fremkomne, da en Troid kastede Stenen efter Kirken. Efter dette er Hullerne altsaa „Fingermærker“. I Rakkeby Kirkes Sydmur, ca. 1 Meter fra Jorden, er ligeledes indmuret en stor, flad Granitsten, der ligeledes har 4 smaa Huller.

Af Tæbring Kirkes Regnskaber, som findes i Aalborg Bispearkiv, der beror i Landsarkivet i Viborg, er følgende uddraget:

Inventarfortegnelse 1686.

Kalk og Disk af Sølv.

Messehagel af blommet Caffa.

En gl. flicket Messesærk.

Et Omhæng af rød Særs med Sølvgaluner paa.

En Lærreds Alterdug.

Et Par Messinglysestager.

En gl. ubrugelig Alterbog.

En ny Alterbog.

En Lutheri Postil paa Latin in Folio.

En gl. Kiste til Kirkens Ornamenten.

En Ligbaare.

En Klokke med behørig Streng.

En Ritual.

NB. En Svanningii Bibel in Quarto og en C. 4 Bibel in Folio savnes. Endnu findes ellers en Pungtavle at søge Collect udi og en Stige til Himmelen.

Forrige Aars Beholdning 42 Sldt. 3 mk. 3 Sk., hvilke af min salig Formand, Hr. Bagge Jakobsens Stervboe udi adskillige Varer blev til Kirkevægerne udlagte og leverte, og dog ei siden til rede Penge er kunnet vorden opbragte . . .

Visse og uvisse Indkomster:

Korntiende: Byg 16 Td., Havre $5\frac{1}{2}$ Mk. — er 22 Sldr.

Kvægtiende: 2 Lam 2 mk.

Ulige Kvægspege ingen.

Landgilden:

Sognepræsten giver aarlig af en Skyldegaard, som er underlagt Præstegaarden Byg 6 Tdr.

Husfolks Penge: Deraf er indkommen 1 mk.

Endnu omtales Renter af 10 Rdlr., der staar i Christen Bødkers Stervboe.

Summa Indtægt 32 Sldt.

Udgift:

Provstiherrrens Genant*) føres efter Loven formedelst Kirkens Uformuenhed og Brøstfældighed dennegang til Omdrag.

Til Brød og Vin Byg $2\frac{1}{2}$ Td	3 Sldt. 1 mk. 12 Sk.
Herredsprovsten for Visitats	1 — 2 — —
For Regnskabs Paahør	1 — 8 —
Præsten for Regnskabet at skrive	1 — —
Til Nykøbing Skole $\frac{1}{2}$ Td. Byg	2 — 12 —
For Messeklæderne og Kirken at holde ren	1 — —
Studieskat	3 — 12 —
Til Christianshavns Kirke	3 —
Kirkeskriveren	1 — 8 —
Herforuden gjort Bekostning paa Kirken:	
Købt 3 10 Alen Træer a 10 Sk. som ere forbrugte at opstøtte Klokkehuset med	11 — 14 —
For 5 Marker Staal til Hængsler til Porten og Spiger til Baandene og til Søm til Støtterne	10 —
For 2 Skp. Kul	4 —
Til Smedeløn	4 —

*) Skal sikkert være Gehalt.

Givet Tømmermanden for Klokkehuset at opstøtte, den at behinde, Porten at hænge og Stætterne at reparere	1 mk.	Sk.
Givet for en Klokkestreng	1 —	4 —
For Messesærken at flikke med Lærred og Arbejdsløn	1 —	
Købt en Alterbog	1 —	
Bekostet et Tingsvidne om det udlagte Gods's Opbydelse med	2 —	2 —
I Behold i rede Penge	<hr/> 18 Sldt. 6 Sk.	

Tæbring Præstegaard, 2. Maj 1887.

P. Holst.

Heraf ses, at Kirken paa dette Tidspunkt har haft
et Klokkehus og intet Taarn. —

Angaaende Altertavlens Reparation 1707 findes føl-
gende i Bispearkivet:

I Jesu Navn have vi underskrevne Jens Jensen Jegind
Præst til Tæbring og Jens Jensen Skildrer paa Fussinge
accorderet med hverandre om Tæbring Altertavles Staffe-
ring. Da naar Altertavlen af Snedkeren er udgjort med
hvis Træværk dertil behøves, skal jeg den antage og udi
den store Spejl Nadveren afskildre og udi den øverste
Runddel Christi, vor Frelser, Korsfæstelse, Pillerne og det
andet omkring efter Ziirlighed baade med findelt Farve
og Guld fordele, særdeles Kapitælerne med bestandig Guld
beprydes, og lover jeg udi Arbejdet efter foregaaende mis-
sive af Irup d. 24. September 1706 at komme tilstede nu in
Martini førstkommende.

Derimod forsikrer jeg Jens Jegind hannem paa Kirkens
Vegne tilhøbe Penge 28 Rd., siger tyve og otte Rigsdaler, og
ellers, dersom Kirken faar et Rækværk foran Alteret, skal
jeg Jens Jegind velbemeldte Skildrer derfor fornøje paa
billigste Maade.

At vi dette paa hver Side holde skal

Tæbring, 26. Februar 1707.

Jens Jegind.

P. S. Endnu skal Tavlen blive afskrabet til hans An-
komst mest muligt er og Kirkemuren kalkes og dønnikes.
Derimod skaffer Seignieur Jens Jensen sig selv Lærredet
til Skilderierne. —

Ved et Syn over Kirken godt hundrede Aar efter, nemlig Juni 1813, findes følgende Tilførsel til Protokollen angaaende Alterbilledet: Rækværket foran Alteret er løst. Altertavlen er fast, men Maleriet trænger til Reparation. —

Hvad Kirkens Ejerforhold angaar, ved jeg desværre meget lidt derom. Da Etatsraad P. Fogh til Ryomgaard 1734 tilskødede Herlov Jensen Stiernholm Ørndrup Hovedgaard i Karby Sogn med til- og underliggende Tiender og Bøndergods nævnes Tæbring Kirke og dens Tiende blandt det overdragne Gods. Siden har Tæbring Kirke og dens Tiende uden Tvivl tilhørt denne Gaard, indtil Hagen Jørgensen kort før sin Død 1798 overdrog Gaarden Votborg i Tæbring Sogn og Tæbring Kirke og Kirketiende til sin ældste Søn, Frants Hagensen. Hans Søn, Hagen Hagensen, overdrog i Aaret 1854 Kirken til Tiendeyderne, som vedblev at eje Kirken, indtil den overgik til Selveje.

Løvrigt kan oplyses, at da Major Jens Stiernholms Enke, Else Kragballe, 1775, tilskødede sin Svigersøn, Overkrigskommissær Niels Kragh Lange til Bøttigholm paa Fyn, Ørndrup Hovedgaard med til og underliggende Gods og Tiender nævnes baade Karby, Hvidbjerg, Redsted, Rakkeby og Tæbring Kirker blandt det overdragne Gods. Med de tre førstnævnte Kirker fulgte pes voxandi 1).

Tiendeyderne har altsaa været i Besiddelse af Tæbring Kirke fra 1854 og til den i Aaret 1913 overgik til Selveje. Herom staar i Kirkens Protokol:

1913 den 9. April mødte Provsten²⁾ for Morsø Herreder og de beskikkede Synsmand, Tømrermester P. C. Pedersen og Murermester P. K. Pedersen ved Tæbring Kirke for — i Henhold til Kirkeministeriets Skrivelse af 14. Januar 1913 — at besørge Kirken afleveret til Menighedsraadet ved en

1) Kaldsret. 2) Villh. Hansen.

ekstraordinær Synsforretning. Til Forretningen var indvarslet: Menighedsraadet, den tidligere Kirkevæрге og Gaardejer Jens Kr. Østergaard, som Repræsentant for de private Tiendejere.

Kirken fandtes i forsvarlig Stand; der var ikke opstaaet nye Mangler, og de gamle var afhjulpne med Undtagelse af Laagens Maling. — Inventariet efter den i Kirkens Protokol indførte Liste var tilstede i forsvarlig Stand og Menighedsraadet erkendte at have modtaget dette saavel som Kirkens Arkiv. — Kirken staar herefter som Selvejende. —

Ved dens Overgang til Selveje henlagdes følgende Kapitaler under

Post I (aarlig Vedligeholdelse)	Kr. 7,500
Post II (Arbejder, der skal udføres i den nærmeste Fremtid)	Kr. 2,000
Post III (urørlig Hovedstol, hvis Renter anvendes til fremtidige Hovedreparationer)	Kr. 1,000
	Ialt Kr. 10,500

I Tæbring Kirke er fundet en middelalderlig Krucifixfigur, som er indleveret til Morslands historiske Museum. Herom staar i Museets Protokol:

En Krucifixfigur, 129 cm lang, fra Tiden ca. 1300, opbevares paa Morslands historiske Museum som et Tæbring Kirke tilhørende Depositum. Det er ret medtaget. Af Ansigtet er kun højre Side i Behold. Resten har været i Berøring med Ild. Det er i Aaret 1919 konserveret af Nationalmuseets 2. Afdeling.

Som alt tidligere nævnt blev Tæbring Kirke i Aaret 1920 ombygget. Til at forestaa og have Tilsyn med denne Ombygning valgte Menighedsraadet et Byggeudvalg, der kom til at bestaa af den daværende Sognepræst, *J. F. Garnæs Hansen*, *Markvor Hovmøller* og *Kristen Have*. Senere, da Kristen Have fraflyttede Sognet, valgtes i hans Sted Lærer *Krarup*, Tæbring, der var et virksomt og dygtigt Medlem af Udvalget. Selv om dette Udvalg havde megen Ulej-

lighed og mange Ærgelser, saa kan det dog nu, sammen med mange andre, glæde sig over, at Kirken nu staar ren i Stilen, smuk og velholdt baade ude og inde, ligesom Kirkegaarden er hyggelig og i god Orden. — Kirken havde tidligere Blytag, men fik ved Ombygningen Tegltag.

— — —
 Fra gammel Tid — vistnok i ca. 200 Aar — har Sognepræsten for Tæbring, Ovtrup og Rakkeby Sogne oppebaaret aarlig 6 Tønder Byg under Benævnelsen „Gottenborg-Korn“. Denne Afgift er forfalden ved Mortensdag og udredes af Tæbring Kirke med 3 Tønder Byg, af Ovtrup Kirke med 2 Tønder Byg og af Rakkeby Kirke med 1 Tønde Byg.

Da Tæbring Kirke i 1854 blev overdraget Tiendeyderne nægtede disse at betale de 3 Tønder Byg „Gottenborg-Korn“ og paastod, at der ikke paahvilede dem nogen Forpligtelse i saa Henseende, ligesom de ogsaa vægrede sig ved at betale Vinkornet.

Sognepræst *Brahm* fastholdt imidlertid sin Fordring og anlagde efter Ministeriets Anvisning Sag mod Beboerne, som han forlangte dømt til, baade at betale Restancerne og til for Fremtiden at udrede Værdierne. Ved Underrettsdom af 14. November 1863 blev Sagen for sidste Dels Vedkommende afvist, men Restancerne blev det paalagt Beboerne at udrede med 3 Tønder Byg for hvert af de siden 1854 forløbne Aar. Dommen blev af Beboerne indanket for Overretten, som i 1865 stadfæstede Underrettsdommen, hvorefter Beboerne faldt tilføje.

Af Domspræmisserne ses, at det var umuligt at skaffe Oplysninger om, hvorfra Afgiften og dens Benævnelse stammer. Kun blev det konstateret, at Afgiften er meget gammel. I en af Birkekontoret afgiven Erklæring blev det omtalt, at der i Aaret 1689 foretoges

et Mageskifte, saaledes at en Ejendom i Ovtrup Sogn, der kaldtes „Gottenborg“ og tilhørte Ovtrup Kirke, blev byttet med én Sognekaldet tilhørende Ejendom. Men hvor Gottenborg laa, er det nu umuligt at udrede uden vidtløftige Undersøgelser, som muligvis endda vil blive resultatløse. Senere maa Sognekaldet igen have afstaaet „Gottenborg“ mod en aarlig Ydelse af 6 Tønder Byg, og det bliver da forklarligt, at disse 6 Tønder Byg i Embedets Bøger og Fortegnelser undertiden kaldes „Gottenborg-Korn“, men til andre Tider registreres som „for Gottenborg Boligs Afstaaelse“. Hvem der fik Gottenborg vides ikke, og heller ikke kan det oplyses, hvordan Afgiften er bleven fordelt paa Pastoratets tre Kirker. Der er maaske nogen Sandsynlighed for, at Ejendommen er gaaet ind under Hovedgaarden Damsgaard i Ovtrup Sogn, hvis Ejere i Tidens Løb synes at have forstaaet at udvide deres Besiddelser, og at en Ejer ogsaa har haft Ret over Kirkerne og lagt Afgiften over paa disse; om det er sket, er kun en Formodning. —

I Landsarkivet har jeg, efter at ovenstaaende er skrevet, fundet følgende i en gammel Præsteindberetning:

Af Anneks eller mensal¹⁾ Gaarde findis der nu ingen udi Ovtrup Sogn, dog fordi Degnen fik et Boel til sin Degnebolig, lagde Kirkens Forsvar en øde Bolig til Præsten igen, kaldet Gottenborg i Fialderslef, som og af kgl. Majestæt allernaadigst er Konfirmeret den 8. Januarii 1689, men blev ved Højesterettis Dom tilkendt Hr. Etatsraad Klingenberg den 16. Junii 1702 ved Mageskifte, derfra alene nu i Steden derfor af Kirkens Forsvar asigneret²⁾ for Kirken aarlig af Tæbring Kirke 3 Tønder Byg, af Ovtrup Kirke 2 Tønder Byg og af Rakkeby Kirke 1 Tønde Byg. —

1) ad mensum: hørende til Præstens Bo.

2) givet.

Det var i Aaret 1689, at Præsteembedet afstod sit Boel til Degnebolig. Om denne læses i Lærer S. C. Sortfeldts Artikel i „Historisk Aarvog for Thisted Amt“ for Aaret 1927, idet den daværende Degn Aaret efter Mageskiftet 1690 skriver: „Til Degnebolig er lagt et lidet Værsted beliggende ved Ovtrup Kirke“. — I Aaret 1744 skriver Degnen: „Degneboligen ligger i Ovtrup, straks sønden Kirken. —

Tæbring Præstekald har altsaa i 1689 afstaaet et Boel, som laa Syd for Outrup Kirke, til Degnebolig, og har herfor modtaget en øde Bolig i Fjallerslev, kaldet Gottenborg, som ejedes af Ovtrup Kirke. Men allerede 1702 er Gottenborg frataget Præsteembedet og tilkjendt Etatsraad Klingenberg ved Højesteretsdom. Herfor har Præsten eller Embedet gaaet ind paa at modtage 6 Tønder Byg, som saa er paalignet Pastoratets trede Kirker. Da alle tre Sogne var stærkt interesseret i, at Sognene fik en Degnebolig, og da Beboerne i Tæbring og Rakkeby Sogne paa dette Tidspunkt uden Tvivl selv har ejet deres Kirker, er man helt naturligt enedes om den førnævnte Fordeling paa Kirkerne. At Tæbring Kirke maa erlægge den højeste Ydelse, er sikkert af den Grund, at den ligger i Hovedsognet.

— — —

I Præstegaardens Spisestue hænger Billeder af alle de Præstepar, som har virket i Embedet i de sidste hundrede Aar, idet Pastor Aaby tilflyttede 1829. Det er en udmærket Idé, der her er praktiseret, og vi bør være de Mennesker taknemmelige, der fra første Færd har paabegyndt dette Foretagende. —

For den nulevende Slægt ser det maaske lidt underligt ud, at Kirken ligesom ligger lidt til en Side, ensomt paa sin Banke, helt ud mod Fjorden, saa mange af Sognets Beboere af den Grund nu har et

Stykke Vej til Kirken. Men gaar vi blot hundrede Aar tilbage i Tiden, laa Sognets Huse og Gaarde samlede i en lang Række paa begge Sider af Vejen, der gaar neden for Kirkebakken, forbi Præstegaarden. Dengang vilde ingen falde paa at sige andet, end at Tæbring Kirke netop laa godt for sit Sogn, thi da fandtes der kun faa og smaa Hjem Syd for den Lavning, der paa en Maade skiller Sognet i to Dele.

Fra det nordre Kirkegaardsdige har man en vid Udsigt over Fjorden til Thy og Dragstrup Vig, og fra Bakkehældet Syd for Kirken har man den herligste Udsigt, man kan tænke sig, idet man herfra ser Præstegaarden med den store, gamle Have, Tæbring gl. By, Fjorden og Kirken. Det er maaske dette henrivende Sted, der har en egen dragende Skønhed, som bidrager sit til, at mange af de Præstefamilier, som har haft Hjem i den gamle Præstegaard, stedse gennem Aarene vedblivende bevarer en vis trofast Hængen ved Stedet, som er Menighederne til stor Glæde, og som ofte kommer Sognene til Gode.



A n m. Som Kilde er benyttet M. Petersens i Aaret 1773 foretagne Herredsbeskrivelse, Trap: Danmark, Provste-Arkivet, Kirkens Arkiv og Bisparkivet, som beror i Landsarkivet i Viborg, samt Nationalmuseets Indberetninger.

Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.

Af G. Th. Gravesen.

(Fortsat fra IX Aarg.)

Filantropismen. — 1814—1856.

Det Skolevæsen, som bestod før 1814, var yderst tarveligt. Fra Reformationens Indførelse og til 1739 havde man ladet sig nøje med, hvad Hjemmet, Degnelæsningen og Præsternes Katekisationer (Kirkeoverhøringer) kunde yde. Først var det Præstens Sag alene at undervise Ungdommen; men da Præsten ikke kunde overkomme Arbejdet, blev Degnen taget til Hjælp. Undervisningen blev udstrakt til enkelte Søndage. Degnen var Præstens Medhjælper ved at lære Ungdommen Katekismus (og vel ogsaa Kirkesang). Det er helt ud en Kirkesag. Derfor er det ogsaa ganske rigtig i Kirkeordningerne, vi finder Reglerne for denne Gerning.

En fornyet Interesse for Oplysning opstod ved Pietismen. Degnene skulde holde ordentlig dansk Skole og undervise i Kristendom, Læsning, Skrivning og Regning. Hvis Børnene i et Sogn paa Grund af Afstanden ikke kunde søge Degneskolen, skulde der oprettes en Skole og ansættes en Skoleholder. De fleste Børn fik vel nok lært at læse i deres Religionsbøger; de fik vel ogsaa deraf lært noget udenad; men derudover er Undervisningen ofte ikke gaaet. Regning og Skrivning var der i Reglen ikke Tale om; disse Fag ansaas for Luksus.

Tiden fra 1750—1800 har faaet Navnet Oplysningstiden; den er først og fremmest en Kritikkens Tid. Paa alle Livets Omraader lyder der Krav paa Reform, ogsaa paa Kirkens og Skolens Omraade. Indenfor den protestantiske Kirke

afføder Tidsaanden den kirkelige Retning, som har faaet Navnet Rationalisme. Oplysningstidens Bestræbelse fik ogsaa varig Betydning for Skolevæsenet. Skolen skulde opdrage nyttige Borgere og ikke Medlemmer af Kirken. Den gamle Skole vilde først og fremmest danne Børnene til gode Kristne. Den ny Skole vilde nok give Børnene en religiøs Opdragelse, men dog i Særdeleshed uddanne dem til nyttige Borgere i Samfundet; den vilde bryde med den mekaniske Indtæring og Katekismusramseriet. Skolen havde fra gammel Tid af i Grunden kun dyrket en af de menneskelige Evner, nemlig Hukommelsen. Den nye Skoles Hovedformaal bliver at udvikle Forstanden, Tænkeevnen. Undervisningen skal gaa ud paa at bibringe nyttige Kundskaber og Færdigheder, og nyttig er frem for alt Kundskab om den Virkelighed, hvori man lever. Man vil have Klasse- deling, daglig Skolegang, rummelige og lyse Lokaler, Indførelse af Forstandsøvelse, Hovedregning og almennyttige Kundskaber som nye Fag. Denne Bevægelse, som har faaet Navnet Filantropisme, stammer fra Franskmanden Rousseau og de to Tyskere Basedow og v. Rochow o. fl. Disse Mænd er kendte under Navnet Filantroper (Menneskevenner). Rochow er i Grunden Landsskolens Fader.

De store Mærkestene og Vendepunkter er saaledes ikke den og den Skolelov, men Livsstrømninger som Reformationen, Pietismen og Filantropismen.

Oplysningsmændene (Filantroperne) opfattede og betegnede Skolen som Statens Sag, og Staten skulde ordne og styre Skolen efter sine Krav. Kirken har følgelig intet at sige, endskønt Kirken og ikke Staten har skabt Skolen. Kirken og Oplysningsmændene trak hver til sin Side; men Oplysningsmændene gik af med Sejren. Og det varede ikke længe, før den Tanke, at Staten skal ordne Skolen, vandt almindelig Godkendelse.

Det første alvorlige Forsøg fra Statens Side paa at skabe en Skole her i Landet er Kr. VI Lov om Skolevæsenet 1739; men først Anordningen af 29. Juli 1814 bliver banebrydende paa dette Omraade.

Den 22. Maj 1789 nedsattes en Skolekommission; den skulde udarbejde et Forslag til en Forbedring af Almueskolevæsenet. Inden den tog fat paa selve Skoleordningen, sørgedes først for Oprettelse af Seminarier til Uddannelse

af Lærere. 1791 oprettedes det første Seminarium. Snart kom flere til. 1794 dimitteredes det første Hold Seminarister (14). Og da endelig Skoleloven kom 1814, stod der allerede en ikke ringe Stab af forholdsvis dygtige Lærerkræfter rede til at føre Loven ud i Livet. De skulde have Fortrinsret til Lærereembederne. Degneembederne skulde nedlægges til Fordel for Skolevæsenet, imod at Lærerne overtog Degnens Kirkeforretninger. Nu skelnedes ikke længere mellem Degne og Skoleholdere. Før Kr. VI Skolelov af 1739 kom, havde man hist og her i Byen og paa Landet de saakaldte »danske Skolemestre«. Den gamle Benævnelse »Skolemester«, der var fælles for Rektor ved Latinskolen (Rektor, den der forestod Skolen; de andre Lærere ved Latinskolen kaldtes Hørere) og Lærerne ved de danske Skoler (d. v. s. Læse-, Skrive- og Regneskoler, hvor der undervistes paa Modersmaalet), afløstes 1739 af Navnet »Skoleholder«, medens Navnet »Skolelærer« (senere Lærer) først fremkom ved Reformen 1814. Og ved Anordningen af 29. Juli 1814 kom den danske Skole til at hedde »Almueskole« eller »Borger- og Almueskole«, ved Lov af 8. Marts 1856, og ved Lov af 24. Marts 1899 »Følkeskole«.

Anordningen af 1814 forudsatte en særegen Uddannelse paa de dertil oprettede Seminarier hos Lærerne. Dermed udryddedes dog ikke de gamle Degne, der ingen faglig Uddannelse havde. Men med Seminarierne grundlagdes en ny Tid for Degnene eller rettere Lærerne.

Skolegerningen steg i Anseelse; thi som Oplysning blev betragtet som Universalmiddel mod alle Onder, saaledes maatte det blive et særligt hæderligt Hverv at bringe Oplysning. Præsterne yndede ogsaa at kaldes Religionslærere. Det var dog ikke alene Folkets aandelige Opdragelse, Præsterne interesserede sig for; thi de Præster, der levede og virkede i første Halvdel af det 19. Aarhundrede, øvede ofte Velgerninger mod deres Sogne; de virkede ikke blot for Oplysning, men ogsaa for den materielle Fremgang. Præstegaardene drevs ofte som Mønsterbrug, der kunde tjene Bønderne som Forbillede.

Akademikerne, især Præsterne og de gamle Degne, smækkede Halvdannelsens Stempel paa Seminaristerne; de skulde være halvdannede Folk. Denne Halvhed blev Kendetegnet for Lærerstanden i lange, lange Tider. Denne halvt

gejstlige Stand stod med det ene Ben hos Almuen, det andet hos »de fornemme«. Halvdelen af sin Føde skulde Læreren tjene ved Undervisning, Halvdelen ved slidsomt Jordbrug. Og Lærergerningen har indtil Nutiden kun givet dens Udøvere de jordiske Goder draabevis. Lærerens Tale og hele Væsen var præget deraf. Men Lærerne var udgaaede af Landbefolkningens Midte og var saaledes ikke fremmede for den Befolkning, de skulde virke iblandt. De vandt da ogsaa Befolkningens Tillid i en Grad, som de studerede Folk, hverken Præster eller Degne eller andre nogen Sinde har evnet og blev dennes Førere og udkaarne Tillidsmænd baade det ene Sted og det andet.

Da vi i 1849 fik Grundloven med almindelig Valgret, Selvstyre, Foreningsliv o. s. v., trak Præsten sig fornemt ind i sin Præstekjole og bort fra det pulserende Samfundsliv. Den Folkegunst, Præsterne i den Tid besad i Følge deres Stilling, maatte de nu kappes med Lærerne om. Og lige saa sikkert som der var en Præst, der trak sig fornemt tilbage, saa var der en Lærer til at udfylde Pladsen. Danmarks Lærere har i Frihedstiden udført et stort Arbejde i aandelig, social og folkelig Retning.

Ved Jordfællesskabets Ophør ombyttedes Græsning med faste til Skolen hørende Jordlodder. Og Lærernes Markbrug bar tidlig Præget af en stærkt udvidet Rodfrugtdyrkning. Og efterhaanden fulgte Landmændene efter dem. Og nu er Rodfrugtdyrkningen jo det bærende i saa godt som alle Landbrug. Og paa dette Felt ligger Lærernes Fortjeneste. Særlig i de smaa Brug var Lærvilligheden og vel ogsaa Trangen størst. Lærernes ypperlige Brug blev taget til Eksempel først af Husmændene og senere af Gaardmændene.*)

Det var en Lærer, den senere Docent N. J. Fjord, som skabte Grundlaget for hele den stolte Forsøgsvirksomhed, det danske Landbrug har paa Planteavlens Omraade. Det var et Par Lærere, der lagde Grunden til den for Landbru-

*) Da jeg i 1902 var Hjælpe lærer i Badskær Skole i Vendsyssel, fortalte en Gaardmand mig, at han engang havde sagt til Lærer Jensen i Badskær, at han havde ikke Raad til at dyrke Roer, hvortil Jensen svarede, at han havde ikke Raad til at lade være.

get saa betydningsfulde Frøkontrol. Det var en Lærer, som startede Dansk Andels-Ægeksport. Det var en Lærer, som satte Gang i Husflidssagen o. s. v. I Havebruget, Biavlen, Fjerkræavlen, hele Andelsbevægelsen, Husmandsbevægelsen, Jordspørgsmaalet o. s. v. har flere Lærere grebet virksomt ind.

Den førende Stilling med Hensyn til Selvfølelse og Intelligens, som den danske Bondestand nu virkelig er naaet frem til, er bygget paa den Grund, der er lagt af mangan gammel Skølemester. Den Lærerstand, som fandtes for en Del Aar siden, var almindeligvis af en ret tiltalende Type. Der er i mange af os en dyb Ærbødighed mod de fleste af de gamle Lærere. Den gamle Lærer var en Mand, der stod med Autoritet og Sympati i den Kreds, han virkede i. Der var Selvhævdelse og Værdighed over ham. Der var Sikkerhed og Samling i hans Gerning, og han vidste, hvad han vilde.

Nu sidder der rundt om i hvert eneste Sogn ikke én, men mange Mænd, der selv kan klare Sagerne, og man gaar ikke mere til Præst eller Lærer, naar der skal vælges Sogneraadformand, Rigsdagsmand, Børgersforeningsformand o. s. v. Befolkningen kan selv klare det, og de ønsker det. —

Lærerne gaar nu om Dage ind til noget helt andet, end de ældre gjorde; thi det er sikkert, at den ældre Generation af Lærere lettere blev Foregangsmænd i deres Kredse end Lærerne nu til Dags, fordi Oplysning den Gang ikke var saa udbredt i de jævne Samfundslag. Men Lærerne maa ikke, som Præsterne i sin Tid, isolere sig fra Tidens Liv og Tidens Tanker; de skal kende dem, helst prøve at forstaa dem, ellers faar de ikke Mennesker i Tale. Spørgsmaalet bliver da blot, om Lærerne har holdt Trit med Udviklingen, og om de er vokset i Forhold til den. For de maa selvfølgelig stadig holde sig paa et Standpunkt, der forholdsvis svarer til de gamle Læreres, maa ligesom disse have gennemgaaet en rigere aandelig Udvikling end den almene Befolkning for at være i Stand til at bringe den noget nyt og føre det Arbejde videre, som de gamle har begyndt. En Mark bliver træt af stadig at give den samme Afgrøde, og den maa desuden jævnligen tilføres nye Stoffer, for at Afgrøden kan vedblive at være rigelig. Ligesaa med Folk. De kan ikke vedblive at tygge paa den samme aandelige

Føde; der maa nyt Stof og nye Impulser til. Og jo større Forudsætninger, des rigeligere og mere omfattende maa Stoffet være, der stilles til Raadighed.

1814 indførtes tvungen Skolegang, idet alle Børn skulde gaa i Skole fra det 7. til det 14. Aar, og hvis de ikke mødte, skulde deres Forældre betale Mulkt. Landet deltes i Skoledistrikter, der skulde opføres Skolehuse og lønnes faste Lærere. Loven indeholdt nøjagtige Bestemmelser om Skolernes Indretning, Lærernes Lønning, Skoletidens Fordeling, Lærernes Beskikkelse og Myndighed o. s. v.

Undervisningsfagene skulde være Religion, Læsning, Skrivning og Regning.

Kaldsret havde: 1) Biskoppen til de Embeder, hvor der tidligere boede Degne, 2) de, der funderede eller byggede anordningsmæssige Skoler uden Udgift for Skoledistriktets Beboere, 3) Ejerne af mindst 32 Tdr. Hartkorn efter bestemte Regler. Degnene blev pligtige til at overtage et Lærerembede, og hvis de ikke selv var i Stand til at holde Skole, skulde de holde en Hjælperlærer. 1812 bestemtes det, at naar et Embede blev ledigt, skulde den kaldsberettigede meddele Underretning herom til Forstanderen for et Seminarium i vedkommende Stift. Denne skulde give Oplysning om de ledige Seminarister, og blandt disse skulde den kaldsberettigede vælge.

En Lærers Løn fastsattes til 6 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg in natura og 25 Tdr. Byg efter Kapitelstakst. Kornlønnen tilvejebragtes ved Hjælp af Degnetraven; hvor den var mindre end det Kvantum Korn, der behøvedes til denne Løn, skulde det manglende paalignes Hartkornet. Tillige fri Bolig, Brændsel, Jord til 2 Køer og 6 Faar og Fourage (Halm og Hø). De gamle Degneindtægter (Smaaredsel, Offer, Aksidenser (Bifortjeneste) skulde sættes til en rimelig Værdi og fradrages i det Beløb, der paalignes til Lærersløn. Denne Afkortning skete i de 25 Tdr. Byg efter Kapitels-takst.

1801 erholdt Degnene Fritagelse for at præstere Kørsler og andet Pligtarbejde af deres Jordlodders Hartkorn. 1810 blev de tilstaaet fuldstændig Tiendefrihed. 1839 blev de fritaget for alle Skatter og andre offentlige Afgifter, der overtoges af Distriktets Beboere.

I hvert Sogn oprettedes der en Skolekommission, hvori Sognepræsten som Formand og Ejerne af mindst 32 Tdr. Hartkorn som Skolepatroner havde fast Sæde tillige med to Skoleforstandere, der udnævntes af Skoledirektionen paa 2 Aar blandt de hæderligste Bønder i Sognet. — Skolekommissionen havde Tilsynet indenfor det enkelte Sogn.

I hvert af Amtets Provstier oprettedes der en Skoledirektion, bestaaende af Amtmanden og vedkommende Provst, og af disse Skoledirektioner tilsammen dannedes Amtsskoledirektionen, hvorunder samtlige Skolekommissioner i et Amt sorterede. I Amtsdirektionen havde Amtets Lensbesiddere Sæde.

Bisperne havde, enhver i sit Stift, det overordnede Tilsyn med Landets Skolevæsen, medens dette i sin Helhed henlagdes under Kancelliet, senere Kultusministeriets første Departement, og senere Undervisningsministeriet.

Befolkningen modtog ikke Reformen med nogen paa-faldende Glæde. Der rejste sig en stor Modstand baade hos Bønder og Proprietærer, og et Par Aar efter blev Kongen betænkelig; han paalagde Kancelliet at undersøge Sagen og overveje, om der ikke kunde være Grund til foreløbig at stille Sagen i Bero. Kancelliet afgav imidlertid en kraftig Forestilling herimod og gjorde gældende, at man maatte paatvinge Landet denne Velgerning, som det endnu ikke forstod at vurdere. Det lykkedes Kancelliet at berolige Kongen. Men endnu 1835 kunde man i Jylland træffe Sogne uden Skolebygning, saaledes Ljørslev her i Kommunen.

Mads Aggerholm 1813—1828.

Mads Rostok Aggerholm døbt Sexg. Søndag 1760 (Ljørslev-Ørding Kirkebog), død i Ørding 1. April 1828, gift 1. Gang med Karen Pedersdatter af Vejerslev-Vils; 2. Gang 1800 med Anna Jensdatter af Tødsø. Han boede i Kjærborg ved Fredsø og begyndte 1813 sin Virksomhed som sin Faders Eftermand som Degn i Ljørslev-Ørding. 1790 blev han efter Ansøgning fra hans Fader adjungeret og succederet Degn i Ljørslev-

Ørding efter foregaaende Overhøring og befunden i Besiddelse af Duelighed af Biskop Studsgaard. Han var altsaa kaldet til Embedet i 23 Aar, før han tiltraadte det. I første Ægteskab havde han 8, i andet 6 Børn, alle fødte i Fredsø, Lødderup Sogn.

1. Jens Aggerholm, døbt Sexg. Søndag 1782, død 8. Marts 1853 i Øslev, Kettrup Sogn, gift 1814 i Haurislev med Dorte Marie Poulsen, f. 1774, d. i Øslev 11. Januar 1844. Han var Soldat (Husar) i 12 Aar og var med i Slaget ved Sehested 1813; efter Hjemkomsten tog han Bolig i Haurislev, hvor han var Husfæster og Muremester og flyttede omtr. 1820 til Øslev, hvor han var Skolelærer for Børnene fra Øslev og Husby.

2. Peter Aggerholm, f. 15. November 1783, d. 1. Marts 1794.

3. Mette Cathrine Aggerholm, f. 9. Oktober 1785, d. paa Frøslevgaards Vang 1867; gift med Peder Bonde, f. 12. Marts 1788, d. 4. November 1845.

4. Knud Aggerholm, f. 24. September 1787, død i Mollerup 30. December 1876, Sognefoged, Lægsmænd, Rebslager, Blytækker, Gaardejer i Mollerup, gift 1. Gang 1816 med Malene Josefsdatter Pudsgaard, f. 3. Marts 1793, d. 19. Juli 1852; 2. Gang med Sidsel Marie Hammer, f. i Vejerslev 26. Marts 1825.

5. Zidsel Aggerholm, f. September 1789, gift med Handelsgartner Bonnesen i København; død i Thorups Stiftelse i København.

6. Mette Kirstine Aggerholm, f. 2. Juni 1792, gift med Søren Poulsen. Boede i Nykøbing Landsogn.

7. Peder Aggerholm, f. 17. August 1794, død i Hjerm 4. November 1874, gift i Ydby 1820 med Else Pretzmann, f. i Ydby 23. Marts 1797, død i Hjerm 18. Juni 1879. Han var demitteret fra Snedsted Seminarium 1815, Hjælpe lærer hos Degnen Kirk i Ydby, derefter Degn i Sindbjerg fra 22. August 1821, pensioneret 1872, Dannebrogsmænd 17. Oktober 1866.

8. Kirsten Marie Aggerholm, f. 19. September 1796.

9. Jens Aggerholm, f. 17. Januar 1801; gift med Margr. Jensdatter af Ljørslev, boede først i Fredsø, derefter i Vittrup i Ljørslev.

10. Peder Christian Aggerholm, f. 18. Juli 1802, død 15. Maj 1857; gift 1. Gang med Kirstine Marie Jørgensen af Erslev, død Oktober 1844; 2. Gang 1845 med Mariane Nielsdatter Knakkegaard af Stagstrup, f. 16. April 1813. Han var Dyrnlæge i Tødsø.

11. Karen Aggerholm, f. 10. April 1804.

12. Else Aggerholm, f. 20. Oktober 1805.

13. Thomas Aggerholm, f. 21. September 1807; viet i Rybjerg i Salling til Petrine Pedersen af Ilbjerg. Snedker, død i Grinderslev i Salling.

14. Karen Marie, f. 21. Juni 1809, død i Tødsø 14. April 1868.

Slægtsnavnet Aggerholm stammer fra Agerholm Præstegaard i Vester Vandet Sogn, Thisted Amt, hvor flere af Slægten har været Præster. (I det væsentligste er de biografiske Oplysninger om Degnene Jens og Mads Aggerholm anført efter Stamtavle over Slægten Aggerholm og Pretzmann af P. A. Legind.)

De Indberetninger, jeg har fundet i Arkivet om Mads Aggerholm, giver et fyldigt Billede af hans Embedsførelse. Nedenfor et Udvalg af disse:

1814. „Mads Aggerholm i Ørding vel ej seminaristisk dannet, men iøvrigt en duelig Skolelærer, der baade søger at danne sig selv og den Ungdom, som han er betroet; han viser megen Flid og Lyst, hvorfor ogsaa Ungdommen under han Vejledning daglig gør god Fremgang.

Bendix.“

Ved Forordningen af 5. Decb. 1806 oprettedes Amtsprovstinstitutionen. Amtsprovsterne skulde afløse Herredsprovsterne som Skoletilsynsmænd. De skulde have Tilsyn med Almueskolerne, samt med Fattigvæsen, Præster og Kirker.

Sognepræst Peter Kristian Bendix i Vestervig-Agger var Amtsprovst fra 1812 til 1831; han indførte den indbyrdes Undervisning med Jernhaand.

1816. „Ørding Skole har i den gamle Mads Aggerholm en duelig Lærer, og jeg ønsker ej at bytte ham bort for en ung Seminarist; han har det rette Greb paa med blid Alvorlighed at styre Skolen og i Flid staar han ej tilbage for nogen. Børnene læser, skriver og regner godt. —

Bendix, Amtsprøbst.

„Degnen Mads Aggerholm, som tillige er Skolelærer, er vel ikke seminaristisk dannet, hvortil han ogsaa er for gammel, da han er over 60 Aar; men han er iøvrigt en duelig Skoleholder og forretter Embedet med Flid; de, som besøger Skolen, gør under ham en god Fremgang; en Del, som er for sømmelig, maa jo staa tilbage. Forældrenes Ulyst til at lade Børnene gaa i Skole, har heri Skylden; saa længe de gamle ikke har Lyst til at ville have de unge klogere, end de selv er, og Tjenesteforholdenes Vanskelighed er saa stor, vil Skolegangen blive trangt at faa i Stand.

Ljørslev Præstegaard d. 31. December 1816.

Olesen.“

1823. „Aggerholm bruger Tiden vel. Den indbyrdes Undervisning bruges ikke; men Børnene læser godt inden i, skriver, efter Bønderbørns Tanker, antagelig, og øves vel i Regning inden og uden.

Bendix.“

1827. „Degnen Aggerholm i Ørding forretter sit Embede som Skolelærer efter Alder og Evne; hans Forhold er i enhver Henseende agtværdig.

Holst (Sognepræst i Lj.-Ø.)“

Bønderne i Ljørslev og Ørding Sogne og Pro-

prietær Gjedde til Glomstrup og Højris gjorde Modstand mod Anordningen af 29. Juli 1814, hvilket nedennævnte Indberetninger viser, hvorfor de medtages uden Afkortning.

»Efter Skolefundatsen af 8. August 1742 skal Skoleholderen nyde af hvert Skolebarn ugentlig 2 Sk. eller mere ligesom de læser; disse Skolepenge, forstaar jeg, skal betales Skoleholderen ugentlig, enten Barnet søger Skolen eller ikke. I det mindste forlanger jeg at faa denne Betaling for de Uger, Skolekommissionen har tilkendt Barnet at søge Skolen, enten det saa søger Skolen lidet eller meget eller slet intet. Og disse faa Skolepenge forlanger jeg at maa blive mig betalt i eller efter rede Sølv, som det var, da Fundatsen blev oprettet. Ligeledes formoder jeg, at de 6 Slettedaler, Fundatsen desuden tilstaar mig, bliver mig betalt i rede Sølv.

Dette haaber jeg, den respektive Skolekommission med deres Paategning vil tilstaa mig.

Ørding Skole, 8. April 1817.

Ydmigst

M. Aggerholm.

Efterskrift. Hellere ønsker jeg, at ligesom andre Skoleholdere er bleven tillagt noget vist i Korn og Penge, saadan ogsaa maatte tillægges mig.«

»I Henseende til Degnen Aggerholms Efterskrift angaaende Forhøjelse i sin Lønning i Korn og Penge, da fandt Kommissionen ikke, at hans Forlangende kunde være ubillig af Hensyn til hans forøgede Arbejde; men den turde ikke endnu indlade sig derpaa paa Grund af, at han er ansat og beskikket før Anordningen udkom; imidlertid ønskede den, at den respektive Direktion vilde bestemme, hvad Bedring han i sin Lønning maatte tilkomme for hans forøgede Arbejde. Hvad angaar Lysepengene af Ørding Kirke, 3 Sletdaler og 2 Sk., der er ham tillagt som Skoleløn, da formener Kommissionen, at disse ligesom andre gamle Præstationer udredes i Sølv-Værdier, saaledes som de inden Pengevæsets Forordning er ham udbetalte. I lige Maade formenes, at de ham efter Fundatsen tillagte 2 Sk.

af hvert skolesøgende Barn bør udredes af vedkommende i Sølvværdien, saaledes at han modtager denne Betaling for hvert Barn for den Tid, det er bestemt at søge Skolen, undtagen naar Sygdom eller anden lovlig Forfald gør Hinder heri.

Ørding Skole, den 8. April 1817.

O. Olesen. Gjedde. Niels Poulsen. Anders Hansgaard.«

»Til den højrespektive Skoledirektion for Morsø ect.!

Formedelst at disse ugentlige Skolepenge, Fundatsen tilkender mig, er langsom at inddrive, og ved den største Del af Beboerne ej kan faaes, som og for Pengenes Ringhed nu, imod som de var da Fundatsen blev oprettet, har jeg til Skolekommissionen gjort vedfølgende Begjæring. Men da Kommissionens Paategning ikke giver mig den Understøttelse, jeg i Billighed har forlangt, at jeg i Stedet for Sølvværdien maa nyde disse ugentlige Skolepenge efter rede Sølv, hvilket jeg synes ikke er for stor en Løn, nemlig 2 gode Skilling for et Barn i seks Dage; i Henseende til Tiden, jeg har forlangt Betalingen, har Kommissionen saa vidt bevilget mig. Dog med den Indskrænkning, naar Sygdom det maatte forhindre, hvilket jeg tror vil af nogle Skolepligtige blive misbrugt for at spare disse faa Skolepenge. Denne Indvending kom især fra den ene Skoleforstander Niels Poulsen, som ved alle Lejligheder søger at skade mig eller formindske min Indkomst, da han ikke har Lyst til at lade sine egne Børn søge Skolen, ja, ikke lader dem møde ved Eksamen.

Lysepenge, med dette Navn tillægger Fundatsen mig ingen. Men tillægger Skoleholderen 5 a 6 Slettedaler af Skolekassen aarlig, som jeg ogsaa formoder er billigt bliver mig betalt efter rede Sølv, som det var, da Fundatsen blev oprettet. For at undgaa de Fortrædeligheder, som ville møde for at faa disse ugentlige Penge inddrevne, da de fleste af Beboerne har ikke endnu i de 4 Aar, jeg har været her, givet mig en eneste Skilling, har jeg budet Kommissionen ville tillægge mig noget vist i Korn og Penge i Stedet for disse ugentlige Penge, hvormed den ikke ville befatte sig paa Grund af, at jeg var beskikket førend Forordningen udkom, endskønt andre, som ogsaa var beskikket før Anord-

ningen udkom, og dog nyder Tillæg. For mere end et Aar siden har Kommissionen vedtagen, at Sognene skulle betale Skatterne af Skolens Jord, saafremt det blev Tilfældet for andre Skoleholdere, men ved sidste Samling frasagde sig det; jeg havde vist ventet, at det havde blevet saaledes, allerhelst, da Degnen i Lødderup, som har saa meget større Indkomst end jeg. Han faar sine Skatter betalt af Sognene, hvortil jeg ogsaa af mit i Fæstehavende Hartkorn i Lødderup Sogn har betalt min Andel.

Endelig gjorde Skoleforstanderne Overslag paa, hvad de syntes Skolestuen kunde lade sig reparere med i næste Sommer. Det øvrige Hus vilde de ikke bryde sig om, dog Anordningen af 29. August 1814 § 52 udførlig befaler det. (Men hvad skal jeg sige.) I Underdanighed indsender jeg dette til den høje Direktion i Haab om gunstig Bønhørelse og Bifald, ligesom jeg ogsaa ydmigt beder min ærværdige Sognepræst S. T.*) Hr. Olesen ville behage herpaa at tegne, hvad De synes var ret og billig, jeg maatte aarlig tillægges.

Ørding, d. 19. April 1817.

Underdanigst

M. Aggerholm.◊

Flere Gange har jeg i Skolekommissionen foreslaaet at godkende Tillæg i Skoleholderens Løn for hans forøgede Arbejde, men som Patronen og de tvende Forstandere ikke vilde bestemme, da de fremfører denne besynderlige Undskyldning, at han var kaldet før Anordningen om Skolevæsenet udkom; men er Tilfældet ikke det samme med de øvrige Skoleholdere. Rimeligt synes det dog, at han, saavel som flere andre, maatte tilstaaes noget Tillæg, saa meget mere, som han ikke endnu i den Tid, han har forestaaet Skolen, har kunnet med det gode faa de ham i Fundatsen tillagte Skolepenge; med det onde ville han nødtigt tiltvinge sig noget for ikke at paadrage sig Sognemændenes Uvenskab; for disse Skolepenge ønsker han nu, at der maatte tilstaaes ham noget vist i Korn, som og for hans forøgede

*) S. T. er en Forkortelse af »salvo titulo«, der betyder: med Forbehold af Titel. Man benytter det, naar man ikke er klar over, hvorledes en Adressat rettelig skal tituleres.

Arbejde med Sommerskolehold. En Arbejder er jo sin Løn værd, især naar han arbejder tro; Billighed fordrer altsaa, at han ikke bør nægtes det. Jeg foreslaar derfor, at han for det første maatte tillægges 4 Tdr. Byg og 20 Rigsbankdaler Sølv-Værdi aarlig af hele Pastoratet, som ikke vilde sige meget for noget over 200 Tdr. Hartkorn, men være en passende Opmuntring for en flittig og ufortrøden Skolelærer i trykkende Kaar, og som jeg haaber den respektive Direktion vil tilstaa ham.

Ljørslev Præstegaard, 20. April 1817.

Ærbødigst

Olesen.«

»Jeg beder underdanigst, at Deres Højærværdighed tilgiver, at jeg tilsender Dem indlagte, maatte det behage Dem at approbere Hr. Olesens Forslag, at jeg kunde faa dette i Stedet for de ugentlige Penge, da disse er ikke at faa samlet. Men de 5 a 6 Slettedaler Fundatsen tilkender mig, ønsker jeg derimod at beholde. Jeg har det gode Haab til Deres Højærværdighed, at De hjælper mig heri; det er dog tungt at arbejde for intet, og naar jeg undtager 6 Beboere, som gerne vil betale for deres Børn, saa har jeg hidtil ikke faaet noget eller noget for disse Skolepenge, Fundatsen tilfalder mig. Jeg udbeder mig som forhen Deres Højærværdigheds Bevaagenhed og har den Ære at undertegne

Deres Højærværdigheds underdanigste Tjener

M. Aggerholm.«

Ørding, d. 20. April 1817.

Skoleplanen for Ljørslev-Ørding Pastorat approberet ved Kancelliets Skrivelse af 13. Februar 1819.

1. Ørding Kirkesanger og Skolelærers Indtægt:
 - a. Degnekaldet:

Offer og Accidenser 21 Rbd., 8 Td. 1½ Skp. Rug, 3 Tdr. 1½ Skp. Byg, 4 Td. Havre, 7 Lispd. Brød, 3 Lispd. Ost, Æg 6½ Ol, Smør 2 Pund.
 - b. Tillæg: 10 Rbd., 8 Td. 4 Skp. Byg, Furage 2 Læs Hø, 4 Læs Halm, 24 Læs Tørv, hvilket er beregnet lige med

6 Tdr. Rug, 25 Tdr. Byg, 10 Rbd.; Furage og Ildebrændsel som anført.

Fornøden Jordlod haves af 7 Tdr. Ld. Agerjord og 2 smaa Hedeskifter. Skolestuen er opført af ny, men afgiver tarvelig Bolig.

2. Ljørslev har hidtil haft Omgangsskole om Vintren; om Sommeren kan Børnene, hvis Antal for Tiden er 6 a 8, naa i Ørding Skole.*)

Naar enten ved Gave eller paa anden Maade, Kræfter kunde vindes til, at dette lidet Sogn, hvis contr. Korn kun udgør 38 Tdr. 5 Skp., maatte faa en Skolebygning, er Lærerens Løn bestemt saaledes:

a. Degnekaldet:

Offer og Accidenser 15 Rbd., 2 Td. 7½ Skp. Rug, 3 Skp. Byg, 1 Skp. Havre, Brød 37 Pund, Æg 9 Snese, Ost 12 Pund.

b. Tillæg ved Paaligning:

10 Rbd., 2 Td. Rug, 4 Td. Byg, 10 Læs Tørv. Hvilket er beregnet lige med 5 Td. 1½ Skp. Rug, 9 Td. 2½ Skp. Byg, i Penge 10 Rbd. Skolen er bestemt for en ugift Lærer, der skal have Værelse i Skolehuset med Sengested og Kakkelovn, og indtinges i Kost for Distriktets Regning efter Anordning af 29. Juli 1814 § 52.

Det var ikke alene med Hensyn til Lønnen, at Skolepatronen og Skoleforstanderne var tilbageholdende, men ogsaa med Opførelse af en ny Skolebolig, endskønt Pastor Olesen arbejdede ihærdigt for at faa et forsvarligt Skolehus bygget. Han var altid paa Skoleholderens Side baade med Løn, Skolehus o. s. v.

Af en Indberetning fra 1815 af Pastor Olesen:

». . . . at foreslaa en Skole bygget i Ljørslev vil blive alt for trykkende for dette lille Sogn Derimod vilde jeg hellere tilraade, at Skolen blev flyttet ud og lagt omtrent midt imellem Ørding, Storup og Ljørslev Byer, saa de hver kunde faa omtrent ¼ Mil, saaledes har Skolen

*) Skoleplanen har jeg fundet i Indberetning fra 1828 af Pastor Holst, da Mads Aggerholm var død.

fordum staaet mellem Byerne, som endnu rudera (Ruiner) viser.

Det vilde nu være saa meget lettere som Degneboligen, der er ibygt Skolehuset, er saa forfalden, at den til næste Sommer nødvendigvis maa opføres fra ny, og sættes paa et andet Sted, da den gamle Plads er for meget udsat for Vand.

Et bekvemt Plads kan faas til Bygningen paa et Sted, som kaldes Knuplingagre omtrent Vejen mellem Ørding og Ljørslev, dog nærmere Ørding og Storup, som det største Sogn . . .

1817. »Degneembedet i Ørding ligger næsten paa Jorden, hvad der endnu staaer, hang paa Krykker, saa det er farligt at være i baade for Mennesker og Kreaturer.

Olesen.«

Paa Foranledning af Skoledirektionens städige Opfordring lykkedes det endelig Pastor Olesen at faa et Overslag udarbejdet. Overslagets Sum var paa 292 Slet-Daler Sølv-Værdi eller 500 Slet-Daler Navneværdi. Huset skulde bestaa af 7 Fag, 9 Alen vid og 3 Alen høj.

Skolekommissionen skriver bl. a.: „Efter foranførte nye Overslag over en Skolestue med Lokale til Ildebrændsel samt Værelse til Skoleholderen, befindes det, at samme Beløb vil omtrent blive 1 Sletdaler 3 Sk. pr. Td. Hartkorn, den eneste Kilde, hvoraf Udgifterne skal udredes, som Distriktets Beboere næppe i nærværende trange Tider kan udrede, da de fleste ikke engang kan betale de kongelige Skatter, saa at Distriktet nødvendigt behøver et Laan, især om en større Bygning skulde opføres.“ Der søgtes senere om et Laan, men det blev nægtet af Kancelliet.

. Da Præsten havde forestillet Skolekommissionen, at Udfaldet vilde blive, at Bygningen vilde blive opbygget ved Licitation „svarede begge Skoleforstanderne, ja, naar slikt sker, saa faar vi vel betale, saa

faar i det mindste Sognets øvrige Beboere ikke noget at lade os høre, at vi paa deres Vegne har indgaaet noget, som var den imod," skriver Præsten i en før indsendt Indberetning af 4. Oktb. 1818.

Desuden har Degnen klaget over et Stykke Jord, som skulde være bortkommen af Skolens Lod, ligesom han ønsker en Brønd ved Skolen.

Skolekommissionen bedømmer, at »Lodden er, som den for en Tid af 20 Aar forhen har været, og om der inden den Tid er frakommet den noget i forrige Skolelærer Jens Aggerholms Tid, kan Skolekommiss. ikke bedømme, da det maa være sket allerede imellem førnævnte Jens Aggerholm og Nabogaardens daværende Besidder Mads Hansesgaard, som da jo Kortet maa udvise og alene kan afgøres ved en Landmaaler, ved at opmaale saavel Skolens som Nabogaardens Jorder, til hvem dette Jord skal være bortkommen, da det skete ikke saa lettelig kan bevisgøres.«

Hvad Brønden til Skolen angaar »anses samme noget vanskelig at anskaffe, da Naboerne omkring Degneboligen har for nogle Aar siden ladet dem en Brønd paa over 23 Alens Dybde opføre indvendig sat med Flint, men forgæves, da Vandet rent efter en føje Tid ganske forsvandt, og saaledes frugtesløs anvendt saa stor Bekostning, og nu som forhen afbenytter sig Dammen, som ligger noget Vesten for Hansesgaard og Degneboligen. Kommissionen har for et Par Aar siden haft en Brøndsætter eller Kjeldkaster for at probere, om en Brønd med Vand i Nærheden af Degneboligen kunde anskaffes, men efter adskillige af ham gjorte Undersøgelser, var han ikke at erholde uden svær Bekostning og byrdefuldt Arbejde.

Ørding d. 15. Oktbr. 1818.

Olesen. For Skolepatronen Kortbæk, Niels Povlsen og Anders Hansgaard, Skoleforstandere.«

Med ovenstaaende Overslag og Indberetning fra Skolekommissionen fulgte en Skrivelse fra Præsten til Direktionen saalydende:

»Endelig kommer da det forlangte Overslag. Om det finder Bifald vil jeg meget tvivle paa, men jeg kan ikke faa de øvrige af Kommissionens Lemmer til anden Bestemmelse; for min Part ser jeg gerne, at Direktionen lader Bygningen licitere for engang at faa den i Stand, thi at Skoleholderen længere skal leve i et saadant Rynd (Rønne) er uforsvarligt, som jeg længe nok pønitsteret, og hvorfor bør Aggerholm ikke lige saa vel som enhver Skoleholder nyde godt af Anordningens bydende mod at nyde fri Bolig. Lad kun Patronen opbygge en ny Skole, som han dog fra først af pralede saa stort af, lad ham saa se, hvor godt hans Bønder har ved at udrede Bekostningen; Gjedde fik saa meget med sin Kone, at han gerne kan staa ved at bygge for egen Regning en Skole for Sognene, som dog saa temmelig har contribueret til hans Rigdom; paa den Maade kunde han saa sætte sig et Minde hos Beboerne; men Pyt sagde Per til Kongen, Gjeden har skarpe Tænder, den holder nok ved sit Rov.

Ljørslev Præstegaard, 15. Oktbr. 1818.

Ærhødigst

• Olesen.«

Sagen har formodentlig nogenlunde foregaaet i Stilhed indtil 4. April 1821, da jeg først fra denne Dato har fundet noget i Arkivet derom. Det er Degnen, der saa tager fat paa Sagen igen.

»Til den højrespektive Skoledirektion for Morsø ect.!

Under 26. f. M. blev det endelig (endskønt mange Hindringer derimod havde haft Sted) bragt saa vidt, at Skolelodden her fik Tillæg af 3 Skp. Sædeland i godt Brøddjord, og den af Naboen tilspærrede Vej aabnet; herved syntes jeg at være fornøjet. Men da jeg maa taale, at det nye Skolehus, som nu skal bygges her, samme Dag blev bestemt til at sættes paa min Gødnings-Rug, faldt min Fornøjelse. Her kunde gerne blevet bekvem Plads til Huset alligevel. I dyb Underdanighed beder jeg min højgunstige Øvrighed ville behage at give tilkende: Maa jeg fordrø Betaling af Niels Hansgaard for den Jord, han hidtil har brugt af Skolens, og hvor meget han for hvert af mine Embedsaar bør betale

mig for Brug af 3 Skp. Sædeland i saa god Jord. Han har Raad til at betale det. Bliver det ham ikke paalagt af høje Øvrighed, faar jeg intet.

Ørding Skole, 4. April 1821.

Underdanigst

M. Aggerholm.«

Under 12. April 1821 skriver Direktionen til Aggerholm:

Selvom Skoledirektionen var bemyndiget til — hvilket den ikke er — at paalægge Niels Hansgaard at give Erstatning, saa gjorde han det ikke.....Sagen maa lovlighet behandles.....N. H. søges for uberettiget Brug og idømmes Erstatning. Men vent til Skolen er bygget og det hele i Orden«.

Skolelokalet, som blev nyopført i 1821, »er rummelig og meget god«.

Bendix.

29. Maj 1821. Overenskomsten med N. H. har han siden fortrudt og formaaet Stiftslandinspektør Torm til at sætte et nyt Skel, som skulde være rigtigt; men Direktionen mener, det er forkert, hvortil Hr. Gjedde svarer, at han ikke tror, »en saa bekendt, erfaren, duelig og retscaffen Mand i sit Fag som Landinspektør Torm skulle have afsat Skellet forkert.«

Provsten slutter sin Skrivelse: »Gid denne forslidte og saa ofte omkalfatrede Ting dog engang maatte faa en Ende«. Men der er endnu langt tilbage.

25. Juni 1821. »Degnen Aggerholms Frygt for, at den første ved Stiftslandinspektør Torm afsatte Linie skulde orde ham eller Skolen til Fornærmelse, vist nok er aldeles ugrundet, da bemeldte af Stiftslandinspektøren foretagne Eftermaaling foranstaltet og bekostet af Østre Hansgaards Ejer alene, maa være sket i en privat og Degnen uvedkommende Hensigt, da det sikkert ikke vilde falde Fæstebonden ind at forsøge Forandring i en Bestemmelse, han godvilligen med sin Husbonds Samtykke vidnefast havde vedtaget. Man maa derfor have Degnen Aggerholm paalagt at holde sig den Linie, der under 26. Marts d. A. efter mindelig Overenskomst og med vedkommende Patrons Samtykke udvist og afsat fra vestre Side af Ørding Skolelod, efterrettelig til ufravigelig Regel for ham og kommende Skolelærere for Fremtiden, da saaledes ogsaa derved al Paatale om Erstatning forsaavidt noget af Skolens Jord forhen maa være

brugt under Østre Hansgaard aldeles skal bortfalde. Hvilket Skolekommissionen behageligt ville bekendtgøre Degnen Aggerholm.«

I en Skrivelse af 19. November 1821 erklærer Landinspektør Torm, at Jordlodden er anordningsmæssig og har afsat Skellet derefter.

Hr. Gjedde skriver til Skoledirektionen, at »hvis Degnen og Fæstebonden kunde være kommet overens om Skellet, havde han intet dertil sagt; men da Fæstebonden indsaa, at de ikke kunde blive det, forlangte han Stiftslandinspektøren til at udvise Skellet, hvad denne gjorde..... Skolen har, som Planen til Skoledistriktet udviser, behørig Jord som er givet dertil af min Svigerfader, forrige Højris ejede og hvoraf Godset skatter og skylder. Planen udviser og, at naar nuværende Degn fratræder Embedet, beholdes af Degneboligens Jord 6 boniteret Tønder Land, og det øvrige sælges til bedste for Amtets Hjælpekasse.

Af Amtsprovstens Brev finder jeg, at Degnen skal have noget af Niels Hansesgaards Jord, og derfor afgivet en Resolution; men da jeg formener, at det er uden for Amtsprovstens kompetence at grunde i Ejendomssager, saa kan hverken jeg eller Fæstebonden holde os samme efterrettelig. Her foruden vil vi heller ikke paa nogen Maade afhænde Jord fra Gaarden.

Glomstrup, 22. Novbr. 1821.

Gjedde.«

„Til Højærværdige Hr. Amtsprovst Bendix Ridder af Dannebrogen!

Da min Fader flyttede herfra, sagde han mig, at Markskellet mellem Skolen og Østre Hansgaards Jorder var af ham og den da i Hansgaard værende Beboer blevet forandret, uden at sige hvorledes. Nogle Aar derefter kom her paa Marken en Landinspektør Bondesen, som uden min Erindring kom ind til mig og sågde, at Skolelodden havde af vestre Side uden Vederlag mistet 4 Skp. Land geometrisk Maal og foreviste mig Kortet, hvorpaa det var tydelig at se. Da Skolelodden paa Kortet havde kun een Knæ og

Marken havde tvende Knæer eller Bugter. Ved Samtale med min Nabo, Niels Hansgaard, sagde jeg ham dette, hvortil han svarede, han troede ikke, det var fuldt 4 Skp. Sæde og sagde tillige: dersom det oprindelige Skel ikke var blevet forandret, havde hans Fader, som da beboede Gaarden, rejst til København for at faa det omgjort, fordi Skellet var sat for nær ved Gaarden. Efter Sigende var Skellet og paa en Kørevej nær Byens Lade; Laden er siden blevet tilbygget, og nu er der Rum til flere Veje mellem Laden og Skolens Lod. Den 26. Marts d. A. var Skolekommissionen samlet i dets gamle Skolehus for at bestemme, hvor det nye Hus skulde staa. Da det var forbi, sagde jeg Kommissionen, at jeg ventede snart Stiftslandinspektøren hertil for at udvise det rigtige Skel mellem Hansgaards Jorder og Skoleloden; jeg var belavet paa at afhente ham saasnart han dertil gav Ordre. Skolepatronen Hr. Proprietær Gjedde svarede, at Stiftslandinspektøren havde af ham forlangt Kortet, men sagde tillige, at det var ikke værd at gøre Bekostning paa. Lad os nu gaa op paa Marken, og se vi kan afgøre det. Derpaa gik hele Kommissionen op paa Marken, hvorpaa Patronen spurgte mig, hvad min Begæring var. Da saa Forstanden sagde mig, jeg maatte ej være forbegærlig. Jeg tænkte da paa Niels Hansgaards Ord, at det var ikke slet eller fuldt 4 Skp. Sæde, der var fragaaet Skolen. Jeg forlangte da et lidet Stykke Jord, omtrent 3 Skp. Sæde, som ikke ligger i nogen uafbrudt Bugt, men tæt op til Skolens Jord langt sønden Hansgaard. Hr. Gjedde siger, det er ubetydelig, og derpaa sagde han til sin Bonde Niels Hansgaard, hent en Greb. Niels Hansgaard hentede den Greb. Da han kom med Greben, spurgte han, skal jeg grave her? Hr. Gjedde svarede, du skal intet, men vil du, saa maa du, for at

faa det afgjort. Derpaa gravede Niels Hansgaard, og Hr. Gjedde stod selv og vinket ham, at han kunde grave i en lige Linie efter Aftalen. Besynderlig da af Hr. Gjedde at sige, at han ikke har givet Samtykke til, at det lidet Stykke Jord blev tillagt Skolen, og at Niels Hansgaard ikke kan komme overens med mig om samme. Hr. Gjedde skriver tillige, at hans Svigerfader har givet Skolen det Jord, den har; langt fra ikke det hele; thi fra Alders Tid har her været Jord til Skolen eller Degneboligen. Er ved Udskiftningen mere Jord tillagt Skolen, har de øvrige Beboere i Sognet jo ogsaa givet deres Andel.

Niels Hansgaard pløjede den første Dag i d. M. nogle Furer i Skolelodden; skal det være Skel, vil Skolen komme til at miste noget Jord af det, den har haft i over 30 Aar, og ingen fornuftig kan begribe, hvad der skulde eller kunde have formaaet den gamle til at forandre Skellet, naar det havde været der, som Niels Hansgaard nu har pløjet, fra Begyndelsen af. Altsaa tror jeg ikke, det er det første eller oprindelige Skel, som nu ved Niels Hansgaards Pløjning er blevet afsat. Hvilket ogsaa kan spores af Hr. Stiftslandinspektørens Skrivelse af 19. Novbr. d. A., hvori han siger, at der er anordningsmæssig Jord til Skolen, uden det oprindelige Skel er bleven benævnet. Men om Skolen havde noget lidet over 6 Td. Land, da er det mig af høje Øvrighed tillagt i min Embeds-tid, og naar det da skulle fratages Skolen, skulle det jo ikke tillægges Østre Hansgaard, men Hjælpekassen. Har den Østre Hansgaard efter Hr. Landinspektør Bondesen og Niels Hansgaards egen sigende faaet omtr. 4 Skp. Sædeland fra Skolen, har den jo faaet det uden Skyldsætning, og altsaa burde den jo afgive det ligeledes. Fordi jeg har pløjet det lidet Stykke Jord, som af Hr. Proprietær Gjedde og hans Fæste-

bonde blev i den respektive Skolekommissions Nærværelse d. 26. Marts d. A. tillagt Skolelodden her, har Hr. Gjedde og Niels Hansgaard ladet mig indkalde for Forligskommissionen. Formodentlig bliver jeg vel og sagsøgt. Jeg beder underdanigst*) Beneficium panpertalis i den mig paatvungne Sag. Hvad jeg her sandfærdig har anført og skrevet, er min ærværdige Sognepræst bekendt. Thi beder jeg ydmygt Deres Velærværdighed heri ville behage at give mig Understøttelse.

Ørding Skolehus d. 29. Decb. 1821.

Underdanigst

M. Aggerholm.“

Uddrag af en Skrivelse til Biskoppen af 4. Marts 1822, som Biskoppen har behaget at afkræve af Amtsprovsten:

„Bedre ved jeg ikke at oplyse Tingen end ved at lade følge fra Amtsprovsten en ordret Kopi af alt, hvad der er skrevet og forhandlet i den Sag. Deraf vil det skønnes, at Degnen længe har ført Klage over, at et Stykke af Degneboligens Jord skal være fravendt Skolen, og at Amtsskoledirektionen lige saa længe har stræbt at forskaffe Degnen den formentlige Ret. Al Stræben har været forgæves. Proprietær Gjedde skulde som Skolepatron nærmest vaage for Skolens Ret, men — uheldigvis — er den Bonde, der skal have forrykket Skellet — Gjeddes Fæstebonde!! Den almindelige Afgørelse, som baade Proprietæren, Fæstebonden, Degnen, Sognepræsten og hele Skolekommissionens Overværelse — med alles Samtykke — fandt Sted 26. Marts 1821, fortrød man straks. Inspek-

*) Paa Grund af Uformuenhed beder han sig fritaget for at betale Omkostningerne derved.

tør Torm blev nu kaldet, opsatte et nyt Skel og paa-
 staar i sin Skrivelse til Proprietær Gjedde 19. Novb.
 1821, at han er overbevist om, at *Skolejorden* har
 sin anordningsmæssige Størrelse og mere blev ej
 fordret i Amtsdirektionens Skrivelse. Degnen blev
 frygtsom ved denne nye Operation. Skolekommissio-
 nens Erklæring indhentes og nu fattede jeg — som
 sædvanligt — i Skoledirektionens Navn, Resolutionen
 til Skolekommissionen, hvori Degnen paalagdes at
 holde sig til det Skel, der ved mindelig Formening
 blev afsat. Denne Resolution afsendtes til Amtmanden
 for at forsynes med hans Medunderskrift, men afgik
 fra ham uden Underskrift. Sognepræsten Hr. Olesen
 tilmeldte mig siden, at Gjedde ej havde Amtmandens
 Underskrift. Jeg forlangte derpaa Resolutionen tilbage
 og — i den Tanke, at Amtmanden i et travlt Øjeblik
 havde bortsendt samme uden sit Navn — sendte jeg
 ham den atter og bad om den med hans Underskrift
 maatte forsynes paa det Proprietær Gjedde paa den
 Grund ej længere skulde hindre Sagen. Jeg hørte i
 lang Tid ikke dertil — endelig modtager jeg — til
 min Forbavselse — omtalte Skrivelse 29. Novb. 1821
 og som Bilag Gjeddes Skr. 22. Novb. 1821 og der-
 med følgende Stiftslandinspektør Torms Definition af
 19. Novb. 1821. Efter at have modtaget dette fra
 Amtet, forekom det mig, at Sagen ej endnu var til-
 bærlig oplyst, hvorfor jeg sendte alt til Sognepræsten
 Hr. Olesen og Degnen Aggerholms yderligere Be-
 tænkning. Deres Svar findes. Endelig da Aggerholm
 havde beraabt sig paa Inspektør Bondesen, tilskrev
 jeg ham og findes hans Svar.

Dette er Sagens Historie.

Hr. Amtmand Faye formoder i sin Skrivelse af
 29. Novbr. 1821, at man lader det Skel gælde, Hr.

Landinspektør Torm har afsat, og at Amtsdirekt. vil blive nødsaget til at opgive sit Ultimatum i Overensstemmelse dermed. Denne Mening kan jeg kun for en Del tiltræde. Er det Skel, Torm har afsat, Skel for „anordningsmæssig Skolejord, 6 Td. boniteret Land“ eller „er det Skel for Degneboligjorden?“ Dette skulde det være, men Torm erklærer det jo selv som Skel „for anordningsmæssig Skolejord og mere blev ikke fordret.“ Dette er sikkert en Fejltagelse af Hr. Inspektøren. Hvad han blev fordret, kunde han dog vide. Gjedde viste jvf. hans Erklæring. Men er Skellet nu sat for Skolejorden alene, ej for Degneboligens Jord, som Aggerholm i sin Embedstid nyder og bruger, saa er jo hans Besværing grundet. Lægger man Mærke til Proprietær Gjeddes og hans Fæstebondes Vrævlens og Vaklens hid og did, hvorledes snart Kortet holdes tilbage, snart Forlig indgaas og igen brydes; snart at man tager Tilflugt til Inspektør Torms Skjul (NB. for Skolejord, ej Degnejorden), og naar jeg lader den gamle, værdige Degn Aggerholms Forstand og Sindighed vederfares Ret, kan jeg ej andet end være — moraliter — overbevist om, især naar saa megen Sandsynlighed, saa mange Kendsgerninger taler for hans Paastand — at hans Begæring er grundet. Det staar ikke i min Magt — fornemmelig da jeg lades ene (se Hr. Amtmand Faye's Skrivelse) — at beskytte hans Rettigheder, og jeg overlader derfor underdanigst Sagen til Stiftets høje Øvrighed, som det gejstlige Godes Forsvarer. Derfor bør jeg bemærke, at det ikke er Degnen alene, der formentlig lider Tab, naar de Kunster, Proprietær Gjedde og hans Fæstebonde har brugt, skal give dem Spillet vundet; men det er ogsaa Amtsprøvtiets Hjelpekasse, til hvis Bedste, efter approberet Plan, det af Degneboligens Jorder, der er mere end fornøden Skolejord, skal bortsælges. Dersom

kgl. danske Kancelli naadigst ville befale, at der — for Amtsprovstiets Hjælpekasses Regning — skulde erhverves et Kort over Ørding Degneboligs Jordlod og tillige Skellet der efter berigtiges, vilde Sagen dermed endes og enhver nyde sin Ret.

Maatte den høje Stifts Øvrighed gunstigt bevirke dette — om bedre Raad ikke vides — har jeg for Udfaldet det bedste Haab.“

„For tvende Dage siden, nemlig den 29. i f. M. saaede Niels Hansgaard dette Stykke Jord, som jeg havde pløjet, og som var Skolen tillagt d. 26. Marts f. A. Ja, ikke det alene, men han saaede ogsaa noget lidet af det Jord, som har lagt til Skolen over 30 Aar.

Jeg beder underdanigst Deres Højærværdighed vilde gøre mig tilkende, hvorledes jeg skal paatale denne Fornærmelse. Eller jeg skal tie og taale. Hvad Deres Højærværdighed vil, er jeg villig til at følge.

Ørding Skolehus d. 1. Maj 1822.

Underdanigst

M. Aggerholm.“

28. Decb. 1822 skriver Aggerholm atter til Skoledirektionen efter Opfordring af Amtsprovst Bendix og klager over, at Niels Hansgaard har saaet Korn i den Tønde Land, som han har ladet pløje og avlet 29 gode Havre Kjærver. Han kan heller ikke forstaa, at først sagde Landinspektør Bondesen til ham, at Skolen havde mindst 4 Skp. Land og Niels Hansgaard ligesaa. Men Stiftslandinspektør Torm har sat et nyt Skel og taget det Stykke Jord fra Skoleloden, som han fik tilkendt forrige Aar; men han tror ikke, at han kan tage det fra ham; thi „Skolepatronen Hr. Proprietær Gjedde har ikke enten mundtlig eller skriftlig forbudet mig at bruge dette Stykke Jord; men

Niels Hansgaard har taget det i Brug uden at tale med mig derom eller byde mig Betaling, fordi jeg har ladet det pløje, men saaede frisk væk i min Pløjning og avlede nu d. A. 29 gode Havre Kjærver paa samme.“

Han søger nu om Beneficium til Viderefølgelse den Sag angaaende. Til Aaret 1817 har han betalt Arealskatter af 7 Td. Land. Han vil nu have det til Tings. —

Sagens videre Forløb kender jeg ikke; maaske er den ordnet under Haanden eller bortfaldet.

Laurits Peter Søltoft 1828—1834.

I Vejerslev Kirkebog anføres, at 2. Septbr. 1794 blev Præstens Søn, Laurits Peter Søltoft, hjemmedøbt i Overværelse af Herredfoged Høyers Kone fra Visby, Jomfru Marie Høyer ibb., Mikkel Ibsens Kone i Vejerslev, Præstens Karl Henrik, og 3. Novbr. blev hans Daab konfirmeret. Ovenmeldte Herredsfoged Høyers Kone bar Barnet; de øvrige Vidner, Kancelliraad Toft fra Ullerupgaard i Thy, Herredsfoged Høyer, Hr. Egh, Aggerholm Præstegaard, og hans Kone, Hr. Juhl i Ljørslev Præstegaard og Kone. —

I V. Hanherreds Skødeprotokol anføres, at den 29. Marts 1824 købte Forvalter Søltoft til Abbildgaard Nørrebjerregaard i Gøttrup Sogn af Hartkorn 11 Td. 7 Skp. 1 Alb. ved 4. Auktion for 700 Rdl. Sølv; den 18. Juni 1825 faar han tinglæst en Obligation paa 1200 Rdl.

I Vestervig-Agger Kirkebog anføres, at Ungkarl Hr. Laurits Peter Søltoft, 30 Aar, til Nørrebjerregaard i Hanherred og Jomfru Johanne Kristiane Constantine Bendix af Vestervig Præstegaard, 20 Aar, blev viet i Kirken 30. Juli 1824.

Endvidere anføres i V.-A. Kirkebog, at Johanne

Kristiane Constantine, Datter af Sognepræst Bendix og Hustru, Appelone Katrine Jørgensen i Vestervig Præstegaard, er født og døbt 17. April og fremstillet i Kirken 14. Juni 1804.

Faddere: Madam Fogh Vejlegaard og Madam Prætzman i Sejerboll, Hr. Pastor Brun, V. Hvidbjerg, Hr. Pastor Sadolin i Hurup og Hr. Løjtnant v. Svink paa Vestervig.

Allerede i September 1826 maatte han gaa fra Gaarden; men om det var Tidernes*) Ugunst, eller det var hans uordentlige Levned, som bærer Skylden, kan jeg ikke afgøre; maaske begge Dele i Forening.

Laurits Peter Søltoft af Vestervig fik ved Kancelliskrivelse af 4. Novbr. 1826 Tilladelse til at underkaste sig Dimissionseksamen ved Snedsted i August 1827. Han opnaaede Hovedkarakteren Bekvem. Skrivelsen tyder paa, at han var Privatist. Og 24. April 1828 blev han af Biskoppen kaldet til at være Skolelærer og Kirkesanger i Ørding og Ljørslev.

Samme Aar er der blevet bygget et Stykke til Skolen, hvilket Ørdingboerne er meget misfornøjede med, som nedenstaaende Klage udviser.

»9. Februar 1829. Ørding Sogns Beboeres Klage til Amtmanden!

I vores satte Forlegenhed vover vi underdanigst at anraabe Deres Højvelbaarenhed om retmæssig Assistance i vores formentlige skete Uret angaaende en ny Skolebygning til Ørding Degnebølig med Grundmur og Fjælgulv, samt en Vandbrønd, som vi alt har istandsat efter Skolepatronens Ordre og Paalæg, hvorover vi finder os ganske forurettet at betale til saadanne unyttige Paalæg og tillige med, da den ikke engang har gaaet til Licitation. Hvad Vandbrønden angaar, var vi villig som skyldig at betale efter Ret og Rimelighed. Skole- og Degneboligen blev for

*) Det er i den store Landbrugskrisens Tid 1818—28.

nogle Aar siden af ny opbygt ude og inde i comfort Stand, saa at den ved Synsforretning blev kendt at være gyldig. Saa haaber og beder vi, at Deres Højvelbaarenhed vilde forskaane os for saadanne haarde Udgifter. Da den største Del af Sognets Beboere er modvillige at betale, saa har vi undertegnede paa sammes Vegne oprettet denne Klage i den Formening at henvende os til Deres Højvelbaarenheds Bistand. Saa indlader vi samme underdanigst til Deres behagelige Kendelse.

Jens Jensen Møller og Anders Hallgaard.«

Til Klagen skriver Præsten paa Skolekommissionens Vegne bl. a.:

»I Samlingen den 5. August 1828, hvor alle Medlemmer var til Stede, erklærede Skolekommissionen enstemmig Tilbygning til Lærerens Bolig for nødvendig, som denne kun bestod af et lidet Sovekammer foruden Dagligstuen. Tidens Tryk, da hele Stuehuset blev opført, og Unødvendigheden af større Bolig for daværende Degn, der selv ejede et Hus, hvor hans Familie opholdt sig, gjorde, at man dengang lod det blive ved at anskaffe en saa indskrænket og for en Familie en saa aldeles utilstrækkelig Huslejlighed.

Nødvendigheden af en Brønds Anskaffelse erkender Klagerne selv, idet de besværer sig derover, saa denne Anke bortfalder.

Kommissionen mente ikke, at nogen efter Omstændighederne vilde paatage sig Opførelsen af Tilbygningen uden Fordel, hvorfor de paatog sig den selv til ikke liden Ulejlighed og Byrde.

Hele Tilbygningen bestaar af 3 (eller 7?) Fag afdelte til 2 Kamre og kostede ialt 126 Rbd. 1 Mk. 8 Sk., hvortil Skolepatronen for at lette Distriktets Afgifter gav 50 Rbd. foruden at tage Del i de øvrige 76 Rbd. 1 Mk. 8 Sk. efter hans Gaardes Hartkorn (ved Ligning af Hartkorn for 1828). Saa det synes Kommissionen, at Klagen er lige saa uberettiget, som Klagerne selv uskønsomme.«

Skoledirektionen skriver bl. a. 3. Marts 1829:

»Da Klagerne melder, at de er villige som skyldige at betale dertil (Brønden) efter Ret og Rimelighed, maa denne Anklage bortfalde.

Paa Grund af de højest besværlige Tider og med Hensyn til, at Aggerholm var i Besiddelse af et Fæstehus i Fredsø, hvor hans Familie opholdt sig, indskrænkedes Lærers Lejlighed til 2 Kamre hver paa 2 Fag. Da ved Aggerholms Død en anden Lærer blev ansat, og denne havde Familie, fandt Skolekommissionen i et Møde, at en ny Tilbygning behøvedes. Heri handlede Skolekommissionen efter Pligt overensstemmende med Anordningen af 29. Juli 1814 § 12, der befaler, at Skolelæreren bør have anstændigt Husrum for sig og Familie m. m. . . ., og da det er oplyst, hvilket og ses af Regnskabet, at Skolepatronen Hr. Proprietær Gjedde ej alene har taget Del i Udgifterne efter sit Hartkorn, men endog forlods dertil skænket 50 Rbd. Sølv. Da derfor Skolepatronen aldeles ikke er forpligtet til at lade Skolebygningen opføre ved Licitation, hvorved i Almindelighed kun erholdes ringe Materiale og daarligt Arbejde, saa skønner Direktionen, at paa Klagernes Andragende — som ubeføjet — ikke kan være at agte, men Skolepatronen bør bevidnes Pastoratets Tak og Forbindtlighed for velvillig Opofrelse og Omhyggelighed for Skolevæsenets Tarv..

Dette bekendtgøres for rette vedkommende.«

Denne Tak og Forbindtlighed udeblev heller ikke; thi under 20. Februar 1830 udsendtes fra det kgl. danske Kancelli følgende Skrivelse:

»Hr. Konferentsraad og Deres Højærværdighed har i behagelig Skrivelse af 13. i forrige Maaned indstillet, at der maatte meddeles de tvende Proprietærer, nemlig Hr. Gjedde til Højris og Glomstrup og Hr. Juul til Frøslevgaard paa bemeldte Morsø, hvilke Mænd faderligen have udmærket sig ved Opofrelse og Virksomhed for Skolevæsenet, et Bevis paa dette Kollegies Agtelse til Opmuntring for andre og for Eksemplets Skyld.

I denne Anledning skulde Kancelliet tjenligst anmode Hr. Konferentsraad og Deres Højærværdighed at ville tilkendegive bemeldte tvende Proprietærer, at dette Kollegium med Agtelse paaskønner deres velgørende Bestræbelser til almindelige Foranstaltningers Fremme.

Stemann, Monrad, Ørsted, Lassen, Lange, Hansen, Moltke.

Med Hensyn til Søltofts Embedsførelse har jeg i Bispearkivet fundet en Indberetning hvert Aar fra Præsten til Skoledirektionen. Jeg medtager et Par af disse.

1830. Den seminaristisk dannede Skolelærer og Kirkesanger for Ljørslev-Ørding L. P. Søltoft anbefales baade for Infold og Flid i sit Embede. Det er en saare glædelig Sandhed, at han ved en følgeværdig Vandel og utrættelig Iver søger i sin Stilling at vejlede de ham betroede Børn til engang at vorde oplyste og gudfrygtige Mennesker i Samfundet. Holst.

1832. Skolelærer og Kirkesanger for Ljørslev-Ørding Pastorat L. P. Søltoft udviser vedvarende Flid og Hæderlighed, som ej er uden glædelige Følger for den ham betroede Ungdom. Holst.

Man skal ikke henfalde til nogen Overtro, hvad disse Indberetninger angaar. Amtsprovsten, hvortil de er indsendt, var hans Svigerfader.

Aaret efter frasagde han sig Embedet. Grunden dertil eller hans Ansøgning om Afsked har jeg ikke kunnet finde i Bispearkivet, men en gammel Kone, Ane Svendsen i Ørding, Datterdatter af Ubbe Madsen, Søltofts Efterfølger i Embedet, har fortalt mig, at det var paa Grund af Drikkeri, at han blev nødsaget til at frasige sig Embedet. Han har maaske været arvelig belastet med denne Svaghed, idet Faderen ogsaa skal have været drikfældig. Han var en stor og kraftig Mand. Da han havde frasagt sig Embedet opholdt han Livet ved at gaa omkring og spille Violin for Folk. Han skal være død ude paa Marken i Thy.

Ane Svendsen er opfødt hos sin Bedstefader i Ørding Skole, hvor Søltoft kom af og til. Hun kan huske, at hun en Dag som Barn stillede det Spørgsmaal til ham: „Er du fuld i Dag, Søltoft?“ — „Nej,

ikke endnu, men jeg bliver det nok inden Aften“, svarede han. —

Ifølge Stamtavlen over Slægten Søltoft blev han skilt fra sin Kone 1837. Provstedatteren gav sig derefter til at være Jordemoder, idet Rosmus (mellem Æbeltoft og Grenaa) Kirkebog udviser, at den 27. Oktober 1865 blev Ungkarl Maler Jens Peter Sørensen af Lyngby viet til Jomfru Maren Gjedde Søltoft af Balle, født 27. Febr. 1830, Datter af Skolelærer L. P. Søltoft, Ørding paa Mors, konfirmeret i Sejerslev, opholder sig hos Moderen, Jordemoder Madam Kristensen i Balle. Hun maa altsaa være bleven gift igen. — Vejen fra Provstegaarden i Vestervig til Jordemoderboligen i Balle har sikkert været trang og tornefuld. Hun er død 27. Decbr. 1892, 88 Aar .

Børn:

1. Peter Christian Bendix Søltoft, f. 1. Juni 1825; d. 16. Decbr. 1830.
2. Georgine Kirstine Søltoft, f. 5. August 1826. Vistnok adopteret af Stiftsprovst Peter Tetens Hald i Aalborg.
3. Frederikke Marie Hobe Søltoft, f. 5. Marts 1828; d. 21. Januar 1833.
4. Maren Gjedde Søltoft, f. 27. Februar 1830; d. 27. Oktbr. 1912; gift 1865 med Jens P. Sørensen, Købm. i Balle, f. 9. Marts 1835; d. 1911.
5. Abalone Katrine Søltoft, f. 27. Juni 1832; d. 1833.

Ubbe Madsen 1834—1854.

Ubbe Madsen er Søn af Mads Ubbesen og Hustru, Else Kristensdatter, vistnok boende i Næstrup, Sjørring Sogn. Hvor og hvornaar han er født, har jeg ikke kunnet finde; men 1774 tjente hans Fader paa Nordentoft i Thy, hvad Kirkebogen udviser. De gamle Kirkebøger er ofte mangelfuldt førte, saa det er ikke sjældent, at et eller andet er glemt. — Hans Bedstefader skal være indvandret fra Frisland (?).

I Kirkebogen for Ljørslev-Ørding Pastorat er anført: Ubbe Madsen, Næstrup, død 1. Novbr. 1868, 91 Aar; begravet i Ørding 5. Novbr. Han er altsaa født i 1777. Om hans Virksomhed inden han blev Lærer, har jeg ikke kunnet faa oplyst ret meget; men i denne og den foregaaende Tid var Lærer-Materialet tit af højst forskellig Sammensætning og bestod ofte af Folk, hvis Uddannelse og hele Livsførelse havde lidet eller intet med Skolen at gøre. Han har vel været ved Landvæsenet og maaske en Tid ved Pennen, idet han som Soldat skal have været Regimentsskriver og senere Skriver paa Thisted Amtsstue (fortalt af hans Datterdatter Ane Marie Svendsen). Han skrev en smuk Haandskrift.

Sin Værnepligt har han aftjent ved Infanteriet. Han har deltaget i Krigen med Englænderne 1807—14. I Blade af Vendsyssels Historie af C. Klitgaard fortælles: „Straks efter Slaget ved Københavns Rhed blev der, for fremtidige Muligheders Skyld, oprettet et Kystforsvar. Kystmilitsens Bevæbning var i Begyndelsen temmelig primitiv; men da Krigen udbrød 1807, blev der sørget for en mere tidssvarende Udrustning, ligesom Militsen ogsaa tildels kom under Kommando af Hærens Officerer, blev uniformeret og fik i det hele et militært Tilsnit.

Korpset kommanderedes af Overbefalings-, Befalings- og Underbefalingsmænd; medens Overbefalingsmændene som oftest var Officerer, udtoges de øvrige Kommanderende blandt de mest opvakte af Egnens Folk. Det menige Mandskab bestod i den Del af Egnens mandlige Befolkning, der endnu var for unge til at udskrives til Soldater, samt af det Mandskab fra 45—60 Aars Alderen, som havde udtjent ved de annekterede Batailloner. — Den aktive Tjeneste bestod i at holde Strandvagt om Natten, og hver

Søndag blev der holdt Vaabenøvelser i to Timer. Foruden Nattevagten var der faste Vagter hele Døgnet i Vagthuse. Det maa erindres, at Samfærdslen med Norge paa hin Tid var anderledes livlig end nu, da Kysthandelen er ophørt. Fra de talrige Handelspladser paa Vestkysten sejlede Smaaskuder til Norge med Korn og Fedevarer, og fra Norge bragte de Tømmer, Jern, Salt m. m. tilbage. Norske Fartøjer gæstede vore Kyster for at bytte Trælast bort mod Landbrugsprodukter. Det laa i Englændernes Interesse at forhindre enhver Forbindelse med Norge, for derved at standse Udførslen fra Danmark til det betrængte Broderfolk, og i den Hensigt bevogtedes Handelspladserne langs Vestkysten med særlig Omhu. Som Følge deraf opstod der Hungersnød i Norge, og drevne af Fortvivlelse søgte Nordmændene saa over til Danmark i deres smaa Baade for at købe Korn; men heller ikke disse undgik Englændernes Opmærksomhed. Disse Forhold er skildret af Henrik Ibsen i det dejlige Digt „Terje Vigen“. I gamle Dage betragtedes det som en Selvfølge, at naar to Nationer førte Krig med hinanden, maatte de paa alle tænkelige Maader stræbe efter at tilføje hinanden saa stor Skade som muligt. — I vore Dage er Forholdene noget anderledes.

Englænderne gjorde ofte Landgang, undertiden for at proviantere, hvilket vilde sige røve Kvæg og lignende. Ved saadanne Lejligheder, saavel som naar Fjenden forsøgte at bemægtige sig Skibe, der laa til Ankers under Kysten, kom det flere Gange til Sammenstød med Kystvagten og Fjenden. —

Den 1. Juli 1809 saas ved Klitmøller en fjendtlig Flaade paa 47 Sejlere styrende langs Land. Om Eftermiddagen Kl. 4—5 holdt en Kutterslup mod Land og udsatte to Barkasser for at tage en norsk Galease,

der laa paa Rheden. Den ved Klitmøller kommanderende Vicekorporal, Ubbe Madsen, Næstrup, posterede sine Folk i Kæde paa Stranden, dog saaledes, at de ikke kunde ses af Fjenden. Da den ene Barkasse var kommen paa Skud, styrtede Folkene frem og tvang Fjenden til at flygte. Flere Forsøg paa at tage Galeasen blev gjort, men hver Gang forgæves. Kl. 7 om Aftenen blev Kutteren ved Signal paa Flaaden kaldt tilbage efter at have mistet flere Mand ved Angrebene. Næsten alle Søfolkene i Klitmøller deltog i Affæren sammen med Jægerkommandoet og Kystmilitsen. Paa dansk Side havdes ingen Saarede eller Døde.“

Fra Hærens Arkiv har jeg faaet meddelt følgende af Kaptajn, Arkivar K. C. Rockstroh: „at Madsen ved Udnævnelsen til Dannebrogsmænd den 28. Jan. 1812 var Korporal ved 2. Jydske Inf. Regim. 3. Bataillons Jægerkompagni. Den almindelige Tjenestetid var dengang 8 Aar — dog saaledes at forstaa, at den „faste“ Tjeneste under Fredsforhold ikke var over 1½ Aar. Regimenternes 3. og 4. Bataillon, de saakaldte „annekterede“, var Landeværnsafdelingen, bestaaende af det ældre Mandskab. Under Krigen mod Englænderne laa der et Detachement af nævnte Bataillon ved Klitmøller og andre Steder paa Vestkysten, og der var opført et Batteri ved nævnte Sted.“

I Hundborg Kirkebog anføres, at Lørdagen den 12. Novbr. 1814 mødte paa Hundborg Præstegaard Ungkarl og Dannebrogsmænd Ubbe Madsen af Jannerup og hans Forlovede Ane Nielsdatter Bredahl af Hundborg for at indskrives til Ægteskab.

Ægteviiede i Hundborg Kirke den 18. Decbr. 1814.
Forlovere: A. Stæhr, Niels Bredahl.

Anna Nielsdatter Bredahl var da 30 Aar, idet Hundborg Kirkebog udviser, at 28. Marts 1784 havde Niels Bredahl og Hustru, Kirsten Salmansdatter, et

Barn til Daaben i Hundborg Kirke, som blev kaldet Anna. —

Ane Bredahl Madsen døde 6. Juni 1856 og ligger begravet paa Ørding Kirkegaard.

Af Vesløs Sogns Skolekommissionsprotokol, som opbevares i Landsarkivet i Viborg, anføres følgende: „Anno 1815 d. 23. Aug. var Skolekommissionen forsamlet paa Vesløgsgaard ang. Ildebrændsel til Skolen, Antagelse af „et Subject, nogenlunde duelig“, der kunde begynde Undervisningen straks efter Høstferien, desuden skulde Komm. sørge for et tjenligt Lokale, da Skoleu er under Reparation.

Komm. tog sig den Frihed at tilstille Amtsdirektionen en Ansøgning med Anbefaling fra Hr. Pastor Holst,*) hvis Lærer den 9. Juni d. A. underskrevet Ubbe Madsen . . . (ulæseligt)**) . . . sig berettiget til paa Grund af benævnte Ansøgning at anbefale ham (Ubbe M.) til nøjere Prøve. Hans Løn betræffende, da aftalede Komm. med en af dets Medlemmer at lade Ubbe Madsen tilsige at give Møde i Øsløs Præstegaard d. 27. om Eftermiddagen, for da at aftale det fornødne, som den velærværdige Hr. Türck (Præsten) paatog sig.“

„Anno 1815 d. 9. Novbr. holdtes næste Møde, da den nyopbygte Skole nu var færdig. Deri meddeles det, at Ubbe Madsen er antaget af Amtsskole-direktionen til Skoleholder i Vesløs. Det drøftedes at købe det til Ane Jensdatters Hus i Vesløs beliggende Jord, som straks kan benyttes, naar Sognet „inddiger Ane Jensdatters Hus saavel for Norden og Østen“.

*) Hvem denne Præst er, véd jeg ikke; men i Hjørdemaal var paa denne Tid en Præst ved Navn Holst. Maaske har han da været Lærer dér.

***) Meningen er vel nok, at Pastor Holst anbefaler U. M.

Og i Edsprotokollen skriver Madsen :

»Jeg underskrevne Ubbe Madsen kaldet af S .T. Amtsskoleledningen for Thisted Amts nordre Amtsprovsti til at være Skolelærer og i sin Tid tillige Kirkesanger for Vesløs Sogn, haver aflagt den befalede Ed, som jeg næst Guds Bistand i alle Henseender skal stræbe at holde mig efterrettelig.

Den 19. November 1817.

Ubbe Madsen.«

Ubbe Madsens Kone skal have brændt Brændevin, som hun solgte paa Mors for Byg; vel sagtens for at bøde lidt paa de smaa Indtægter. I Vesløs var Ubbe Madsen, indtil han den 15. Marts 1834 af Biskoppen blev kaldet til Lærer og Kirkesanger i Ørding. Men da han skal overtage Embedet kommer han i Strid med Søltoft. I Bispearkivet har jeg fundet følgende Skrivelser: „ . . . Endskønt Søltoft frasagde sig Embedet ved Udgangen af 1833, forlanger han for 10 Mdr. af Paaskerente, Brød og Æg, som leveres i denne og rækker til næste Paaske, for 7 Mnd. af de derefter forefaldende St. Hans-Renter, Smør og Ost, og endelig en Del af den Kornlønning, som ydes næste Mortensdag, da han beregner Aaret fra Novb. til Novb., uagtet Skoleanordningens § 64 bestemmer denne Lønning fra Nytaar til Nytaar“ (9. April 1834).

Under Skrivelse af 5. Maj 1834 meddeler Direktionen, „at Søltofts Fordringer er aldeles stridende mod Anordningen som og med den i sin Tid af ham tagne Bestemmelse. Han frasagde sig Embedet til 1. Jan. 1834, som hans Funktion fra den Dag ophørte, saa ophører og fra samme Tid hans Lønning. Ubbe Madsen har Embedets Indtægter ubeskaaren fra 1. Jan. 1834“. — Men det forslaar ikke; Søltoft falder ikke for det første Slag; thi den 4. Juni 1834 skriver U. M. atter til Direktionen saaledes: „Amtsskoleledningen fornuftige Resolution, der tilkender mig mit

Embedes fulde Indtægter ubeskaaret fra 1. Jan. d. A., mod at jeg for nævnte Tid bærer Embedets Byrder, har min Formand Hr. Søltoft ikke ænset; men i Skoleforstanderens Nærværelse nægtet at tilbagebetale mig den Del af Paaskerenterne han, før min Ankomst har oppebaaret for indeværende Aar, indtil Resultatet paa en af ham til Kancelliet indgiven Ansøgning i denne Anledning var falden. Denne Hr. Søltofts Fremfærd giver jeg mig den underdanige Frihed i min Sognepræst S. T. Hr. Pastor Holsts Fraværelse, direkte for Skoledirektionen at anmelde“. Sagens videre Forløb kender jeg ikke; men er den kommen til Kancelliets Afgørelse, har den sikkert gaaet Søltoft imod.

Om hans Embedsførelse har jeg ikke fundet noget; men han skal have været en særdeles dygtig Kirkesanger, og efter sin Tid tillige en dygtig Lærer; men som den Tids Skolemestere i Almindelighed slem til at prygle. Men paa hans sidste Skoletid, da Aandsvernerne sikkert var sløvet, kneb det for den gamle Officer at holde Diciplin i Skolen; thi S. C. Bach skriver i „Nogle Erindringer og Oplevelser“ Side 6 som følger: „Da jeg var 10 Aar gl. (1850) blev jeg flyttet til Skolen i Ørding, hvor der den første Tid var en gammel Lærer, som ledede Undervisningen; dog det varede kun en kort Tid, hvilket ogsaa var heldig, da han ikke med sin bedste Villie formaade at styre de ældste Drengene; der blev en yngre Lærer (Bjørndahl) ansat . . . Efter 2 Aars Forløb flyttede denne Lærer til Skive, hvor han blev ansat ved Borgerskolen, og vi maatte saa atter tage til Takke med den gamle forhenværende Lærer og havde det ikke været galt for ham før med Spilopper og Uartighed i Skolen, saa blev det ret for Alvor nu, ja den stakkels gamle Mand var undertiden næsten græde-

færdig derover; men endelig slog saa for ham Af-løsningstimen, idet han søgte og fik sin Afsked med Pension; ikke som nu om Stunder paa 12 a 1400 Kr. aarlig, nej mellem 3 a 400 Kr.“ Han var da 77 Aar. Han byggede da Huset, der ligger Nordøst for Kirken lige ved Kirkegaardsdiget.

Ubbe Madsen og Hustru havde 11 Børn ialt, hvoraf 8 døde, inden de kom til Mors. De 3, der levede, var Else Kristine, Juline Marie og Kr. Peter Madsen.

Frihedstiden 1856—1928.

Loven af 8. Marts 1856 havde et dobbelt Formaal, nemlig i Samklang med den frie Forfatning af 1849 at give Kommunerne større Indflydelse paa Styrlsen af ders Skolevæsen og at hjælpe Lærerne til bedre økonomiske Kaar.

Loven gav Anvisning paa at oprette Andenlærerembeder; selv om man oprettede en hel ny Skole, kunde man faa Lov til at indrette Lønnen »for en ugift« (de saakaldte Cølibatseembeder).

Endvidere kunde Ministeriet give sit Samtykke til, at Børn under 9 Aar undervistes af en Lærer, som Sogneforstanderskabet fandt skikket dertil, d. v. s.: der kunde indføres de saakaldte Pogeskoler, der kunde ledes af ueksaminerede. — I Henhold til Grundlovens Bud overdroges Kommunernes Styrelse paa Landet til Sogneraadet (Lov af 6. Juli 1867), og dette fik tillige den almindelige Styrelse af Kommunens Skolevæsen. Det nærmeste Tilsyn med dette og med Læreren fik en Skolekommission, der bestod af Sognepræsten og to af Sogneraadet valgte Medlemmer. Præsten skulde være Formand.

Godsejernes Kaldsret gik til Skoledirektionen (Amtmanden, Provsten samt et tredje Medlem, som skulde vælges af og blandt Skoleraadets Medlemmer), som ligeledes fik Kaldsret til alle Andenlærerembeder (senere ogsaa Lærerindeembederne), medens Biskopperne beholdt Kaldsret til de gamle Degneembeder. — Endvidere bestemtes, at naar et Embede blev ledigt, skulde de kaldsberettigede bekendtgøre det i »Berl. Tid.« og vedkommende »Stifts-

tidende« (senere »Statstidende«). Ansøgningsfristen sattes til 6 Uger. De indkomne Ansøgninger skulde da sendes til Sogneforstanderskabet (senere Sogneraadet), der da blandt Ansøgerne skulde udtage tre; de kaldsberettigede valgte da én af de indstillede.

Ved Plakaten af 22. Maj 1839 bestemtes, at Lærerne skulde have Jordlodden afgiftsfri, at alle Kirkesangere skulde have 10 Rbd. aarlig, at Afkortning af Offer og Akcidenser maatte bortfalde for Fremtiden, naar Kommunerne kunde taale det (en Tilføjelse, der gjorde Bestemmelsen betydningløs), og at Enkepensionen skulde udredes af Kommunen, naar der allerede var Pension eller Hjælpe-lærer paa Embedet. Den egentlige Pensionsbyrde paahvilede Eftermanden i Embedet, indtil den 1839 delvis gik over til Kommunen, hvorefter den 1856 overtoges af Amtsskolefonden med Undtagelse af Enkepensionen, som Læreren selv maatte tilvejebringe.

Ved Lov af 8. Marts 1856 gennemførtes følgende Bestemmelser, at der ingen Steder maatte ske Afkortning i Kornindtægten for Offer og Akcidenser, at Kirkebylæreren paa Landet skulde have 10 Rdlr. aarligt for at besørge Klokkeringningen, Kirkens Rengøring, Indtegning til Altergang o. lign., at der tildeltes de ældre Lærere Alderstillæg paa 25 og 50 Rdlr. aarligt, der skulde udredes af Amtsskolefonden, og at der blev tillagt Læreren 3 Mk. for hvert skolepligtigt Barn, som ved Aarets Begyndelse undervistes i Skolen, hvilken Udgift udrededes af Kommunekassen.

De gamle Degneindtægter som Kvægtiende, Nannest*) (Smaaredsel) o. lign. kunde afløses med en Afgift i Byg efter Kapitelstakst, og den Afgift skulde afkortes i Embedernes Pengeløn.

1740 var Kvægtienden afløst med en aarlig Pengeafgift for hvert Føl, Lam eller Kalv. Tiende af Gæs, Høns, Ænder og Grise skulde derimod fremdeles leveres in natura.

1861 afløstes Kvægtienden tillige med Smaaredsel ved en aarlig Kornafgift, hvis Størrelse fastsattes af de i den Anledning nedsatte Kommissioner. — For hvert Lærer-

*) De Fødemidler af forskellig Art, som Bønderne fra gammel Tid havde ydet som en Del af Degnenes Løn.

embede blev der sat en Reguleringssum, som skulde ændres hvert femte Aar. I Forhold til denne fik Læreren Pension efter Pensionsloven af 1851, og Enken $\frac{1}{8}$ af Reguleringssummen mod at Læreren i Overlevelseshænde sikrede hende en anden $\frac{1}{8}$.

Ved Lov af 4. Oktober 1919 gik Lærernes Pension over til Egenpension. Som Bidrag til Dækning af Udgifterne ved Pensioneringen afkorttes $2\frac{1}{2}$ pCt. (fra 1927 3 pCt.) i den aarlige Løn, hvorimod Enkepensionen udredes af Staten.

Embederne og Sognekommunerne blev saaledes i 1856 fritaget for at yde Pension. Denne skulde fremtidig udredes af de nyoprettede Skolefunds. Disse skulde tillige udrede Alderstillægene. Skolefondens Indtægter fremkom, dels ved en Skat paa Hartkornet og et tilsvarende Bidrag fra Amtets Købstæder, dels gennem et fast Tilskud fra Statskassen.

Skolefondene bestyredes af Amtsskoledirektionen, som bestod af Amtets samtlige Direktioner, medens Udgifterne bevilgedes af Skoleraadet; dette bestod af Amsraadsmedlemmerne og et mindre Antal Repræsentanter valgt af Købstæderne. Skoleraadet har saaledes den bevilgende og Amtsskoledirektionen den administrative Myndighed.

Reguleringssummen til Lærerembedet i Ørding.

	1886	1896
Pengeløn	62,00	62,00
Kornløn $\left\{ \begin{array}{l} 8 \text{ Tdr. } 2^{25}_{26} \text{ Skp. Rug} \\ 27 \text{ Tdr. } 1^{5}_{72} \text{ Skp. Byg} \end{array} \right.$	103,96 276,76	321,15
Bolig	100,00	150,00
Brændsel	60,00	60,00
Jordlod	350,00	250,00
Skolepenge	68,62	74,00
Offer og Akcidenser	147,26	165,98
Kirkesangerløn	20,00	20,00
Kirkebylærerløn	20,00	20,00
Furage	61,44	32,00

Kr. 1270,04 Kr. 1155,13

1888 bliver det vedtaget at yde Læreren i Ørding den ham tilkommende Degnetrave og Nannest efter Kapitelstakst.

1888 bliver der opført en ny Tilbygning af Vaaningshuset til det 1867 opførte samt Stald og Lade.

Kommunens Lærere ansøger December 1888 om at faa Tørveydelsen afløst, mod at Lærerne erholdt 12 Øre pr. Sn. af Tørvæne. Det vedtoges at give 10 Øre for Snesen. Dette gik Lærerne ind paa og blev af Amtsraadet approberet den 26. Februar 1889.

Da der i 1888 er opført en ny Skolebygning i Ørding og lagt nyt Bræddegulv i Ljørslev Skole, har Sogneraadet vedtaget at indføre, at Børnene skiftede Fodtøj før deres Indtrædelse i Skolelokalet, og i den Anledning vil skaffe Skiftesko til de ubemidlede Folks Børn, samt senere, da det viste sig, at ikke alle, der havde Raad dertil, selv vilde anskaffe saadanne Sko, købte Sko til samtlige Skolens Børn, men denne Foranstaltning mødte Modstand hos enkelte af Kommunens Beboere, der forbød Børnene at benytte Skoene, eller endog lod dem forsømme Skolen af den Grund. — Sogneraadet forespurgte i den Anledning Ministeriet, om ikke Forsømmelserne af denne Grund maatte betragtes som Forsømmelse uden lovlig Grund, samt om ikke Sogneraadet kan paabyde Forældre eller Værger, som har Raad dertil, at anskaffe Skiftesko til Børnene, eller i al Fald forbyde Børnene Adgang til Skolen med det Fodtøj, de har brugt paa Vejen til Skolen.

Ministeriet svarede, at da Kommunen har anskaffet Skoene, maa det kunne fordres, at Børnene benytter dem, og at, som Følge deraf, Udeblivelse vil være at betragte som ulovlig Grund, hvorimod der savnes Berettigelse til at paabyde Forældrene at anskaffe Skoene. —

Ved et Møde den 11. Juni 1892 vedtoges det at købe af Godsejer, Etatsraad Knudsen, en Jordstrimmel fra Povl Hansgaards Fæstegaard; Jorden er 9 Alen

bred og 127 Alen lang. Købesum 150 Kr. Jordens Beliggenhed langs med Skolens Jord. Det Stykke Jord, der ikke benyttes til Vej til Skolen, faar Læreren Brugsret over mod at betale Renter af 100 Kr. samt Hartkornsafgiften af Jorden. (Mon det er en Del af det gl. omstridte Jordstykke. Se Side 96).

Ved Mødet den 19. Juni 1896 vedtoges det at forhøje Ydelsen til Brændsel fra 90 til 110 Kr. til Kommunens Lærere, hvilket Amtsraadet bifaldt i August 1896.

Ved Mødet 12. November 1897 blev der sluttet Akkord med Lærerne i Ljørslev og Ørding om at afløse det Lærerembederne tilkommende Furage-Deputat, tilsammen 64 Lpd. Hø og 96 Lpd. Halm aarlig, med Penge, saaledes at nævnte to Lærere erholde 50 Kr. aarlig udbetalt af Kommunekassen, som deles forholdsvis mellem Lærerne efter Hartkornet i Ljørslev og Ørding Sogne. Denne Overenskomst blev approberet af Amtet 24. December 1897.

Da de dalende Kornpriser fremkaldte lave Kapitelstakster og deraf følgende Nedgang i Lærernes beskudne Lønninger, viste det sig efterhaanden urimeligt at fastholde den forældede Lønningsmaade i Korn, der havde været berettiget, da Kornudførselen var Landets Hovedindtægt og Kornpriserne en Maalestok for Livsfornødenhedernes Pris. Efter lange Forhandlinger lykkedes det 1899 Kultusminister Sthyr at gennemføre en Lov, som — med et Tillæg 1904 — forbedrede Lærernes Løn, som overvejende kom til at bestaa i Pengeløn, der stiger med Tjenesteaaene. Kommunen udreder Grundlønnen, Staten Tillæggene.

Paa Landet bevaredes dog Bolig, Brændsel og Have som Naturalløn og indtil videre Jordlod og Furage samt Offer og Aksidenser. Indtil Jordloden, Furagen og Kirkeindtægterne bliver afløste, afkortes

Værdien af disse i Pengelønnen. Begyndelseslønnen skulde skulde svare til den samlede Værdi af de bestaaende Embeders Kornløn, Jordlodsindtægter, Furage, Højtidsoffer og Aksidenser samt Skolepenge, Godtgørelse for kirkelige Forretninger og anden Pengeløn, der maatte være Embedet tillagt. Det kunde ikke paalægges en Kommune at udrede mere end 600 Kr. til en Første- og Enelærer og 500 Kr. til en Andenlærer i Begyndelsesløn, hvis Værdien af de ovennævnte Lønningsdele ikke kunde naa disse Beløb.

Værdiansættelsen af Jordlodden og Furagen skulde ske paa Kommunens Bekostning ved 3 faste Vurderingsmænd, udmeldte i Henhold til Lov af 19. Marts 1869 om Udlaan i faste Ejendomme af umyndiges Midler og andre under offentligt Tilsyn staaende Midler m. m. Værdien af Kornlønnen, af Højtidsoffer og Aksidenser samt af Skolepenge skulde bestemmes ved en Beregning af det paagældende Embedes Gennemsnitsindtægter af disse Lønningsdele for Tiaaret 1888—97.

For Besørgelsen af Kirkesanger- og Kirkebylærerforretningerne skulde der ydes Lærerne et Vederlag paa henholdsvis 100 Kr. og 50 Kr. Den Kirkebylærerne i Henhold til Lov af 29. Juli 1814 paahvilende Forpligtelse til at besørges Klokkernes Ringning bortfaldt.

Lønningstillæggene fastsattes til 200 Kr. hvert 5. Aar indtil 600 Kr. for Første- og Enelærere, for Andenlærere til 100 Kr. hvert 3. Aar indtil 500. Efter 20 Aars Tjeneste fik Første- og Enelærere yderligere 100 Kr. og Andenlærerne 200 Kr.

Ved Mødet den 13. Juli 1899, hvor alle Lærere og Skolekommissionen var til Stede, fastsattes Lærerlønningerne for Kommunens Lærere saaledes:

Ljørslev Skole: Begyndelsesløn 647 Kr., Kirkebyløn 50 Kr., Kirkesangerløn 100 Kr., Afkortning for

Jordlod 170 Kr., Fourage 17 Kr., Offer 49 Kr., Akci-
denser 63 Kr., Restløn 797 Kr. ÷ 299 Kr. = 498 Kr.

Ørding ø. Skole: Begyndelsesløen 718 Kr., Kirke-
byløn 50 Kr., Kirkesangerløen 100 Kr., Afkortning for
Jordlod 200 Kr., Fourage 33 Kr., Offer 90 Kr., Akci-
denser 77 Kr., Restløn 868 Kr. ÷ 400 Kr. = 468 Kr.

Ørding v. Skole: Begyndelsesløen 500 Kr.

Efter et Andragende fra Lærer Frosholm ved-
toges det ved Sogneraadsmødet den 16. Juli 1900 at
sælge Ørding ø. Skoles Jordlod ÷ 2 Hedeskifter til
Kr. Hansen, Ørding, for 4000 Kr. Lærer Frostholm
skal have 40 Kr. aarlig for de to Hedelodder, som
overtages af Kommunen. Begyndelseslønnen forhøjedes
derfor med 40 Kr. til 758 Kr.

Ved Sogneraadsmødet 15. Jan. 1904 solgtes Hede-
skiftet Matr. 1r til Murer og Husmand Niels Peter
Jepsen, Ørding, for 500 Kr. Og ved Mødet 6. Decbr.
1904 solgtes Hedeskiftet Matr. 1 b til Husmand Jens
Kr. Visby for 700 Kr.

Fra 1. April 1906 afløstes Højtidsofferet med 165
Kr. for Ørding Sogn og 90 Kr. for Ljørslev Sogn.
Begyndelseslønnen i Ljørslev forhøjedes med 41 Kr.
til 688 Kr. og ved Ørding ø. Skole med 75 Kr. til
833 Kr. —

Ved Sogneraadsmødet 12. Decbr. 1903 forhøjedes
Ydelsen for Ildebrændsel til Lærerne ved alle 3 Skoler
med 15 Kr. til 125 Kr. aarligt at regne fra 1903.

1905 overgik Rengøringen af Landets Skoler til
Kommunerne.

Det er ofte sagt, at Skoleloven af 1899 væsent-
ligt var en Lønningslov, og den gav ogsaa en be-
tydelig Lønforbedring til de Lærere, der havde stor
Anciennitet, og som Følge deraf straks rykkede op
paa de højere Lønningsgrader. Men det varede ikke
længe, inden Reformen viste sig at være ufyldstgørende.

Hertil bidrog ikke blot de lavere Begyndelseslønninger og de langsomme forholdsvis smaa Stigninger, ogsaa den indtrædende Dyrtid med en Prisforhøjelse af ca. 25 % paa alle Livsfornødenheder.

Den 8. Maj 1908 vedtoges en ny Lønningslov for Lærere og Lærerinder i Folkeskolen.

Begyndelseslønnen for Embeder paa Landet, der oprettedes efter Lovens Ikrafttræden, maatte ikke være under 900 Kr. for en Første- eller Enelærer, ikke under 700 Kr. for en Andenlærer eller Lærerinde og ikke under 550 Kr. for en Forskolelærerinde.

Begyndelseslønningerne for de Embeder i en Kommune ved Lovens Ikrafttræden skulde for hvert Embedes vedkommende være at forhøje med 200 Kr. for Første- eller Enelærer, 100 Kr. for en Andenlærer eller Lærerinde og 50 Kr. for en Forskolelærerinde. Er den Forhøjelse ikke tilstrækkelig til at bringe Begyndelseslønnen op til ovennævnte Summer (900 for F.- ell. E., 700 for A. ell. L. og 550 for Forsk.), skulde der tillægges yderligere det fornødne Beløb.

Var et Embedes Løn siden 1899 bleven forhøjet, hvortil ikke kunde henregnes saadan Forhøjelse af Begyndelseslønninger, som maatte have fundet Sted som Følge af Højtidsofferets, Jordloddens eller Fouragens Afløsning, var Kommunalbestyrelsen under Iagttagelse af ovennævnte Minimumsgrænser berettiget til at forlange Forhøjelsen fradraget i det Beløb, hvormed Begyndelseslønnen ved Lovens Ikrafttræden skal forhøjes. Løntillægene blev for Første- og Enelærere 200 Kr. hvert fjerde Aar indtil 1000 Kr., for Andenlærere og Lærerinder 150 Kr. hvert tredje Aar indtil 600 Kr., samt for Andenlærere yderligere to Tillæg a 200 Kr. efter henholdsvis 16 og 20 Aars Tjeneste og for Lærerinderne et Tillæg af 200 Kr. efter en 20-aarig Tjenestetid. Forskolelærerindernes Løntillæg blev 100 Kr. hvert tredje Aar indtil 400 Kr. Lærere og Lærerinder ved Vinterskoler og Pogeskoler lønnedes med mindst 350 Kr. i Begyndelsesløn og som Løntillæg 100 Kr. hvert tredje Aar indtil 300 Kr. Biskolelærere lønnedes med mindst 500 Kr. i Begyndelsesløn og som Løntillæg 100 Kr. hvert tredje Aar indtil 300 Kr.

Forskolelærerinder og Pogeskolelærerinder, som blev paalagt Undervisning i kvindelig Haandgerning i vedkommende Hovedskole, skulde have 50 Kr. aarligt derfor.

Foruden den stigende Pengelønning tillagdes der samtlige fastansatte Lærere og Lærerinder Bolig, Brændsel og Have.

For Besørgelsen af Kirkesangerforretningerne ydedes der vedkommende Lærere et aarligt Vederlag af 100 Kr. For Besørgelsen af Kirkebylærerforretningerne ydedes der vedkommende Lærere et aarligt Vederlag, der, saa længe der ikke var ansat en Ringer ved Kirken, var 50 Kr. og efter Ringerens Ansættelse 20 Kr.

Kirkebylærerne kunde, hvis de ønskede det, blive fritagne for at drage Omsorg for, at Trækruderne i Kirken aabnedes hver Morgen og lukkedes hver Aften, Kirkens Rengøring samt Renholdelse af Alterkar og Alterstager m. m. mod ovenangivne Nedsættelse (30 Kr.) i Vederlaget, hvorefter Ansættelse af Ringeren straks skulde finde Sted. Disse Forretninger overtoges da af Ringeren.

Efter denne Lønningslov fastsattes Lærerlønningerne for Kommunens Lærere saaledes:

Ljørslev Skole: Begyndelsesløn 941 Kr., Kirkebylærerløn 20 Kr. og Kirkesangerløn 100 Kr., Afkortning for Akcidenser 62 Kr. 75 Øre og for Offer 90 Kr.

Ørding ø. Skole: Begyndelsesløn 1050 Kr., Kirkebylærerløn 50 Kr. og Kirkesangerløn 100 Kr., Afkortning for Akcidenser 77 Kr. og for Offer 165 Kr.

Ørding v. Skole: Begyndelsesløn 900 Kr.

Ved Sogneraadsmødet den 7. April 1914 forhøjedes Vederlaget for Brændsel til Skolen med 25 Kr. til 150 Kr. ved alle 3 Skoler i Kommunen. Og fra 1. November 1916 overtog Kommunen Leveringspligten af Brændsel paa Grund af de af Krigen forårsagede høje Priser derpaa.

I Krigstiden steg Landets Velstand betydeligt ved de opadgaaende Priser paa Landbrugsprodukter, saa der blev Evne til at lønne bedre; men at Lærerne burde

dele Kaar med Landmændene mærkedes der lidt til i de første Krigsaar. Der gaves vel Dyrtidstillæg og midlertidige Lønforhøjelser; men disse midlertidige Dyrtidsforanstaltninger dækkede kun lidt af Prisforhøjelsen paa Livsfornødenhederne i Tiden fra 1914—1919.

I Anordningen af 1814 udtaltes, at Lærerne paa Landet burde stilles lige med den bedrestillede Gaardmandsklasse; men da det er vanskeligt at finde et almindeligt Udtryk for de Indkomster, som Gaardmændene og den øvrige Middelstand indenfor de frie Erhverv har, fandt man det letteste og sikreste Grundlag for Middelstandens økonomiske Kaar i Byen og paa Landet blandt de Tjenestemænd, som henregnes til de nævnte Samfundslag. Og disse Tjenestemænds økonomiske Stilling var meget bedre end Lærerstandens.

Lønningsloven af 4. Oktober 1919 betegner en stor Fremgang for Lærerstanden. Og den meget store Fremgang for Lærerne vandtes særlig ved, at de blev sat i Klasse med Tjenestemændene, kom sammen med dem ind under en fælles Lønningslov.

Efter Lønningsloven af 1919 lønnes de ved de kommunale Skoler paa Landet ansatte Lærere saaledes:

Første- og Enclærere:

- a. 2640 Kr., stigende med 360 Kr. hvert 3. Aar til 4440 Kr.
- b. 2340 Kr., stigende med 360 Kr. hvert 3. Aar til 4140 Kr.

Andenlærere og Lærerinder:

2100 Kr., stigende med 300 Kr. hvert 3. Aar til 3300 Kr., og efter 16 Aar stigende til 3660 Kr.

Forskolelærerinder lønnes med 1650 Kr., stigende med 180 Kr. hvert 3. Aar til 2550 Kr.

Lærere ved Biskoler og Pogeskoler lønnes med 1200 Kr., stigende med 120 Kr. hvert 3. Aar til 1800 Kr.

Lærere ved Vinterskoler lønnes med 900 Kr., stigende med 120 Kr. hvert 3. Aar til 1140 Kr.

Alle tre Lærere ved Skolerne i Ljørslev-Ørding Kommune lønnes efter Klasse A, og Lærerinden i Ørding efter

Klasse B, idet i Henhold til Lovens § 4 Undervisningsministeren efter Indstilling af Kommunalbestyrelsen kan godkende højere Lønninger end foran bestemt.

Desuden tillægges de paa Landet fastansatte Lærere passende Tjenestebolig; der skal fradrages $\frac{1}{8}$ af Begyndelseslønnen i Husleje for Boligen. Den ydre og indre Vedligeholdelse af Lærerboligerne besørages af Kommunen; men den de fastansatte Lærere hidtil tillagte Brændselsydelse bortfalder. Brændsel til Skolelokalernes Opvarmning leveres som hidtil af Kommunen.

Det Lærerne paa Landet tilkommende Vederlag for Besørgelse af Kirkesangertjenesten, Kirkebylærerforretningerne og Organisttjenesten udredes fremtidig af Menighederne og tilvejebringes ved Ligning paa disse. Kirkesangerlønnen i Ørding 300 Kr. og for Kirkebylærerforretningerne 75 Kr. I Ljørslev henholdsvis 300 Kr. og 50 Kr.

Det Lærerne paa Landet hidtil tillagte Højtidsoffer og Vederlag for Besørgelse af kirkelige Handlinger for Distriktets Beboere (Daab, Bryllup og Begravelse) eller Afsløsningsvederlaget for disse Indtægter, hvor de er afløste, bortfalder; men i Stedet for disse Indtægter for Besørgelsen af de ovennævnte kirkelige Handlinger skal der ydes vedkommende Lærer 15 Kr. aarlig for hver paabegyndt 100 til Folkekirken hørende Beboere i Distriktet. Den hidtidige Afkortning i Lærernes Løn for disse Indtægter bortfalder.

I Ljørslev er Vederlaget $287 \text{ Indb.} \times 15 \text{ Kr.} = 45 \text{ Kr.}$
og i Ørding $761 \text{ Indb.} \times 15 \text{ Kr.} = 120 \text{ Kr.}$

Der oprettedes et Lærerindeembede ved Ørding ø. Skole fra November i 1916. I nedenstaaende Afskrifter af Ljørslev-Ørding Sogneraads Protokol gives en Fremstilling af dets Tilblivelse:

Ved Mødet den 4. Novbr. 1913 forelaa en Skrivelse fra Skoledirektionen, hvori Provsten meddelte, at der var for mange Børn i Ørding ø. Skole, og at der skulde foretages en Omordning af Skoleforholdene. Det vedtoges at forespørge Provsten om, hvorledes Sogneraadet skulde forholde sig i denne Sag.

Ved Mødet den 19. Decbr. 1913 forelaa et An-

dragende fra Beboerne i Nord-Storup om at lade bygge en Skole der og faa ansat en Lærer. Sogneraadet kunde ikke efter det foreliggende gaa ind derpaa.

Den 3. Febr. 1914 forelaa atter et Andragende fra Beboerne i Nord-Storup om at faa bygget en Skole i Storup og ansat en Lærer der. Der lagdes til Grund, at der til 1. Maj vil være 32 skolepligtige Børn, der ikke kan henvises til Ørding v. Skole, fordi Vejlængden var for lang.

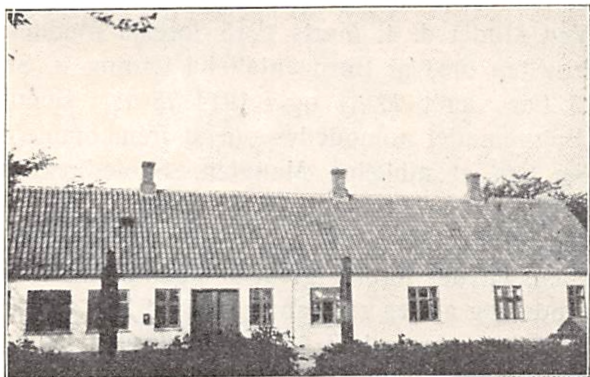
Sogneraadet besluttede, inden videre foretages, at bede Udvalget om at meddele Forældrenes Navne paa disse 32 skolepligtige Børn.

Ved Mødet d. 3. Novbr. 1914 besluttede Sogneraadet at leje den lille Sal i Forsamlingshuset til Skolestue for Vinteren og at antage en Pige til at undervise den yngste Klasse under Lærer Sørensens Vejledning.

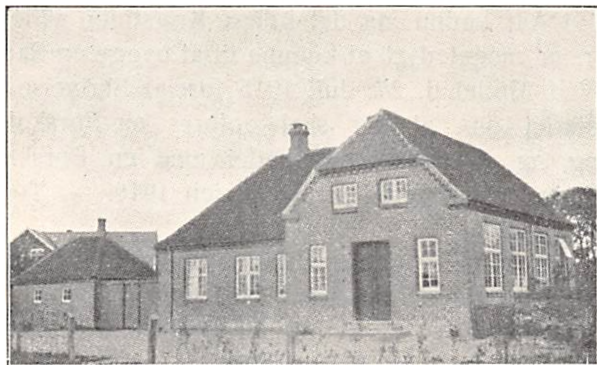
Ved Mødet d. 1. Decbr. 1919 antoges Thyra Madsen for 50 Kr. pr. Md. Hun skulde tillige holde Skolelokalet rent.

Ved Mødet 16. Decbr. 1914 opstilledes en Erklæring fra Sogneraadet til Provsten over et Andragende fra Storup, om at faa en Skole der. Som Grund anførtes den lange Vejlængde og et stort Børneantal.

Der svaredes, at Sogneraadet midlertidig havde oprettet en Hjælpekole i Ørding; da det har vist sig, at Børneantallet har været nedadgaaende i det sidste Halvaar; at Vejlængden ikke er saa lang, at der kan tages Hensyn dertil, at en Skole i Storup vil faa en uheldig Beliggenhed, da den sydlige Del af Storup hører til Ørding v. Skoledistrikt, at der i den nordlige Del af Storup, efter Sogneraadets Mening er og altid vil være for faa Børn til at bygge Skole for, fordi



Ørding østre Skole 1928,
hvori Læreren bor og har sin Skolestue.



Ørding østre Skole 1928,
hvori Lærerinden bor og har sin Skolestue.

der ikke er Sandsynlighed for, at der kan blive flere Ejendomme, da denne Del er meget udstykket.

Ved Mødet d. 4. Marts 1915 forelaa Meddelelse fra Provsten om, at Børneantallet i Ørding ø. Skole i 1913 har været $77\frac{5}{12}$ og i 1914 $75\frac{6}{12}$ i Gennemsnit. Sogneraadet anmodedes om at fremkomme med Forslag om at afhjælpe Manglen. Skoledirektionen vilde anbefale en Forskole.

Sogneraadet svarede, at det ansaa Mangelen for afhjulpen, da der foreløbig var antagen en midlertidig Lærerinde, og at der var Sandsynlighed for, at Børneantallet vilde gaa ned til 74 i Gennemsnit og maaske derunder.

Ved Mødet d. 16. Marts 1915 forelaa atter Paa-bud fra Skoledirektionen om at komme med Forslag til Oprettelse af en Forskole. Det vedtoges med den Tilføjelse, at der er Sandsynlighed for, at Børneantallet ikke vil overskride 74 i Gennemsnit i 1915, og at det var Sogneraadet meget om at gøre at faa Sagen udsat 1 Aar endnu, da det i disse Krigstider, vi lever under, er meget dyrt at komme til at bygge en Skole.

Ved Mødet d. 27. Juli 1915 forelaa Skrivelse fra Ministeriet om, at der skal opføres en Forskole i Ørding og at besætte Embedet med en Forskolelærerinde senest efter Sommerferien 1916. — Toges til Efterretning.

Sommeren 1916 blev Skolen bygget af Tømrer Jens Peter Krog Ørding, for 7735 Kr.

Embedet blev s. A. forandret til et alm. Lærerindeembede med en Begyndelsesløn af 700 Kr. + 50 Kr. for Haandgøring.

Østergaard 1854—1888.

Han lever endnu i Mindet; men alle Fortællinger gør ham til en latterlig Figur. Hans Fejl og Daarligheder er trofast bleven erindrede.

Kristian Madsen Østergaard, født d. 9. August 1821, Søn af Mads Kristian Povlsen, Gjettrup, forberedt til Seminariet hos Skolelæreren i Bodum og Kobberv, blev optaget paa Seminariet i Snedsted 1840 og dimitteret 1842 med Udmærket duelig.

Biskoppen har skrevet i sin Kollatsbog, at 1. Maj 1847 er Seminarist Kristian Madsen Østergaard af Proprietær Gjeddes Enke af Højris og Glomstrup kaldet til Skolelærer og Kirkesanger i Ljørslev.

I Jan. 1834 forespørger Proprietær Gjedde Kancelliet, om han maa faa Ret til at kalde Kirkesangere og Skolelærere i Pastoratet Ljørslev-Ørding. I Skrivelse af 11. Marts 1834 meddeler Kancelliet, at Biskoppen i Følge § 50 i Anordning f. Almueskolevæsenet paa Landet, vil være berettiget som hidtil at beskikke Skolelærere i Ørding, hvorimod Kaldsretten til Skolelærerembedet i Ljørslev tilkommer Proprietær Gjedde.

Østergaard var Huslærer paa Gaarden Landbolyst ved Thisted og hos Pastor Brokdorf, Ljørslev, indtil han kom til Ljørslev Skole, hvor han virkede, til han d. 30. Novbr. 1854 bliver af Biskoppen kaldet til at være Skolelærer og Kirkesanger i Ørding, hvor han fik sin egentlige Lærergerning.

Om Ø.s Udførelse af sine Embedspligter, har jeg ikke fundet noget i Bispearkivet. Er der noget, er det ikke indsendt endnu til Landsarkivet. Men derimod findes der i Ljørslev-Ørding Skolekommissions Protokol et Par Bemærkninger. Skal man tro disse, maa det have set daarlighd ud med hans Embedsførelse.

I et Møde 1. Maj 1873 vedtager Skolekommissionen at indsende et Andragende til Skoledirektionen om, at der maa beskikkes Lærer Ø. en Hjælpelærer. Af Provstens Svar af 8. Maj s. A. anføres. . . »før der foreligger en bestemt Klage fra Skolekommissionen og Sogneraadet over vedkommende, vil der muligen ikke for det første blive foretaget noget effektivt Skridt fra Direktionen . . . Jeg har,

som Deres Velærværdighed maaske erindrer, altid haft en anden Mening om Østergaard, støttet paa, hvad jeg hørte og saa, naar jeg besøgte Skolen.«

Derefter skulde der have været indsendt fra Skolek. en Klage til Skoledirekt., hvori der anføres, at Ø. ikke forstaar at overholde den fornødne Disciplin iblandt Børnene, at hans Undervisning er utilfredsstillende, særlig i Religion, at der er fuldkommen Mangel paa Renlighed i Skolen paa alt lige til Børnenes Skrivebøger. Desuden hans Paaklædnings Uordentlighed og Skidenhed. Tillige er hans Ledelse af Kirkesangen alt andet end opbyggelig. Denne Klage bliver først sendt til Sogneraadets Erklæring; men Sogneraadet tør ikke underskrive den, »da man muligen af Ø. kunde blive sagsøgt for hvert enkelt Punkt, og ej selv havde været Vidne dertil.« Klagen blev henlagt. Der blev saa fra Sogneraadet lavet en anden Klage, som skulde gaa fra Haand til Haand for at samle Underskrifter, og hvori der ansøges om, at Ø. maa blive beskikket en Hjælpelærer, »da der er flere Ting i Skolen, som i høj Grad trænger til en bedre Ordning og Forbedring i flere Henseender, og navnlig hvad Renlighed og Disciplin angaar; desuden kunde en bedre Ledelse af Kirkesangen i det hele være meget ønskelig og god.«

Denne Ansøgning fik 59 Underskrifter i Ørding Sogn, men kun Sogneraadets Majoritet og Skolekommiss. Underskrifter. Skolekommiss. giver den sin Paategning med Erklæring om, at den ogsaa finder, at der er meget i Ørding Skole, der i høj Grad trænger til Forbedring. Der anføres atter den daarlige Disciplin, Mangelen paa Renlighed og den daarlige Ledelse af Kirkesangen. Endvidere anføres, at naar Skolekommiss. havde henstillet til Ø. om, at han burde forandre et og andet med Hensyn til Skolen, farede han op med stor Hidsighed mod den, truede med at klage til Ministeriet, og »pukked« paa sine store Eksamens karakterer. Selv syntes han, at han var en fortrinlig Lærer.

Den 19. Septbr. 1873 meddeler Provsten Skolekommiss. til Bekendtgørelse for Jens Garder m. fl., at Direktionen har skrevet følgende til Ø., »at der ikke for Øjeblikket vilde blive gjort Skridt til Ansættelse af en Hjælpelærer, hvorimod man herved skal tilkendegive Dem, at der saafremt De ikke inden et Aar fra Dato har bragt Børnene

saavel i nederste som øverste Klasse betydeligt bedre frem i de befalede Skolefag og stadigt har sørget for, at der findes god Orden og Disciplin, samt Renlighed i Skolen, uden videre Henstand vil blive taget alvorlige Forholdsregler imod Dem.«

Efter Eksamen d. 29. Oktober 1873 (1 Maaned efter) skriver Præsten: »I Religion er gennemgaaet o. s. v., som Børnene i det hele, saa vidt man kunde høre og forstaa, kunde gøre Rede for; de raabte nemlig i Munden paa hverandre, og anderledes vilde Læreren ikke eksaminere. I de øvrige Fag var man veltilfreds i det hele.«

12. Februar 1874 holdt Skolekommis. Møde i Ørding Skole. »Vi lagde med Fornøjelse Mærke til, at Skolestuen var holdt renligen, men Disciplinen kan Læreren, efter hvad der siges Kommissionen af Børnenes Forældre, endnu mindre holde denne Vinter end i Fjor. Vi lod enkelte af Børnene læse og forklare det læste; i det hele læste de ganske godt, nogle endog meget godt. Derpaa dikterede Formanden 4 Linier; 1 Dr. og 2 P. havde skrevet uden Fejl; de andre havde flere eller færre Fejl indtil 12. Det var dog ikke alle, der kunde skrive Retskrivning; der var vel en Trediedel, der skrev efter Bog; men i det hele var Retskrivningen dog ikke saa ringe, i alt Fald meget bedre end i Fjor.«

Man lægger for det første Mærke til Præstens Udtalelse om Disciplinen: »Hvad der siges K. af Børnenes Forældre.« Han har altsaa der gaaet efter Sladder. Endvidere lægger man Mærke til Provstens Udtalelse: »Jeg har altid haft en anden Mening om Ø. o. s. v.« Men det er ualmindelige gode Resultater, der er opnaaet i disse faa Maaneder, hvis det har været saa daarligt, som der anføres i Klagen.

De Præster, der i mange Aar har været her, har været ganske unge Teologer, der har været Børn af deres Tid og ivrige efter Resultater. Naar man tillige kender Ungdommens Tilbøjelighed til at spille en Rolle og gøre sig bemærket, Forældrenes Tilbøjelighed til at betragte netop deres Børn som særlig velbegavede, Børnenes Tilbøjelighed til at betragte sig som Helte eller Martyrer og ved, at der altid findes Folk, der har Lyst til at stikke en Kæp i et Vognhjul, naar det gælder et Menneskes hældende Vogn, kan man ikke alene bedømme Ø.s Lærergerning ud fra

ovenstaaende Bemærkninger af Præsten. Endvidere maa man huske, at Skolen dengang betragtedes af Mængden som et nødvendigt Onde, og Udgifterne dertil ydedes med Uvillie.

Den gamle Pebersvends Paaklædning har sikkert ikke været efter sidste Mode fra London. En soigneret Herre har han nok heller ikke været. Der skal endog være set adskillige »Graabenere« kravle rundt paa hans Frakke. Han førte sely sin Husholdning paa alle Omraader. Der har sikkert ogsaa været et og andet at paatale af en kritisk Husmoder. Han bagte selv sit Brød. Han rørte Mel og Vand sammen i en Gryde med en Pind og bagte det i en Pande. Det kaldte han kinesisk Brød. Væsentligst levede han af dette Rugbrød. Smørret skrabede han saa kraftigt, at der efter et ubekræftet Forlydende blev mere Smør i Krukken for hver Mellemmad, han smurte. Ved sin Død efterlod han sig en Kapital af ca. 40,000 Kr., en uhyre stor Sum i Betragtning af den Løn, han fik om Aaret.

Adskillige af hans tidligere Elever er døde; men endnu lever dog mange, og af de evnerige og lærelystne blandt disse, vil han altid blive mindet med Glæde og Taknemlighed. Noget anderledes stiller Sagen sig maaske nok, naar Tanken henledes paa Sinkerne og særlig paa Dovenskabens Repræsentanter, der havde vanskeligt ved at klare sig under Ø.s Regimente. Selv blandt disse Bænkevarmere uden Forstaaelse af, at Skolen ogsaa havde Ærinde til dem, har jeg truffet adskillige, som efter et længere Kursus i Livets store Skole fuldt ud var villige til at stille Fejl og Fortrin paa rette Plads, med andre Ord: at give Ø. Æren. Dog kan der findes enkelte, der ved dumme Vittigheder og lignende Kunstgreb søger at hævde sig paa den gamles Bekostning. Men de fleste mindes ham som en dygtig Lærer.

I sin Fritid læste han fremmede Sprog. Og det er meget sandsynligt, at Ø., der gennem hele sit Liv vedblev at være en ensom Mand, mange Gange har kunnet glæde sig ved at studere Sprog i sin Ensomhed. I det hele var han en kundskabsrig Mand. Han levede ugift. Kan være, at han allerede i Ungdommen har haft saadanne Særheder i sin Fremtræden, at han ikke har kunnet gøre Lykke hos det smukke Køn. Og der fortælles ogsaa, at han i sin Ungdom har lidt Skuffelser fra den Kant. Men Tiden gik. Med

Alderen tog hans Særheder til. Alene hans tarvelige og sjuskede Klædedragt gav ham et afstikkende Udseende, saa Folk maatte anse ham for en Særling. Fortællingerne om ham har holdt sig gennem Tiderne paa Grund af hans originale Levevis; men aldrig har jeg hørt noget uhæderligt fortalt om ham, hvilke Skrøbeligheder han end har været behæftet med. Om disse har en af hans gamle Elever, Ane Marie Eskesen f. Agerholm, som med Hengivenhed mindedes ham, udtalt til mig: »Han var for stor i sine egne Tanker, og vi Bønder var for smaa i hans.« Og hans Brodersøn, der var Præst, sagde bl. a. ved hans Begravelse, at han var hovmodig af sin Forstand (fortalt af Ane Svendsen). Med faa Ord: Hans Hovmodighed, hans tarvelige Levevis og afstikkende Klædedragt (han gik altid i Diplomat), og naar han var i Besøg hos Bønderne, tørrede han altid omhyggeligt Stolen af, inden han satte sig derpaa, med sit Lommetørklæde, der mere lignede en beskiddt Karklud end et Lommetørklæde, har gjort ham forskellig fra de Mennesker, der omgav ham.

I 1877 bliver Pastor Mejnert forflyttet, og der kommer en ny, ung Præst ved Navn Thejlade.

I 1881 indsender Skolekommissionen atter en Klage over den daarlige Undervisning i det hele, Mangel paa Respekt o. s. v. »Dertil indleder Lærer Ø. dem ganske vist selv, dels med sin taabelige Snakken med dem om alle Ting, om sine Pengesager, om sine Stridigheder med en kelte Mænd i Menigheden o. desl., dels ved hele sin for dem, der ikke har set, det utrolige, skidne, svinagtige Maade at klæde sig paa og indrette hele sit Husvæsen paa, en Følge af hans ligesaa utrolige Pengebegærlighed, som har bemægtiget sig ham i en yderst sørgelig Grad.«

Skoledirektionen beslutter nu, at der skal ansættes en Hjælpe lærer. Det var sikkert ogsaa den lempeligste Maade at ordne Sagen paa; det gik ikke godt i Skolen længere. Men Skylden har næppe ene været hos den gamle Lærer; thi faar Læreren ikke den tilstrækkelige Medhold i Hjemmet eller hos Skolens Tilsyn, saa behøver man ikke at være i Tvivl om Resultatet af hans Gerning, af hans Omdømme, og derigennem af hans hele Stilling som Lærer, der vil faa et alvorligt Grundskud. Der antoges senere Se-

minarist, konstitueret Andenlærer i V. Vedsted Skole, Mads Peter Møller, til at være Hjælplærer.

Til Slutning vil jeg anføre, hvad en af hans gamle Elever, S. C. Bak, skriver i sine Livserindringer, udgivet 1907 som Føljeton til Morsø Dagblad. »Dog var der mange af disse, som satte stor Pris paa ham, og som høstede stor Nytte af hans Undervisning, og deriblandt tør jeg nok regne mig og mine yngre Søskende. Jeg har senere i mit Liv sammen med denne Lærer Østergaard, ført mange Diskussioner, og i Forening med ham brudt mangan en Lanse med Modstandere af de Anskuelser, vi nærede, dels om Religion, og dels om Politik, og jeg tør nok sige, at som oftest gik vi sejrrig ud af Kampen. Samme Lærer Østergaard talte ofte ved Grundlovsfester, og deltog som Højre-mand ofte som Taler og i Diskussioner ved de store politiske Møder, som afholdtes her paa Mors, i de Kampe, der førtes for en 20 til 30 Aar tilbage. Han var ved saadanne Lejligheder slagfærdig, ofte bidende og vittig.«

Østergaard søgte og fik sin Afsked fra 1. Jan. 1888. Han flyttede saa til et Hede-hus i Ljørslev, som han havde overtaget, fordi Ejeren ikke kunde klare sig der, og Ø. havde et Pengebeløb indestaaende i Huset. Han kaldte Huset »Bølgesigt«, fordi der fra Huset var en god Udsigt over Limfjorden.

Lærer Østergaard døde d. 12. Decbr. 1893 og ligger begravet paa Ljørslev Kirkegaard, hvor der er rejst en Mindesten over ham.

P. Kr. Jensen 1888—1894.

Peter Kristian Jensen er født 18. Febr. 1864 som Søn af Gaardmand Jens Sørensen i Gjærup, Stagstrup Sogn i Thy. I 1883 tog han Eksamen fra Ranum Seminarium. Den 1. Novbr. 1884 ansattes han som Lærer i Gjærup og Sundby, forflyttedes 1. Marts 1888 til Ørding, og derfra d. 1. Marts 1894 til Hvidbjerg paa Thyholm, hvor han virker endnu*).

K. J. Frostholm 1894—1912.

Kristian Jensen Frostholm, Søn af Gaardejer og Sognefoged Jens Frostholm, Stagstrup i Thy, er født 22. Decbr.

*) Se Lærerne og Samfundet II 460.

1866. Efter at være forberedt hos daværende Inspektør Yde i Hundborg, blev han 1884 optaget som Elev paa Ranum Seminarium, hvorfra han tog Eksamen 1887. Var Lærer i Gærup i Thy fra 1888—1894, da han blev kaldet til Lærer og Kirkesanger i Ørding. Paa Grund af Drikkeri og et uordentligt Levned fik han Opfordring til at søge sin Afsked. Den blev ham bevilget med Pension; men da han havde tilegnet sig ca. 1900 Kr. af Sparekassens Midler (han var Medhjælper for Sparekassens Formand), rejste han fra Kone og Børn til Amerika, inden det blev opdaget. Kone og Børn er siden rejst over til ham. I Amerika opholder han sig endnu.

H. M. Nielsen 1912—1913.

Hans Martin Nielsen er født d. 1. Juni 1885 i Hjermind Skov ved Bjerringbro, hvor hans Fader, Peter Skaanild Nielsen, var Skovfoged, og stammer paa mødrene Side fra en mindre velstillet tysk Herremandsslægt, der udvandrede til Danmark 1775. Efter en kort Tid at have været ved Landbruget, blev han Elev paa Nørre Nissum Seminarium, hvorfra han 1909 tog Eksamen. Den 15. Septbr. s. A. ansattes han som Andenlærer ved Mammen Skole ved Bjerringbro, hvorfra han forflyttedes 1. Juni 1912 til Ørding. Han kaldedes 9. Juli 1913 til Lærer ved Viborg Kommuneskole og senere derfra til Lindholm pr. Nørresundby, hvor han virker endnu. Han har nu faaet Navnet Skaanild. I Ørding var han Revisor i Brugsforeningen.

A. Sørensen 1913—1920.

Anton Sørensen er født i Dronninglund Sogn d. 13. Decbr. 1882, Søn af Gaardejer Hans Kr. Sørensen. Han var først ved Landvæsenet, endog en Tid som Ejer af sit Fødehjem. Efter at have været paa Horne Højskole blev han forberedt til Seminariet af Lærer Andersen, Asaa Skole i Dronninglund Sogn. Han tog Lærereksamen fra Gedved 1910. Fra 1910 til 1. September 1913 var han Hjælpelærer i Tulstrup, Ikast Sogn, da han blev kaldet til Ørding, hvorfra han forflyttedes d. 1. Febr. 1920 til Brædsted Skole pr. Støvring, hvor han virker endnu. I Ørding var han Revisor i Brugsforeningen fra 1914—1916, og Medstifter og Medlem af Styrelsen for Ørding Elektricitetsværk.

S. Hansen 1920—1925.

Sofus Hansen er født d. 24. Novbr. 1891 i Horsens, hvor Faderen Hans Jesper Hansen er Gasværksarbejder. Efter at have taget Præliminæreksamen fra Horsens Realskole i 1909 var han Kontorist paa Horsens Byfogedkontor fra 1909—1911, da han kom paa Realskolens Seminarium i København, hvorfra han tog Eksamen i 1914.

Hustru: Karen Marie Hansen, født 24. Novbr. 1892, Datter af Bagermester Niels Hansen, Horsens.

Fra 1914 til 1916 var han Lærer ved Oksbøl Realskole, 1916 til 1918 indkaldt til Sikringstjeneste og fast Vikar ved Nykøbing F. Realskole fra 1918 til 1. Juni 1920, da han blev kaldet til Ørding, hvorfra han 1. Aug. 1925 forflyttedes til Nim Skole ved Horsens, hvor han er endnu.

Paa Foranledning af Lærer Hansen blev der d. 21. November 1922 afholdt en Bazar i Ørding til Fordel for Kirkens Orgel. Det indkomne Beløb blev givet i Bytte paa et nyt Orgel til Kirken i Stedet for det gamle, der var ubrugeligt. —

V. Dinsen 1925.

Viggo Dinsen er født 25. Juli 1900, Søn af Pastor P. C. J. F. Dinsen, Sognepræst til Vang og Tvorup i Thy. Efter at have været ved Landbruget en kort Tid, blev han forberedt til Seminariet hos Lærer Jensen i Vang. Han tog Eksamen fra Jelling Seminarium 1921. Derefter var han Vakancelærer i Ballerum Skole, Tved Sogn i 1½ Maaned, Vinterlærer i Fiskbæk Skole ved Herning Vinteren 1921—22, Vakancelærer i Vangsaa Skole i Thy fra Maj 22 til August s. A., Soldat fra 1. Aug. 22 til 1. Marts 23, Vikar i Aalborg 1. Marts til 1. April 23, i Nykøbing paa Mors fra 1. April 23 til 1. Juni 24, da han blev kaldet til Andenlærer og Kirkesanger i Tæbring Skole paa Mors, hvorfra han 1. Novbr. 1925 forflyttedes til Ørding.

Hustru: Ellen f. d. 20. Juli 1906, Datter af Lærer Krarup, Tæbring paa Mors.

Dagny Fog 1916.

Ved det nye oprettede Lærerindeembede ansattes fra 1. Novbr. 1916 Dagny Fog, f. 13. April 1889, Datter af Redaktør

H. Fog, Nykøbing Mors. — Frk. Fog var beskæftiget ved Kontorarbejde og Bogbinderi, indtil hun kom paa Vordingborg Seminarium, hvorfra hun tog Eksamen 1913. Var derefter Lærerinde ved en Privatskole i Langodde i Vendsyssel fra 1. Septbr. 1913 til 1. Novbr. 1916. —

Latinskolen var oprindelig en Munkeskole eller Kirkeskole, stiftet af den katolske Gejstlighed med det Maal at uddanne Kirketjenere, væsentlig ved Undervisning i Latin. Fra den Tid stammer Navnet »den sorte Skole«, som skyldes Munkenes og Studenternes sorte Kapper sin Oprindelse. Da denne Kirkeskole efter Reformationen overtoges af Staten, skiftede den efterhaanden Karakter; men mistede dog først ved Skoleordningen af 1809 helt sit kirkelige og teologiske Præg, hvilket bl. a. viser sig ved, at Lærerne udsondres fra Gejstligheden som en Stand for sig med egen Forberedelse og Eksamen. Derefter blev den lærde Skole Embedsmandsskole, i hvilken de vordende kirkelige og verdslige Embedsmænd fik det første Grundlag for deres Studier, og hvorfra de dimitteredes til Universitetet. Studentereksamen holdtes den Gang med Universitetet, og ved denne Optagelsesprøve blev der eksamineret af Universitetets Professorer. Kun karrigt og modstræbende gaves der i Skolelovene af 1809 og 1850 Adgang til Latinskolens Undervisning for saadanne Drengene, som kun ønskede en bedre Undervisning end den, som paa den Tid bødtes af Almue- og Borgerskolen. Men efterhaanden fremtvang Oplysnings-
 trangen en fyldigere Opfattelse af den højere Skoles Opgave i Skoleloven af 1871, der medførte Naturvidenskabernes og de moderne Sprogs Sidestilling med Latin og Græsk, og tillige ordnede Realklasser med Afslutningseksamen ved det 16. Aar som et Led af Latinskolen. Spiren til den senere kommunale Realskole findes allerede i Loven af 1814 om Almueskolevæsenet for Købstæderne. Denne Lov tilraadte nemlig varmt Oprettelsen af borgerlige Realskoler eller Realklasser i større Byer, i hvilke der findes et tilstrækkeligt Antal Drengbørn, hvis Forældre har Evne og Villie til at bidrage til Driften af saadanne Skoler eller Klasser, som skal have det Maal at give de nødvendige Kundskaber til Børn, der vel ikke behøver nogen lærd Dannelse, men dog bestemmes til en Virksomhed, som kræver særlige

højere Kundskaber udover, hvad Almueskolen kan give. De trykkede økonomiske Forhold bevirkede, at denne Skoletanke først virkeliggjordes omkring 1840, da Bybefolkningens vaagnende politiske Interesser ogsaa gjorde Forældrene mere lydhøre i Skolesager. De kommunale Realskoler og Realklassers Betydning lagdes atter Bybefolkningen paa Sinde ved en kongelig Resolution af 1838, og det tillodes helt eller delvis at bestride Udgifterne med kommunale Midler. Denne Bestemmelse har faaet vidtrækkende Betydning, fordi Realundervisning blev anerkendt som et Led inden for den kommunale Folkeskole.

Det var dog kun af Navn, at disse højere Skoler var Realskoler. Deres Maal svarer nærmest til de senere borgerlige Betalingsskoler med Borgerkoleeksamen som Afslutning. Realskolen, i det væsentlige svarende til Nutidens Realskole, skylder andre Forhold sin Oprindelse. For at skaffe vordende Polyteknikere, Forstmænd, Dyr læger og »danske Jurister« den nødvendige Fordannelse til deres Studier, ordnede Staten i Tiden 1838—59 en større og en mindre Forberedelseseksamen ved Universitetet for Privatister og en større og en mindre Realafgangseksamen for Elever ved Skolerne, dels Statens lærde Skoler, dels adskillige Privatskoler i København og kommunale Skoler i Provinserne. I 1881 samarbejdedes de fire Eksaminer til almindelig Forberedelseseksamen.

Realskolen som en Eksamensskole, der forbereder til fortsatte Studier, er altsaa ganske uafhængig af de i Loven af 1814 og Anordningen af 1838 anbefalede Realskoler og Realklasser, men Udviklingen har medført, at disse Skoler, der kun havde Navn tilfælles med de senere Eksamensskoler, efter 1881 kunde ordnes som Realeksamensskoler.

Der var i hele forrige Aarhundrede et svælgende Dyb mellem Almueskolen og Lærdskolen; men i 1903 ændredes Lærdskolens Karakter ved Almenskoleloven af 24. April, som i § 3 udtaler, at »Gymnasiet i Tilslutning til Mellemskolen gennem 3 etaarige Klasser giver sine Elever en fortsat højere Almenundervisning, som tillige afgiver det nødvendige Grundlag for videregaaende Studier«.

Herved lovfæstedes Almendannelsen som Gymnasieskolens (Latinskolen) første Opgave.

Personregister

til „Historisk Aarboeg for Mors“, V—VIII (1923—26).

Ved Anton Kjølby.

- Abildgaard, Søren, VII, 88.
Absalon, Biskop, VIII, 60.
Agger, Maren, VI, 31.
Aggerholm, Jørgen, VII, 34 — do,
Pedersen, VI, 28, 29.
Amund Jakob, Konge, VI, 68.
Andersen, John Christian, Alders-
rentenyder, VI, 31, VII, 32, 55 —
Klemmen, Gmd., VI, 49 — Mathias
Christian, VII, 45 — Michel, Fæster,
VI, 71 — Peder, Degn, VIII, 69, 70,
71 — do, Fæster, VI, 72 — Thomas,
i Ørding, VIII, 81.
Anna Kirstine, Bendix Degns Datter,
VIII, 75.
Ansgar, VIII, 61.
Arentz, Guldbrand, Amtmand, VII,
114.
August af Sachsen, VIII, 29, 35.
Bach, Ane Kirstine Pedersen, VI, 27.
Baden, G. L., Dr., VIII, 32.
Balle, Chr., Gaardejer, VI, 53.
Balslev, V, 30 — Th., Pastor, VI, 2, 3,
VII, 2, VIII, 2.
Bang, Fredr., Direktør, V, 31, VI, 38,
45 — N. M., Købmand, VI, 27 — P.
K., Købmand, VI, 27 — Vilhelm,
Isenkræmmer, VII, 39.
Barnekow, V, 13.
Begtrup, G. O. B., Professor, VII, 99,
100.
Benzon, Student, VII, 116.
Berend, Alb. Balt., VI, 71.
Berg, V, 43.
Bertel, VI, 51.
Bertelsen, Herman, VII, 79, 83 — Søren,
VI, 30.
Bette Hans, VI, 45.
Biehl, C. D., VII, 86.
Bircherod, Biskop, VIII, 79 — do,
Bispinde, VIII, 78.
Bisgaard, Degn, VI, 31 — do, Lærer,
VI, 23 — Niels Andersen, Husmand,
VI, 54, VII, 50 — Sejer, Gmd., VII,
51.
Blaabjerg, Kr., Gaardejer, VI, 66.
Blaaskæg, VI, 66.
Blaatand, Harald, VI, 66, 68, VII, 40.

- Blicher, V, 17 — St. St., Præst, Digter, V, 54, VI, 48, 71, 103, VII, 43.
- Bloch, Emissær, VII, 117.
- Bobé, Louis, VII, 86.
- Boesen, VIII, 59.
- Boethe, Vilhelm Johan Jacob, Provst, VI, 83, 84.
- Boisen, V, 39.
- Boll, VI, 52 — Chr., VI, 57 — Else, VI, 50 — Mathias, Gmd., VI, 54.
- Bolwig, V, 29, 31 — do, Borgmester, VII, 40.
- Bonde, Lars Michelsen, Tømmermand, VII, 52 — Peder, Gmd., VI, 41, VII, 38 —, Søren, Gmd., VI, 46, 47, VII, 42.
- Borch, Albert, Bogtrykker, VII, 95, 96, 99 — Kirsten Charita, VI, 36.
- Bornemann, Biskop, VIII, 75.
- Boserup, Jørgen Severin, Capellan, VII, 102.
- Brasch, Forfatter, VII, 77.
- Brocholdt, Christen, til Ørndrup, VIII, 85.
- Brorson, Broder, Biskop, VII, 11.
- Bruun, Studiosus, VII, 4.
- Brøchner, Præst, VI, 82, 90, 91 — Laurits Lassen, VII, 10, 11, 25 — Peder Hansen, Provst, VII, 10, 11, 25.
- Buchwald, Charlotte Vilhelmine, VII, 113.
- Bugenhagen, VII, 15.
- Buk, Peder, VI, 54.
- Bukh, Peder Mortensen, V, 39.
- Bukhave, Enke, VI, 41, 42, 43.
- Bundgaard, Kirsten, VI, 56, VII, 55.
- Bus, Magnus, V, 10, 12.
- von Bülow, Johan, til Sanderumgaard, VI, 106, 107, VII, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 95, 106, 107, 109, VIII, 3, 12, 27, 31, 32, 127.
- Bækhøj, Anders Pedersen, VI, 33 — Jens, VI, 33 — Laura, VI, 34 — Maren, VI, 34 — Peder, VI, 32, 34.
- Bøcker, Niels, Retsvidne, VIII, 44.
- Böttiger, C. W., Forf., VIII, 30, 35.
- Carl, Prins, VII, 80.
- Carlsen, Olaf, cand. phil., Realskolelærer, VI, 106, VII, 85, 87, 100, VIII, 3, 127.
- Charlotte Amalie, Dronning, VII, 77.
- Christensen, A., Tømmerhandler, V, 29, 34, VI, 2, 4, VII, 2, VIII, 2, 127 — Anders, Gmd., VII, 52 — Carl, VI, 54 — Cecilie, VI, 33 — Christen, VI, 26 — Evald Tang, Folkemindesamler, V, 6 — Jens, Gaardfæster, VI, 34 — Jens, Gmd., VI, 49 — Jens Christian Munk, VI, 25 — Johanne, VI, 30 — Lars Andersen, VII, 52 — Ludvig, Gmd., VI, 47 — Maren, VI, 32 — Poulaine, VI, 28 — Thomas, VI, 48, 50, 51 — Villads, Dr. phil., VI, 36, VII, 83, VIII, 54, 74.
- Christian, af Sachsen, VIII, 35 — den Syvende, VII, 86, VIII, 49.
- Chrysostomus, Biskop, VII, 16.
- Clausen, H. N., VII, 86 — Jens, Forpagter, VII, 78.
- Clemens, Johan Frederik, Kobberstikker, VII, 92, 94, 114, VIII, 4, 7.
- Clementsens, Jes, VII, 57.
- Clemmensen, Christen, Præst, VII, 13, 23.
- Dahlsgaard, Christen Julius, Lærer, VI, 26, VII, 39 — Christen Severin Marius, VI, 26 — Marius, Kommune­lærer, Forf., — V, 3, VI, 2, 4, 26, 37, 43, 45, 47, 48, VII, 2, 40, 43, 122, 124, VIII, 2, 127.

- Dalgaard, Anders, Husmand, V, 37, VIII, 127 — Jens, Gmd., VII, 52 — Jens Christensen, Gmd., VII, 53.
- Dalgas, V, 21.
- Dalsgaard, Pastor, VI, 27 — Chr., Maler, VI, 27 — Christen Christensen, VI, 26.
- Degn, Bendix, Ljørslev-Ørding, VIII, 76 — »Per Degn«, VIII, 76, 77.
- Dolleris, A., Forf., VII, 98, VIII, 16.
- Drackenbergh, Chr. F., Trafikassistent, VI, 44, VII, 39.
- Dyrlund, Folmer, VII, 124.
- Ellbrecht, G., VI, 35.
- Eriksdatter, Dorteia, i Ljørslev Præstegaard, VIII, 75.
- Erlandsen, Capitain, VII, 113 — Charlotte Villhelmine, VII, 113, Frederikke Christine Charlotte, VII, 113.
- Eskil, VIII, 60.
- Espersen, Mads, VI, 49, 50.
- Estrup, V, 43.
- Ewald, Enevold, VII, 121.
- Faartoft, Dr., VII, 40.
- Fabricius, Gmd., VII, 41.
- Feilberg, H. F., V, 46, VI, 24, 42, 43, 45, 46.
- Ferslev, Borgmester, V, 28.
- Foldager, Lars Christensen, Fisker, VII, 49.
- Frantzen, Pastor, VI, 29.
- Frederik, den Anden, VIII, 74 — den Femte, VII, 86 — den Første, VII, 17 — Kronprins, VII, 85 — den Store, VIII, 40, 41.
- Frederik Christian, Hertug af Augstenborg, VII, 100.
- Friis, Christen Nielsen, Kapellan, VII, 9, 12, 25 — Teilmann, Apoteker, V, 25.
- »From, Mutter«, VII, 47, 49.
- Færgemand, Peder, i Lødderup, VIII, 82.
- Gade, Anders Christensen, Gmd., VI, 28 — Christen Andersen, Gmd., VI, 28, 49 — Joseph Christensen, Husmand, VI, 27, 28, 48, 49, 50, VII, 43 — Peder, Gmd., 50.
- Galskiøt, Karen Pedersdatter, VII, 77.
- Galtrup, til Højriis, VII, 30, 31 — Ane Marie, VII, 36.
- Gammel Mætt, VI, 5—22.
- Ginge, Præst, VII, 118.
- Giedde, Ane Marie, VII, 36.
- Gjedde, Godsejer, VI, 27 — Justitsraad, VI, 30.
- Gjern, Niels Eriksen, Præst, VIII, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86.
- Glarvester, Peder, VII, 49.
- Glinthorff, Mads, Gmd., VI, 30 — Mikkel Christian Larsen, Husejer, VI, 30, VII, 50.
- Goldschmidt, VI, 24.
- Gravesen, G. Th., Lærer, VIII, 57, 127.
- Gregersen, Kristen, VI, 72.
- Grimm, V, 39.
- von Grumbach, Wilhelm, Ridder, VIII, 29, 30.
- Guldberg, VIII, 44.
- Gunner, VIII, 60.
- Gydesen, Hans, paa Revsø, VIII, 40.
- Gyldenløve, Christian, V, 15.
- Haaning, Maren, VI, 17.
- Haarderaade, Harald, VI, 68.
- Hald, Kristen Pedersen, Student, Degn, VIII, 76, 78, 81, 82, 83, 84, 86, 87.
- Halling, Jokum, Degn, VIII, 77.
- Hamlet, VIII, 58.

- Hangaard, Maren, VI, 104.
 Hans, Konge, VI, 68 — Hans, Præst i Rødding, VIII, 78.
 Hansdatter, Karen, VII, 54 — Maren, VII, 79, 80, 81, 82.
 Hansen, Anders, i Nykøbing M., VIII, 46 — C. B. V., Etatsraad, V, 25, 26, 28, VI, 112, VIII, 127 — Kræn, V, 47 — Povl, paa Hlidstrupgaard, VIII, 78 — Vilh., Provst, VI, 23, 36, 37, 87, VII, 30, 32, 37, 41, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 57.
 Hansesgaard, Anders, Gmd., VI, 41.
 Hauberg, P., Museumsdirektør, VI, 68, 70, 73, 74.
 Hauch, Friderich, Stiftamtmand, VII, 62, VIII, 43 — Jørgen, Capitain, VII, 62.
 Hede, Peder, VI, 49.
 Heegaard, Boeld, VIII, 75.
 Heide, Præst, VII, 121.
 Heiede, Chr. J., VI, 35.
 Hejberg, VIII, 78.
 Hejmer, Bondekarl, VIII, 47.
 Helvig, L., VIII, 61.
 Hempel, Søren, Bogtrykker, VII, 98.
 Henneberg, Knud, Præst, VIII, 32, 35.
 Henriksen, Anders, Husejer, VI, 29, 32, 53, VII, 32, 35.
 Hjelm, Friedr., By- og Herredsskriver, VIII, 44.
 Hoff, Ægedius, Student, VII, 79, 80, 81, 82, 83.
 Hofmann, VII, 123.
 Holberg, VIII, 76, 77, 78.
 Holm, Præst, VII, 117.
 Holst, Landinspektør, VII, 37.
 Hornemann, Jens Wilken, Professor, VII, 107, 109, 110, VIII, 8, 26.
 Hornsøn, Oluf, Forvalter paa Højris, VIII, 68.
 Horsager, Jens Chr., V, 24, 25, 26.
 Hovmøller, Hans Kr. A., fhv. Boghandler, V, 31 — Johan P., Gaard-ejer, VI, 64, VIII, 127.
 Hulgaard, Jens, Gmd., VI, 54.
 Husted, Christian, VI, 51.
 Hæl, Peder, VII, 47, 48.
 Høling, Capitain, VIII, 13.
 Høvring, H. C. P., Kommissionær, V, 24, 25, 27, 29, 30.
 Ingemann, V, 39.
 Ivarsen, Præst, VI, 109.
 Jacobsen, Lars, Gmd., VII, 37 — Martin, Gmd., VI, 43, VII, 34, 37 — Ole, Friskolelærer, VIII, 2 — Søren, VI, 42, VII, 37.
 Jakobsen, Jens, Emissær, VII, 118, 119, 121 — Ole, Friskolelærer, VI, 2, 3, VII, 2.
 Jansen, Præst, V, 25, 29.
 Jellesen, Chr., VI, 53.
 Jensdatter, Karen, VII, 52.
 Jensen, Dyrslæge, V, 25 — do, Lærer V, 25 — do, Ølhandler, VII, 47 — Ane Johanne, VI, 34 — Dagmar, VI, 26 — Jens, Gmd., VI, 52, VII, 46, 47 — Jens Peter, Præst, VI, 87, 88, 90 — J. P., Præst, VII, 16 — Karen, VI, 31 — Karen Marie, VI, 32 — Kort V, 46 — Kræn, V, 52 — Laust, i Ørding, VIII, 87 — Thøger, i Ørding VIII, 87.
 Jepsen, C., Kapellan, VII, 50.
 Johan, Feldberedersvend, VIII, 47.
 Johan Frederik af Gotha, VIII, 29.
 Johann Georg af Sachsen, VIII, 35.
 Johnsen, Johan, Handelsbetjent; V, 25
 Josefsen, A. Kr., VI, 51.
 Joseph, VIII, 33.

- Juel, Edel, Frøken, VI, 25.
 Jørgensdatter, Johanne, VII, 10.
 Jørgensen, Jens, VI, 54.
- Kalkar, VII, 82.
 Kallundborg, Anders Kr., Gmd., VII, 45.
 Kanckelberg, Underofficer, VIII, 42, 44.
 Keiler, Chr. Johansen, VI, 56, VII, 54, 55.
 Kesselhahn, Vagtmester, VIII, 44, 45, 48.
 Kielsen, VII, 107.
 Kingo, V, 39, VII, 119.
 Kirk, Søren, VII, 120.
 Kjeldberg, VI, 54.
 Kjeldsøn, Søren, i Ørding, VIII, 87.
 Kjær, Anders, Forpagter, VII, 78 — Hans, Museumsinspektør, VII, 52 — Jens, Gaardejer, V, 25.
 Kjølbj, Anton, Lærer, VI, 23, 38, VII, 29, 39, VIII, 128.
 Klausen, Laust, VI, 55.
 Klejn, Henrik Wulff, V, 16.
 Klemmensen, Søren, Gmd., VI, 50, 51, VII, 44.
 Klingenberg, Poul von, Generalpostmester, V, 15, VI, 72, VIII, 68, 83 — do, Conferentsraadinde, VII, 60.
 Knap, Peder, Skomagermester, VIII, 47.
 Knokker, Niels, Gmd., VI, 55.
 Knud den Store, VI, 68.
 Knudsen, Gunnar, cand. mag., Sekretær, VI, 23 — Helge, VI, 87 — Karl Andreas, Præst, VI, 85, 86, 87 — Søren, VII, 52.
 Kok, Karen, VII, 51, 52.
 Kortbeck, Peder, Retsvidne, VIII, 44.
 Koustrup, Peder, Færgemand, Dbmd., V, 17, 18, 19, VII, 39.
- Krabbe, Erik, VII, 19, 20, 25 — Ide Sophie, Etatsraadinde, VII, 62.
 Krag, Postmester, VIII, 47.
 Kristensen, Evald Tang, Folkemindesamler, VII, 123, VIII, 54, 55 — Mads, Degn, VIII, 69 — Mette, Degnen Halds Datter, VIII, 87 — Morten, VI, 72 — Svenning, VI, 42, VII, 37.
 Kristensøn, Kristen, Degn, VIII, 70, 72.
 Kristian, den Anden, VIII, 62 — den Tredie, VII, 14 — den Fjerde, V, 14, VII, 9 — den Femte, VIII, 63, 67 — den Sjette, VII, 10, 11.
 Kristus, VIII, 60.
 Krog, Niels, Degn, VII, 26. •
 Krogh, Jens, VI, 50 — Jens Christian Pedersen, Gmd., VI, 28, VII, 34 — Martin, Fisker, VII, 39.
 Krogsgaard, Poulsen, Degn, VI, 31.
 Kruso, Robinson, V, 39.
 Kunst, Frederikke Caroline, VI, 36.
 Kusk, Mikkell, Gmd., VI, 30 — Stinne, VI, 17.
 Kusk-Jensen, J., Kaptajn, Forf., VI, 92 — VIII, 127.
 Kvistgaard, Gmd., VI, 52, VII, 46.
- Larsdatter, Dorte Marie, VII, 52 — Mette Marie, VII, 49.
 Larsen, VI, 35 — Kay, Forf., VII, 100 — Mads Chr., VII, 49 — Mouritz, Lærer, VII, 49 — Søren Møller, VI, 42.
 Lassen, Lauritz Thøgersen, Provst, VII, 10 — Peder Thøgersen, Cancelliraad, VII, 9. •
 Laursen, VI, 112.
 Laursøn, Morten, i Ørding, VIII, 73, 74.

- Lausen, Anders, Degn, VII, 26.
 Legind, P. A., Lærer, Forf., VI, 29.
 Lehmann, VI, 35 — Amtmand, VI, 37.
 Lerke, Peder Torkil, Degn, VII, 78, 84.
 de Leth, Steensen Carl, Kammerherre, VII, 37, 40.
 de Lima, VI, 71.
 »Link, Klokker«, VIII, 78.
 Linné, VII, 107.
 Lund, Fr., Emissær, VII, 120 — Jens, Læge, V, 80, VI, 40, VIII, 128.
 Lundby, J., Pastor, VIII, 128.
 Lundbye, J., Præst, VII, 115, 121.
 Lundshy, Carl, VI, 55 — Chresten, Møllecejer, VI, 35 — Jens, forh. Sogneraadsformand, Gaardejer, VI, 34, 38, 55, VII, 36, 37 — Mads, Gmd., VI, 34, 55 — Niels Christian, Bygningstømrer, VI, 35.
 Luther, VI, 8, 21, VII, 14, 15, 17.
 Lykke, Jakob, Højskoleforstander, V, 2, VI, 3, VIII, 69.
 Lyngby, Jens, VII, 83.
 Lynggaard, Anders Poulsen, VII, 31 — Chr., Gaardejer, V, 25 — Laurids Andersen, VII, 75.
 Madsen, Anders, VI, 53 — Dorthea Kirstine, VI, 25 — Jens, VI, 53 — Jens, Gmd., VI, 30 — Johanne, VI, 53.
 Magdalene (Pallisdatter), VII, 26.
 Mansa, Godsejer, V, 24, 25, 31.
 Marcellis, Leonh., VI, 71.
 Maren, Bendix Degns Datter, VIII, 75.
 Maria, Jfr., VIII, 33, 60.
 Mark, Jens, Gmd.; VII, 54 — Jeppe, Gmd., VI, 57.
 Markmøller, Peder, Gmd., VII, 40 — Søren, Gmd., VI, 59.
 Markvorsen, Jens Hyldig, Præst, VII, 28 — N., Folketingsmand, V, 25, 28.
 Marqvorsen, Niels, Gmd., VII, 31.
 Mathiassen, Jens, Murer, VI, 31, 32, 56, VII, 51.
 Mehl, Chr., Proprietær, V, 25.
 Mejborg, R., Litterat, VI, 24.
 Meldahl, Chr., Præst, VIII, 76.
 Menved, Erik, VIII, 31.
 »Mester Lars«, VI, 52.
 Michelsen, Peder, Bonde i »Tøssøe«, VIII, 46 — Peder, Degn, VII, 26 — Peder, Fæster, VI, 72.
 Mikkelsen, Pastor, VII, 4 — Christen, VII, 82, 83 — Kr., VI, 53.
 Mogensen, Christen, VII, 76 — Søren, Trompeter, VII, 48.
 Molbeck, Chr., Professor, VI, 106, 107, 110, 111, VII, 87, VIII, 31, 35, 127.
 Molbeck, V, 39.
 Mollerup, Direktør, V, 28.
 Morits, VIII, 29.
 Mortensen, Olle, Bonde i Harre, VIII, 45.
 Mouritsen, VII, 49.
 Mousten, VII, 49.
 Munk, Chr., Gmd., VII, 39, 42 — Christen Jensen, Partikulier, VI, 25, 26, 47 — Christen Jensen, Murer, VI, 25 — Peder, til Peterslund, VI, 26.
 Müller, Sophus, Direktør, V, 22, 28, 30.
 Münster, Christian Sommerfeldt Nærenst, Bergcandidat, VII, 101, 103.
 Møller, Chresten, Kammerraad, VI, 33 — Christen Madsen, Bøelsmand, VI, 32 — Mathias, Gmd., VI, 33, 52 — Poul Martin, Digter, VI, 105 — Staffen, Degn, VII, 26.
 Neidhardt, Toldforvalter, VI, 33.

- Nielsen, Anders, Gmd., VII, 41 — Anders, Lærer, VII, 39 — Anton, V, 39 — Bendix, Degn, VIII, 75 — C., Degn, VII, 118 — Christen, i Ørding, VIII, 87 — H., Cancelliraad, V, 24 — Hans, VII, 39, 40 — Henrik, VI, 58 — Jens, VI, 50, 53 — Jens Erik, Husmand, VII, 49 — Johs., VI, 53 — Jørgen, Provst, VII, 13, 20, 22 — Morthen, VII, 57 — Niels, V, 65 — Niels, Fæster, VI, 72 — O., VII, 57 — O., Forf., VI, 70 — Peter, Fisker, VII, 45.
- Nissen-Ramten, VII, 122.
- Nybye, Degn, VI, 31.
- Nyerup, Rasmus, Professor, V, 23, 24, VII, 88, 89, 90, 92, 93, 97, VIII, 38.
- Nygaard, P. Kr., Gaardejer, V, 25.
- Nygård, S., Arkivar, VII, 79.
- Nør, Jens Christensen, VIII, 46 — Lars Christensen, VIII, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50.
- Nørgaard, Anders, Gmd., VI, 34 — Mikkil, Gmd., VI, 53.
- Nørhus, Jens Chr. Lausen, VI, 48.
- Nørregaard, Anne, VII, 113.
- Obel, Provst, VII, 3, 10, 12, 25 — Andreas Christian, Provst, VI, 78, 79, 81, 82, 84, 89, 90, 91 — Hans Jørgen, Kapellan, VI, 82.
- Oehlenschläger, VI, 105, VIII, 78.
- Olav den Hellige, VI, 68.
- Olesdatter, Maren, VII, 56.
- Olesen, Søren, Landstingsmand, V, 24, 25, 26 — Christen, VII, 82.
- Olsen, Skipper, VI, 111 — Søren, Gmd. VI, 57.
- Olufsen, R., Apotheker, V, 30, 31, 34, VI, 2, 4, 35, VII, 2, VIII, 2.
- Omeis, Præst, VII, 117.
- Ope, Konge, VI, 72.
- Otto den Anden, VI, 66.
- Otzen, Elisabeth Christine, VIII, 25 — Rebekka Marie, VII, 101.
- Overgaard, Niels, VI, 40, 41, 43, 57.
- Ovesdatter, Ellen, V, 10, 11, 12, 13, VII, 43.
- Ovesen, Sagfører, VI, 33 — S. A., V, 43.
- Paladius, Biskop, VII, 13, VIII, 63.
- Pay, Generalkonsul, VI, 49.
- Pedersen, Kordegn, VII, 46 — Chr., VI, 53 — Christen, Rytterbonde, VIII, 86 — Jeppe, Afbygger, VI, 81 — Karen Marie, VI, 29 — Michel, i Ørding, VIII, 87.
- Petersen, Carl S., VII, 86 — Magn., Professor, VI, 51, 54, 74.
- Phister, Anne Hellene, VII, 112.
- Podebusk, Hans, VI, 71.
- Popo, Munk, VI, 68.
- Post, Lars, V, 40, 41.
- Poul, VI, 44.
- Poulsen, Færgemand, VI, 44, VII, 38, 39 — Chr., Partikulier, VII, 34 — Christian, Præst, VII, 79, 80 — Palli, Skolemester, VII, 26.
- Radich, Peder Mortensen, Præst, VII, 116, 117, 120, 121.
- Rasmussen, Chr., Gmd., VI, 41 — Chr., Partikulier, VII, 36, 38.
- Ravn, VI, 112.
- Refslund, Gyde Marie, VI, 36.
- Rennord, Jens, Student, VII, 121.
- Restedt, Jørgen Nielsen, Provst, VII, 20.
- Richter, V., VII, 95.
- Riis, Jens, Proprietær, VII, 113 — Johannes, Gmd., VI., 34.

- Rockstroh, K. C., Kaptajn, Arkivar, VIII, 39, 128.
- Rohsted, Præst, VII, 117.
- Roisen, VI, 54.
- Rojsen, VI, 52.
- Rosenkrants, Niels Timmesen, VI, 71.
- Roslev, Esper, Sognefoged, VI, 29, 55, VII, 32, 36.
- Rubin, Marcus, VIII, 15, 25.
- Rørsig, P. M., Lærer, VII, 77, VIII, 128.
- Saabye, Fr., pens. Førstelærer, VI, 75, 91, VII, 3, 26, VIII, 128.
- Saall, Christen Christensøn, Degn, VIII, 70, 75.
- Sadolin, Jørgen, VII, 17 — Rottbøl, Bogbinder, senere Boghandler, VIII, 16.
- Sakso, VIII, 58.
- Sand, Jens Kjærulf, til Glomstrup, VI, 72.
- Sander, VI, 52, VII, 49.
- von Schack, Barthold Hartvig, Major, VIII, 41.
- Schade, Konsul, VI, 46, 47, 49, 50, 52, VII, 34 — do, Provst, VII, 37, 43, 51, 55, 56, 60, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 107, 109, 112, 114, 123 — A. H., Consul, V, 24, 25, 27 — C., Provst, V, 23, 24, VI, 23, 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 70, 74, 106, 107, 108, 110, 111. — Caspar, Provst, Forf., VIII, 3, 7, 10, 12, 14, 15, 16, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 34, 37, 38, 55, 127 — Rebecca Marie, VII, 101.
- Schmidt, August F., Assistent ved Dansk Folkemindesamling, VII, 122, VIII, 51, 128.
- Schmidt-Bech, VI, 35.
- Schytte, Chr., Læge, VII, 3 — Mads, Præst, VI, 81, 85, 91, VII, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 23, 24, 25.
- Seiersen, Søren, Kromand, VI, 25, 28, 48, VII, 36, 42, 43.
- Sejersen, Søren, V, 19, 20, 21.
- de Simonsen, Cederfeld, Provst, VII, 39.
- Skamelsen, Per, VI, 70.
- Skammelsen, Ebbe, VI, 70 — Per, VI, 71.
- Skarpenberg, VI, 71.
- Skarre, en Thylands Kæmpe, VIII, 55.
- Skjoldborg, Johan, V, 21, VII, 43.
- Skyum, A. C., Førstelærer, V, 55, 57, 60, 63, 65, 67, 69, VI, 5, 67, VIII, 89, 128 — Ole, Plantør, VI, 52 — Ole Madsen, Skolelærer og Kirkesanger, VII, 26, 27.
- Sloth, VI, 47 — Hans, VII, 41 — Ma, VII, 41.
- Smed, Anders, VI, 33 — Jens, VII, 44, 45, 50, 51 — Mads, VI, 53.
- Snor, Ka, VII, 41.
- Soelberg, Gmd., VI, 43.
- Sophie Hedeveg, Prinsesse, VII, 80.
- Spanggaard, VI, 53.
- Spellemand, Kræn, VI, 17.
- Spendh, Michael, Præst, VII, 58.
- Spener, VII, 115.
- Staarup, Degn, VI, 31.
- Stampe, Henrik, Retslærd, VIII, 39, 49.
- Stausholm, Ole Chr., Avlsbruger, VII, 43.
- Steenen Leth, Godsejer, V, 24, 31.
- Steenstrup, Johs., VII, 89.
- Steenstof, Consumptionsbetjent, VI, 29 — do, f. Hyldahl, VI, 29 — Ingeborg Ane Marie, VI, 29.

- enbæk, VII, 32.
 jernholm, til Ørndrup, VII, 11.
 orgaard, Laurits, Rytterbonde, VIII, 86.
 ruensee, VIII, 49, 50.
 røm, C. L., VIII, 38.
 øjbjerg, Maren Jensen, VII, 49.
 øvring, Mads, VI, 33.
 indbye, Christen Jensen, VII, 62.
 mesen, Anders, VIII, 60.
 øendsen, J., cand. phil., Realskolelærer, VIII, 6 — Kirsten, VII, 119.
 øenningsen, Niels, Gmd., VII, 30, 32.
 øønninghsen, Nis, VII, 57.
 øndergaard, Bisgaard, Lærer, VI, 23, 31 — Kr., V, 38, VI, 60, 101, VII, 120, VIII, 128 — Maren, VII, 113 — Niels, Forpagter, VII, 113 — Wisti, Proprietær, VII, 113.
 øren, Bendix Degns Søn, VIII, 75.
 ørensdatte, Dorthe Marie, VII, 49 — Inger Marie, VII, 45.
 ørensen, Pastor, VII, 4, 25 — Christian Joachim Andreas, Præst, VI, 84 — I., Gmd., VII, 33 — Jens, Fæster, VI, 72 — Jens, Søkortdirektør, V, 15, VIII, 53 — Jens Chr., VI, 53 — Josef Christian, Provst, VI, 82, 83, 84.
 ømmester, Kjen, VI, 103.
 øng, V, 39.
 øvsen, Hans, VII, 16, 17.
 øgner, C. M., VII, 36.
 ørkildsen, Bertel Mathias, Herredsfoged, VII, 79 — Terkild, Forpagter, VII, 79, 80.
 østens, Peter, VIII, 35.
 øbering, Jens Michelsøn, Præst, VIII, 69, 72, 73.
 øiele, VII, 123, VIII, 54, 55.
 Thomsen, Morten, VI, 71 — Niels, VI, 57, 58 — Peder, Biskop, VII, 14 — Peder, Lærer, V, 38.
 Thor, VI, 42, VII, 34, 35.
 Thorchilsdatter, Inghæ, VII, 58.
 Thorkelin, VIII, 31, 35.
 Thorsen, Degn, VI, 57.
 Thott, VII, 123.
 Thyregod, V, 39.
 »Tikøb, Anders«, VIII, 78.
 Timmesen, Niels, VI, 71.
 Tobias, VI, 44.
 Toft, Lars, VII, 62 — Mikkel, Gmd., VI, 41.
 Torm, Emanuel, Landmaaler, VII, 30.
 Trane, Jens, VII, 83.
 Trap, VI, 70, 74, VII, 79, 80, 122, 123, 124.
 Tronier, VI, 35.
 Trygvason, Olav, Konge, VIII, 57.
 Tveskæg, Svend, VI, 68.
 Tømmermand, Anders, VI, 50 — Poul, VI, 51.
 Tøttrup, Anders, Capitain, VII, 94, 112 — Anders, Forpagter, VII, 60, 112, VIII, 40 — Anne Hellene, VII, 112 — Friederiche Christine Charlotte, VII, 113 — Nicolai, VII, 62 — Poul, Godsejer, VIII, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49 — Poul, Landvæsenscommissair, VII, 112 — Poul Uldrich Ernst, VII, 113.
 Valdemar, den Store, VIII, 60.
 Vestergaard, Lærer, V, 25 — Andr., Fabrikant, V, 25 — Jens, V, 35 — Niels, Boelsmand, VII, 42 — Niels, Gmd., VII, 55.
 Villadsen, Peder, VII, 49.
 Vinde, Niels, Præst, VIII, 78.
 Vogelius, Mads, Degn, VII, 26.
 Vorde, Seminarist, VI, 109.

- Wallenstein, VI, 69.
 Wandborg, til Frøslevgaard, VII, 30, 31.
 Warming, Dragon, VIII, 45, 46, 47.
 Wegener, C. F., VII, 80.
 Wendelboe, Christian Christensen, VI, 25 — Jens Christian Christensen, VI, 25, 41, VII, 36 — Thor Jensen, Partikulier, VI, 24, 25, 26, 58, VII, 35, 36, 37, 38, 43.
 Werlauff, VIII, 31.
 Wester Møller, Christen, VII, 30, 31.
 Westermann, VI, 24.
 Winther, Hans, Købmand, VII, 62 — Laurits, Præst, VII, 13, 20, 22, 24 — Niels, Provst, VII, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 25.
 Wistisdatter, Maren, VII, 113.
 Worm, Lærer, V, 25 — Christian Knudsen, VII, 27 — Ole, VII, 123 — Peder Christensen, Skolelærer, VII, 26, 27.
 Woydemann, Joh. P., By- og Herredsfoged, VIII, 44.
 Wulf, Madam, VII, 121.
 Wulff, D. H., VII, 20.
 Wøldike, Prof., VIII, 12.
 Yde, Lærer, V, 43.
 Zangenberg, Arkitekt, VI, 24.
 Zeidler, Emissær, VII, 116.
 Zimmermann, Niels, Emissær, VII 117.
 Zinzendorff, Greve, VII, 115.
 Østergaard, VI, 112 — do, Lærer, VII 47 — J., Uhrmager, V, 25, 27, 29.
 Østrup, Peder Terkildsen, Birkefoged VII, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84 — Terkild Pedersen, Godsforvalter VII, 77.



Indhold.

<i>K. C. Rockstroh</i> : Lidt om Jordegods, Bønder og Herremænd paa Mors 1724.....	Side 3
<i>Chr. N. Krogh</i> : Af en Slægtssaga.....	„ 16
<i>August F. Schmidt</i> : Fra Sundby Sogn.....	„ 23
<i>Kr. Søndergaard</i> : Lidt om afdøde Skolelærer Poul Henriksen, Flade.....	„ 49
<i>Johan P. Hovmøller</i> : Tæbring Kirke.....	„ 59
<i>G. Th. Gravesen</i> : Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.....	„ 73
<i>A. Kjølby</i> : Personregister til „Historisk Aarboeg for Mors“, V—VIII (1923—26).....	„ 135



X

1928